

Szentgyörgyvári Tamás

**A HAZAI IDEGENRENDESZETI JOG VIZSGÁLATA A 20.
SZÁZAD ELSŐ ÉVTIZEDEIBEN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A
HATÓSÁGI SZERVEZET BEMUTATÁSÁRA**

Libri Collegii de Batthyány

Szentgyörgyvári Tamás
A hazai idegenrendészeti jog vizsgálata a 20. század első évtizedeiben,
különös tekintettel a hatósági szervezet bemutatására

Lektor:

Prof Dr. Fórizs Sándor CSc egyetemi tanár, nyá. rendőr dandártábornok
Dr. Kenedli Tamás PhD alezredes
Dr. Barna Attila PhD egyetemi docens

**Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adat-
feldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásá-
hoz van kötve.**

ISBN

978-963-12-2517-4
978-963-12-2518-1 (online)

Kiadja

Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiuma

A kiadó képviselője:

dr. Kálmán János, igazgató

A borítón a brassói csendőrlaktanya 1910-es képének szerkesztett változata
látható. A kép forrása: [https://kepeslapok.files.wordpress.com/2011/03/
braasso1.jpg?w=775](https://kepeslapok.files.wordpress.com/2011/03/braasso1.jpg?w=775)

A borító dr. Farkas Ádám munkája

© Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiuma, 2015.

© Szentgyörgyvári Tamás, 2015.

E kötet az Emberi Erőforrások Minisztériuma megbízásából az Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet és az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő által meghirdetett NTP-SZKOLL-14-0015 kód-számú pályázati támogatásból valósult meg.

Kérjük személyi jövedelemadója 1%-nak felajánlásával támogassa a Batthyány Lajos Szakkollégiumért Alapítvány működését!

Adószám: 18983034-1-08

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

OKTATÁSKUTATÓ
ÉS FEJLESZTŐ
INTÉZET

Tartalom

<i>Dr. Hautzinger Zoltán ajánlása</i>	9
<i>Előszó</i>	11
<i>Bevezetés</i>	13
<i>Első Fejezet - A Magyar Királyság határvédelmi rendszerének kiépítése a 16-19. században</i>	15
1.1. A Magyar Királyság déli határainak védelme	16
1.2. A védelmi rendszer a 17. században	20
1.2.1. A határ fogalmának változása.....	21
1.2.2. A karlócai béke	21
1.3. A határőrvidékek népei	22
1.4. A Magyar Korona országai és a határőrvidékek a 18. században.....	23
1.5. A határőrvidékek és a határőrizet szervezete a 19. században	27
<i>Második Fejezet - Az idegenek magyarországi lakhatásának szabályozása az 1903. évi V. törvénycikk megszületése előtt</i>	33
2.1. Migrációs folyamatok a századfordulón – a bevándorlás szabályozásának szükségessége	33
2.2. A kivándorlás kérdése	36
2.3. Az idegenek Magyarországon való lakhatásának szabályozása az 1903. évi V. törvénycikk megszületése előtt	39
2.3.1. 1886. évi XXII. törvénycikk 15. §-a	39
2.3.2. A községi illetőség szerepe	41
2.3.3. A külföldiek lakhatási viszonyait szabályozó rendeletek.....	44

<i>Harmadik Fejezet - Az 1903. évi V. törvénycikk, különös tekintettel a rendészeti hatóságokra</i>	47
3.1. A jogszabály rendelkezései és értelmezése	47
3.2. A rendészeti hatóságok	51
3.2.1. A fővárosi és városi rendőrség.....	55
3.2.2. Magyar Királyi Határrendőrség	57
3.2.3. Az útlevelügy és a változó határrendészeti feladatok a Nagy Háborúban	59
3.2.4. A községek rendészeti feladatai	63
 <i>Negyedik Fejezet - A két világháború közötti szabályozás</i>	 67
4.1. Az idegenrendészet centralizációjához vezető út	67
4.2. A menekültek kérdése	71
 <i>Ötödik Fejezet - A Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság</i>	 73
5.1. A Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság létrehozásának szükségessége.....	73
5.1.1. Érvek és ellenérvek a módosító javaslattal kapcsolatban.....	76
5.2. A Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság működése a kirendeltségek létrehozásáig	82
5.3. A Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság kirendeltségeinek szervezete és hatáskörükbe tartozó feladatok	94
 <i>Záró gondolatok</i>	 103
 <i>Felhasznált irodalom- és forrásjegyzék</i>	 105

Dr. Hautzinger Zoltán ajánlása

A külföldiekkel vagy archaikusan fogalmazva a jövevényekkel, vendégekkel vagy idegenekkel kapcsolatos jogi szabályozás és jogelméleti gondolkodás korai példázatai már Szent István uralkodása idején normatív testet öltöttek. Elég csak első árpád házi királyunk Második Könyvének 22. fejezetére gondolni, amelyben a vendégek befogadásáról szóló rendelkezés szerint, *ha valaki vendéget fogad magához jóakarattal és annak tisztességes tartásáról gondot visel, valameddig feltett szándéka szerint látja, ne hagyja el a vendég az ő gazdáját, se lakó szállását ne keressen másnál.* A szabályozásban olvasható kötelezettség egyszerre közvetít gondoskodást és hatósági követelményt, hogy a vendégek tisztességes ellátás nélkül ne maradjanak, továbbá ellenőrizetlenül ne vándoroljanak. Még ékeesebb történelmi forrást jelenthet számunkra István fiához, Imre herceghez intézett intelmei, amelyben az uralkodó a vendégek befogadásáról és gyámolításáról úgy értekezik, hogy azok akkora hasznot hajtanak, hogy méltán állhatnak a királyi méltóság hatodik helyén. *„Mert amiként különb-különb tájakról és tartományokból jönnek a vendégek, úgy különb-különb nyelvet és szokást, különb-különb példát és fegyvert hoznak magukkal, s mindez az országot díszíti, az udvar fényét emeli, s a külföldieket a pöffeszkedéstől elrettenti. Mert az egy nyelvű és egy szokású ország gyenge és esendő”.* Az intelmekben megfogalmazott befogadó szemlélet és tolerancia Werbőczy István Hármaskönyvében is visszaköszön, hiszen az nem kevesebbet engedett, mint *„ha közönséges rendelkezés valamely büntetést vagy hátrányt czélozna, akkor az idegenek három havi időt adnak, a mely idő reájuk nézve a statuumok kihirdetését pótolja”.* Mindezek mellett azonban a Tripartitum is azt az alapelvet vallotta, hogy a rendelkezések hatálya alól *„sem a belföldiek sem az idegenek magukat nem menthetik, mert: a ki Rómában van, annak római szokások szerint kell élnie.”*

A fenti államelméleti és jogtörténeti előzmények ellenére a magyar állampolgársággal nem rendelkező, így a populus Hungarorumhoz nem tartozó személyek befogadásáról, magyarországi tartózkodásáról

vagy akár csak rövidebb időtartamú beutazásának feltételeiről szóló törvény egészen a 20. század első éveig nem született. Az 1903. esztendőben ugyanakkor március 11-én több olyan törvényt is szentesítettek, és hirdettek ki három nappal később az Országos Törvénytár 2. számában, amelyek közvetlenül érintették a nem honos személyekkel kapcsolatos idegenrendészeti és határrendészeti természetű jogviszonyait. E kor tágabb és közvetlenebb előzményeit, illetve későbbi hatásait dolgozza fel tudományos diákköri igényességgel Szentgyörgyvári Tamás jelen alkotása, amely nem marad adós a külföldiekkel összefüggő rendészeti hatósági munka szervezetszerű kereteinek feltárásával sem. Erre tekintettel hasznos olvasmányként szolgálhat mindazok számára, akik különös érdeklődéssel tekintenek az újkori Magyarország idegenrendészeti szabályozásának kialakulására és fejlődésére, nem utolsósorban a külföldieket ellenőrző hatósági szervezetrendszer működésére.

*Dr. Hautzinger Zoltán tanszékvezető egyetemi docens
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar
Bevándorlási és Állampolgársági Tanszék*

Előszó

A 2015. év a migrációs kihívás körül kialakult jelentékeny hírveréssel vette kezdetét, amelyet felidézve azt hiszem, szükségtelen volna jelen kötet aktualitását túlzottan esetelni. Érdemes azonban kiemelni, hogy bár a tisztelt olvasó egy történeti munkát fog a kezében, azt nem lehet csupán egy letűnt kor bemutatásaként értelmezni, hiszen többről van szó.

A fiatal szerző több hallgató-kutatóként írott tanulmány, egy országos tudományos diákköri dolgozat, valamint a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság 2014. évi „Inter arma silent leges” című tudományos pályázatán díjazott pályamű megírása után döntött úgy, hogy diplomamunkájában a 20. század eleji magyar idegenrendészeti joggal és intézményrendszerrel foglalkozik. Jelen mű ennek a vállalásnak a bővített, szerkesztett változataként lát most napvilágot.

Egy jogtörténeti kutatómunka szépen felépített – és folytatást kívánó – (rész)eredményét veheti most kezébe a nyájas olvasó, amely azonban nem csupán leírja, áttekinti a választott téma történetének egy rendkívül meghatározó korszakát, hanem egyúttal bemutatja azt a társadalmi és történelmi eseménysort, amelynek folyományaként a 19. század végi 20. század eleji Magyarország is kénytelen-kelletlen szembe nézett a migrációs kihívással. A vizsgálat tehát egy korszakos kihívás értelmezési kereteit, valamint az arra adott szabályozási és intézményi válaszokat és azok evolúcióját mutatja be, amivel méltán mondhatjuk, hogy a téma megismertetésén túl egy olyan tárlaton vezet körbe minket olvasókat, amelyen megismerhetjük a történelmi kihívásra adott magyar válaszokat, ha úgy tetszik a korábbi történelmi modelleket.

Ahhoz, hogy mindezt a szerző hitelesen megtehesse a szakirodalom megismerésén túl, primer – levéltári, országgyűlési – dokumentumokat használt fel, s ezek tükrében értelmezte a változásokat, hogy azokat aztán – ha kell – értékítélet tárgyává is tegye, persze csak azon kerektek között, amelyek egy jogtörténeti kutatásnak megengedtetnek.

Így állt össze az a tanulmány, amely a jobb érthetőség érdekében a hazai határvédelmi szisztéma történeti előzményeinek áttekintése után az idegenrendészeti jog hazai törvényesítését, valamint a rendészeti igazgatás e speciális területének szervrendszerét tárja az olvasóközönség elé.

Míthogy a kötet egy a szerzőt illető elismerés és egyben megjelentetés a Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiumának vezetésétől, az jelen formájában a szerző számára is újdonságot mutat. Ennek létrejöttében a kiadói döntést meghozó dr. Kálmán János igazgató úr mellett külön köszönet illeti Dr. Hautzinger Zoltán tanszékvezető egyetemi docens urat a szakmai ajánlás megírása, Dr. Fórizs Sándor egyetemi tanár, nyugállományú rendőr dandártábornok, Dr. Kenedli Tamás alezredes, valamint Dr. Barna Attila tanszékvezető egyetemi docens urakat pedig a szakmai lektori feladatok ellátása miatt.

Bízva abban, hogy a mű hasznára válik úgy a korszak iránt érdeklődőknek, mint a terület kutatóinak és gyakorló szakemberinek, tisztelettel kívánok hasznos időtöltést mindazoknak, akik jelen kötet olvasóközönségéhez csatlakoznak.

*Dr. Farkas Ádám hadnagy
egyetemi tanársegéd*

Bevezetés

A választott téma aktualitását – a külföldiek Magyarországon való lakhatásának jogtörténeti vizsgálata – az adja, hogy a közelmúltban számos történelmi megállapítás hangzott el a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság tevékenységével kapcsolatban.

Munkám egyrészt a határvédelem rendszerének történeti evolúciójára, másrészt az első, a külföldieknek magyar korona országainak területén való lakhatását szabályozó 1903. évi V. törvénycikk megszületésének előzményeire, a törvény végrehajtási utasításaira, harmadrészt pedig a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság (a továbbiakban: KEOKH) felállításával változást hozó 1930. évi XXVIII. törvénycikkre helyezi a fő hangsúlyt.

Ennek során elsősorban azt a centralizációs folyamatot kívánom bemutatni, melynek eredményeként az „idegenek” tekintetében a dualizmuskori rendészeti feladatok és hatáskörök markánsan kirajzolódtak, s egészen az 1940-es évekig meghatározták a Magyar Királyság – mai szóval élve – idegenrendészeti tevékenységét.

Célul tűztem ki, hogy a vizsgált időszakban a külföldiekkel foglalkozó rendészeti hatóságok működését a közigazgatás sokrétű gyakorlati tevékenységi körébe helyezve mutassam be, mindvégig szem előtt tartva azt a megállapítást, hogy a jogtörténeti kutatások a rendészet történetét csupán a közigazgatás kialakulásának részeként értelmezhetik helyesen, hiszen történetileg a rendészet volt a közigazgatás első formája. Finszter Géza ezt támasztja alá, hogy a „*rendészeti igazgatás úgy született, hogy a közbiztonság közösségi érdek rangjára emelkedett, az ellene intézett jogellenes támadások megfékezése csak állami impériumból levezethető hatósági kényszerítő jogosítványok birtokában lehetséges...*”¹

---

¹ FINSZTER GÉZA: *A rendőrség joga*, 2012, Országos Rendőr-főkapitányság, Budapest, 129. o.

A témaválasztás szempontjából a dualizmus kori rendvédelemi testületek közül a Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi Határrendőrség tevékenységével is foglalkozom, hiszen a korábbi határőrvidékek feladatainak többségét ezek vették át, amivel együtt járt az is, hogy az idegenrendészet feladataiban is meghatározó szerepre tettek szert.

Annyiban érintem tanulmányomban az idegenrendészethez kapcsolódó honosítási, állampolgársági kérdéseket, amennyiben azok a külföldiek tartózkodását szabályozó jogalkotás és jogalkalmazás adekvát részét képezik. Munkám során ezért az illetőségi jogviszony szerepét is vizsgáltam, hiszen a községi illetőség az állampolgárság mellett az egyén legfontosabb jogi meghatározása volt a vizsgált időszakban.

Kutatásom során az országgyűlés képviselőházi naplói, a vizsgált törvények, azok végrehajtási utasításai, a belügyminiszteri rendeletek, valamint a korabeli jogi szakirodalom értelmezései jelentették a kiindulópontot. A KEOKH működéstörténeti bemutatásánál a Magyar Nemzeti Levéltár iratanyagát is tanulmányoztam, valamint az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában dr. Pásztóy Ámon minisztertanácsos, KEOKH vezető vizsgálati dossziéjának dokumentumait is feldolgoztam a kutatómunkám során. Mindezek kapcsán, ez úton is köszönetemet fejezem ki mindazon szakembereknek, akik kutatásaimat a fenti intézményekben segítették.

A terminológia tekintetében a törvényekben használt elnevezésekkel operáltam, amelyek között kivételt képez az idegenrendészet kifejezés, melyet egységes szerkezetben a korabeli források még az 1920-as évek elejéig nem használtak, igaz – és ezért a tanulmányban való megjelenése –, az tartalmilag, lényegét tekintve már egyértelműen értelmezhető volt az adott korszakban.

Bízom abban, hogy az alábbiakban bemutatott kutatási eredmények, tények, következtetések, és saját gondolatok hasznára válnak a tisztelt olvasónak, s a téma iránt érdeklődőknek.

Első Fejezet

A Magyar Királyság határvédelmi rendszerének kiépítése a 16-19. században

Ahhoz, hogy megfelelően el tudjuk helyezni a huszadik század eleji magyar állam rendszerében az idegenrendészet kérdését és annak hatósági környezetét, feltétlenül szükséges kitekintetnünk a határvédelmi rendszerre. Ennek kialakulása – és vele számos a 20. század elején is meglévő szervezeti sajátosságának gyökere – egészen a 16. századig nyúlik vissza, s már a kezdetekkor magán viseli a védelmi jelleg mellett azt a rendészeti – úgy idegen –, mint vámrendészeti, vagy közegészségügyi – karaktert, amelyből aztán a dualizmus végéhez közeledve kisarjad a jelen mű fő témáját adó idegenrendészeti hatósági struktúra.

Az államhatár védelme és rendje szempontjából az 1526-os mohácsi vereség, az ország középső részének török általi megszállása, a bő másfél évszázadra állandósuló török uralom és az ezzel járó háborúskodás fordulópontot jelentett történelmünkben. A Magyar Királyság I. Ferdinánd királlyá választásával a Habsburg Monarchia része lett. Az oszmán hódítás következményeként pedig területének 40 %-át, valamint a török vazallus Erdélyi Fejedelemség kialakulásával még további 20 %-át veszítette el, s a korábbi magyar főváros is török kézre került.² A magyar-török konfliktus így Habsburg-oszmán küzdelemmé vált, Magyarország pedig az oszmán elleni védelem kulcsfontosságú területévé, ütközőzónává.

---

² PÁLFFY GÉZA: Közép-Európa védőbástyája és éléskamrája (1526–1711), in *Európa színpadán. Magyarország ezeréves hozzájárulása az európai közösség eszméjéhez*, 2009, MTA Művészettörténeti Kutató Intézete–Balassi Kiadó, Budapest, 93. o.

1.1. A Magyar Királyság déli határainak védelme

A Magyar Királyság az újonnan kialakult hatalmi helyzetben nem csupán ütközőállam volt a Habsburgok számára, hanem Közép-Európa szempontjából a törökök további előrenyomulásának fő féken tartójává lépett elő. Ahogy Pálffy Géza is megállapítja, a magyar és a horvát-szlavón területeken kiépítendő határvédelemtől függött a monarchia biztonsága. A történész rámutat arra is, hogy az 1540-es évektől kiépülő határvédelmi rendszer csak hatalmas erőfeszítések árán, az osztrák és a magyar politikai vezető réteg együttműködése eredményeként jöhetett létre.³ Ezt a 16. század közepétől, a török veszélytől fenyegetett Horvátország és Szlavónia területén kiépült, külön katonailag szervezett tartományt nevezzük Határőrvidéknek, amely az idő előrehaladtával a török uralom alól felszabadított és az országhoz vissza nem csatolt területeknek örvidékként történő felállításával az ország déli határainak védelmét látta el.⁴

A horvát-szlavón örvidék alapját I. Ferdinánd vetette meg Jurisich Miklós kezdeményezésére, amikor 1538-ban a töröktől menekülő rácokat határőri szolgálat fejében Kőrös vármegyébe telepítette. A Határőrvidék e területe négy részre oszlott: időrendi sorrendben először Károly főherceg szervezte meg a Szlavón-Vend és a Horvát Határőrvidéket. Parancsnokságuk székhelye alapján nevezhetjük őket varasdi és károlyvárosi kerületeknek is. A harmadik kerületet báni generalátusnak nevezték, amelynek felállítása a 17. század második felében kezdődött és a karlócai békét követően zárult le. A negyedik kerületet a törökök Alsó Szlavóniából történő kiűzése után hozták létre, s ezt Szlavón-szerémségi Határőrvidéknek nevezték.⁵ Érdemes említést tennünk a horvát-szlavón bán katonai igazgatásban betöltött sze-

---

³ Uo. 97. o.

⁴ EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkotórészeinek és hatóságainak területi változásai*, 1928, Magyar Kir. Udvari Nyomda, Budapest, 62. o.

⁵ SOÓS ISTVÁN: A horvát-szlavón katonai Határőrvidék, in *História*, 2011/5-6. szám, 36-37. o.

repéről. A bán főkapitányi címmel rendelkezett, amit a tartományi gyűléstől kapott. Ez a cím azonban tényleges hatalommal nem járt együtt a báni ezredek kivételével, amelynek ő volt a tulajdonosa, szintén a kivételhez tartozott a nemesi felkelés fölötti parancsnokság. Az összes többi katonai ügyekkel kapcsolatos hatáskör a főhadparancsnokság birtokában volt.⁶

A határőrök mentesültek az adófizetések és a jobbágyi szolgáltatások alól a Határőrvidék ezen részén. A Horvát-Szlavón határőrvidék kormányzata kezdetben kettős alapra épült. A szakirodalom egyfelől a határőrök törzsi szervezetét, másfelől a határőrség katonai szervezetét tekinti kiindulási pontnak, amelyből a vidék megszervezésekor a katonai szervezeti egységek voltak a meghatározók (század-, zászlóalj-, ezredparancsnokságok), míg a törzsi szervezetből csak a házközösségek vagy nagycsaládok maradtak meg. *„Tulajdonképpen a szlávoknál fejlődött ki ez az intézmény (zadruga), de átvették ezt a volt katonai határőrvidéken lakó többi nemzetiségek is, különösen a török hódoltság idején, a könnyebb megélhetés és védelem szempontjából. A házközösség volt az az egység, amely kollektív használati joggal rendelkezett az egyébként kincstári tulajdonban álló föld (szántó, rét, legelő, erdő) egy meghatározott részén s a házközösséget kollektíve terhelte a részletesen szabályozott határörkötelezettség.”*⁷

A kisebb helységek mellett kell a nagyobb települések, városok létezéséről is szólni. Ezeket *katonai közösségnek* hívták, ügyeiket a tisztkar és katonai személyekből álló tanács intézte. A négy végvidékhez 11 ezred tartozott (károlyvárosi generalatus: 4, varasdi-báni végvidék: 2-2, szlavóniai végvidék: 3) és 10 szabad katonai város (Carlopage, Zengg, Belovár, Ivánics, Petrinja és Kosztajnica, Bród,

---

⁶ EMBER GYÖZÖ: Magyarország közigazgatása, 1711-1765., in *Levéltári Közlemények*, 1983, 86-88. o.

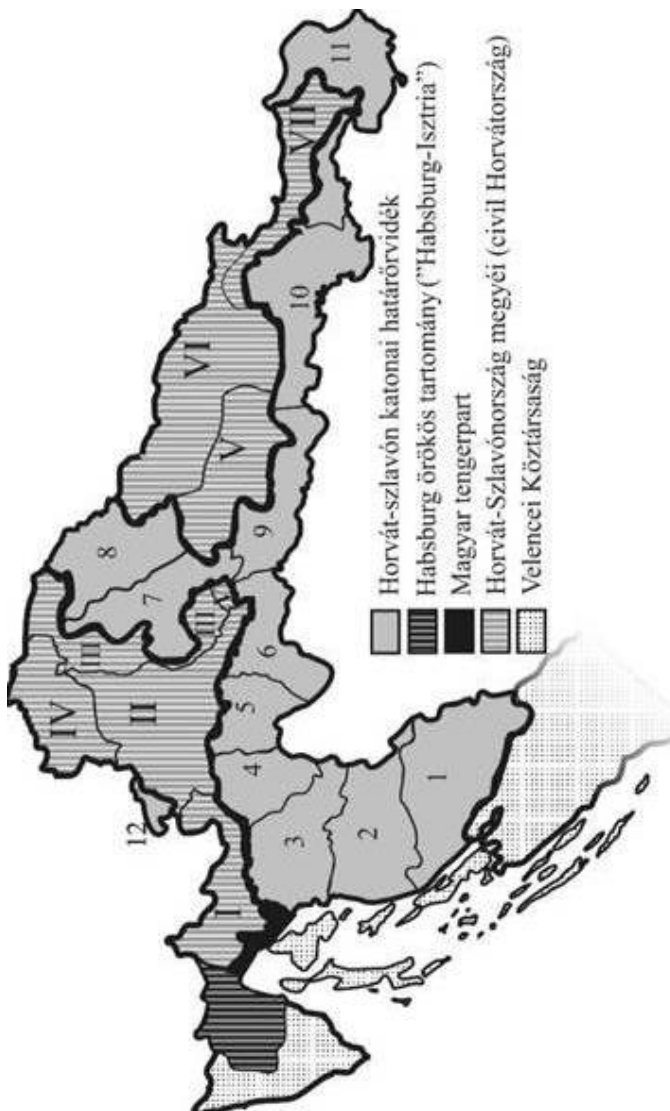
⁷ CSIZMADIA ANDOR: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. Századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*, 1976, Akadémiai Kiadó, Budapest, 46. o. (1885: XXIV. tv. kimondta, hogy a házközösségi intézmény megszüntetendő.)

Karlovic, Pétervárad, Zimony). A végvidékek vagy generalatusok parancsnokságai álltak az ezredek és a szabad katonai városok közösségei fölött, amelyek vagy a királyság országos főhadparancsnóságán keresztül, vagy pedig közvetlenül a bécsi udvari haditanácsnak voltak alárendelve. A parancsnokságok igazgatási és igazságszolgáltatási funkciót egyaránt elláttak.⁸ A határőrvidéknek a csempészet és a járványok elterjedésének a megakadályozásában is fontos szerepe volt. (Jelentős változást az igazgatásban a 1807-es esztendő hozott, amikor megszűnt az ezredparancsnokok közigazgatási vezető funkciója és négy tábornok parancsnoksága alá osztották be a vidéket.)⁹

---

⁸ EMBER: *i. m.* 94-95. o.

⁹ SOÓS: *i. m.* 37. o.

Katonai határörvidék a XVII. században

Forrás: http://tamop412a.ttk.pte.hu/files/foldrajz7/geopolitikai_foldrajz/www/images/kep17.jpg

1.2. A védelmi rendszer a 17. században

A védelmi rendszer kiépítése, majd pedig fenntartása jelentős költségeket igényelt, amelyek fedezetére a Magyar Királyság nem volt képes, ezért az osztrák és cseh tartományok, a Német-római Birodalom éves segélyeket folyósított a hatékony védekezés elősegítéséhez. A helyzetet azonban nehezítette, hogy a költségek nem fedezték a végvárakban szolgáló, közel 20000 főnyi katonaság fizetését, majd a 30 éves háború idején, a segélyek is kisebb mértékben, késve érkeztek¹⁰. A rendek oldaláról nézve a Habsburg segítség a védelemben a had- és pénzügyek, valamint a külpolitika önálló irányításáról való lemondást jelentett. A védelem központi irányításából kiszorultak, a központi kormánysszervek munkáját nem tudták érdemben befolyásolni. A végvárak működtetése viszont lehetetlen lett volna a nemesi nagybirtok és a magyar arisztokrácia hozzájárulása nélkül, ugyanis a várak ellátását, a zsold fizetését, az erődítési munkálatok költségeit a segélyek mellett a nemesek fedezték.¹¹ *„A 17. század végéig a védelmi rendszer kétféle, egymást részben átfedő főkapitányságból állt: az Udvari Haditanácstól függő végvidéki és a rendi jellegű kerületi generalátusokból. Míg az előbbiek vezetői egy-egy határövezetnek egy úgynevezett fő vár köré szervezett kisebb-nagyobb végházait irányították, az utóbbiak a vármegegyék hadügyeit és a nemesi felkelést vezették. S noha a kerületi főkapitányságok a védelemnek kétségkívül csak kiegészítő elemét alkották, a 17. század végéig való fennmaradásuk jól jelezte a magyar rendek tekintélyes erejét.”*¹² 1606 és 1663 között a várak hat végvidéki főkapitányság alá tartoztak. Ezek voltak a kassai, az érsekújvári, a győri, a Kanizsával szembeni végváraké, valamint Szlavóniáé és Horvátorszá-

---

¹⁰ PÁLFFY: *i. m.* 97. o.

¹¹ ÁGOSTON GÁBOR – OBORNI TERÉZ: *A 17. század története*, 2000, Pannonica, Budapest, 130-131. .

¹² PÁLFFY: *i. m.* 100. o.

gé. A kerületi főkapitányságok Varasdon, Németújvárott, Semptén, illetve Kassán voltak.

1.2.1. A határ fogalmának változása

Ahhoz, hogy a korabeli határviszonyokról árnyaltabb képet kapjunk, vizsgálni kell a határ fogalmát és védelmét az oszmánok oldaláról és szemszögéből is. A határ fogalmának tanulmányozásakor a szó kettős jelentését nem hagyhatjuk figyelmen kívül. A kifejezés jelentheti a két állam között elválasztó vonalként megjelenő határt, amit kétoldali elfogadottsága tesz hivatalossá, illetve a határt egy az állam peremvidékén elhelyezkedő zónaként is jellemezhetjük, amely terjeszkedési területet kínál számára. A karlócai békéig a török határ felfogása az utóbbi értelmezéshez kapcsolódott. Gilles Veinstein, francia történész az oszmán birodalom szerkezetét egy hagymához hasonlítja, amelynek van egy közepe, magja és több eltérő textúrájú határzónaként szolgáló héja. Azonban azt is meg kell jegyezni, hogy az oszmán birodalom egyetemes értelműnek tekintette magát, és nem szívesen ismerte el a határok meglétét. A birodalom nemzetközi helyzetének romlásával jelenik meg az a felfogás, hogy a birodalom területének bizonyos kereken belül kell maradnia. A karlócai béke megkötése volt szükséges tehát ahhoz, hogy a törökök belássák, a határok, mint körülíratlan katonai zónák már múlttá váltak.¹³

1.2.2. A karlócai béke

A határörvidék területe nem változott a karlócai békéig. Ezt tekintjük az első olyan békének, amely az új határokat pontosan rögzítette, és 25 éves időtartamára pontosan meghatározta a teljesítés feltételeit és menetét. Ágoston Gábor és Oborni Teréz a következőket írja a karlócai béke jelentőségéről: „*a békében az oszmánok első ízben ismerték el a*

---

¹³ VEINSTEIN, GILLES: *Megjegyzések az oszmán Birodalom hatáiról (14-18. század)*, elérhető: http://www.magyar szemle.hu/cikk/megjegyzesek_az_oszman_birodalom_europai_hatarairol_14-18_szazad (2013.01.25.).

*határok sérthetetlenségét. A határok sérthetetlenségének valamint egy másik szuverén ország területi integritásának elismerése két olyan, a korabeli nemzetközi jogban is viszonylag újnak számító elv elfogadását jelentette a Porta részéről, amely élesen szemben állt a korábbi oszmán gyakorlattal.*¹⁴ A békekötést követően került sor a már korábban említett báni határőrvidék felállítására, és ekkor hozták létre a marosi és tiszai határőrvidékeket, „*melyeknek azonban nem volt szigorúan elhatárolt területük, mint a drávántúli határőrvidékeknek, hanem a határőröknek átengedett községek a polgári községek közé ékelődtek.*”¹⁵ A megállapodás alapján a Temesköz kivételével egész Magyarország felszabadult a török uralom alól, Erdély pedig Habsburg főhatóság alá került.

1.3. A határőrvidékek népei

Arra a kérdésre is választ kell adnunk, hogy milyen társadalmi összetétel jellemezte a határvidékek népeit. Szakály Ferenc a „Határvédelem és társadalom a török korban” című munkájában a határok menti katonáskodó réteget a társadalom keretein kívül elhelyezkedő csoportnak tekintette a török berendezkedés előtti időkben. A török hódítás után az ország magyarlakta, középső részeire tevődött át a védelem megszervezése, s a „vérvetéseket” már nehezebben lehetett szerbek ismétlődő befogadásával pótolni, ezért a magyar társadalomnak kellett megteremtenie a területek biztonságát őrző katonaréteget. A kialakuló rétegen belül a nemesség is jelentős számban képviseltette magát, viszont a katonaság igazi bázisa a parasztság volt. A határvédelem különböző rendű és rangú elemei soha nem kerültek egységes jogi elbírálás alá, nem sikerült egységes társadalmi erővé kovácsolódniuk, majd a Rákó-

---

¹⁴ ÁGOSTON – OBORNI: *i. m.* 233. o.

¹⁵ EDELÉNYI-SZABÓ: *i. m.* 63. o.

czy-szabadságharc lezárultával eltűntek a „társadalom tablójáról”.¹⁶ A szabadparaszti réteg két alapvető jellemzőjeként a személyi szabadságot és a birtokjogot emelhetjük ki. A szabadparaszti rétegek speciális katonai szolgálata Nyugaton a 16-17. században a zsoldoshadseregek tömeges elterjedésével, magával a szabadparaszsággal együtt jórészt eltűnt. Kelet- Európában viszont csak a 19-20. század fordulóján tárgyalhatjuk e kettős folyamatot. A kelet-európai szabadparaszság egyedi sajátosságokkal rendelkezett. *„A legfeltűnőbb ezek közül a Nyugattal szemben a szabadparaszti elemeknek a feudalizmus különböző időszakaiban az eltűnéssel párhuzamos időszakos, részleges újratermelődéséhez (...) kapcsolható. Ez az újratermelődés az abszolút monarchia kialakulásakor gyakran szándékos újratermeléssé alakult, amit az adott birodalmak gazdasági- pénzügyi nehézségeiből fakadó relatív katonai gyengesége indokolt.”*¹⁷ A 18-19. századi szabadparaszti társadalmak egyik fő típusával találkozunk a Határőrvidékek esetében. Míg a jászkunok és a székelyek azt a csoportot alkották, amelyeknek sikerült privilégiumok révén beépülni a feudális nemzetbe, addig a Határőrvidék vonatkozásában az előbb jellemzett folyamat elmaradt.

1.4. A Magyar Korona országai és a határőrvidékek a 18. században

Magyarország északon Galíciával (1772) és Lodomériával, valamint Bukovinával (1775) volt határos. Nyugaton a Cseh-Morva Korona országai közül Sziléziával és Morvaországgal, az osztrák örökös tartományok közül Alsó-Ausztriával, Stájerországgal és Krajnával voltak közös határai. Keleten és délen a Török Birodalom határolta. A déli határokat – ahogy az előzőekben már ismertettem – a karlócai béke

---

¹⁶ SZAKÁLY FERENC: Határvédelem és társadalom a török korban, in *História*, 1984/5-6. szám, 17. o.

¹⁷ BAGI GÁBOR: Kísérletek a magyarországi szabadparaszti fejlődés fő irányainak meghatározására, különösképp a XVIII-XIX. században, in *Vármegyék és szabad kerületek I-II.*, 2001, A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Közleményei, 192-194. o.

alapján húzták meg. Poór János történész felhívja a figyelmet arra, hogy ha a 18. századi déli határokat akarjuk megismerni, akkor a határőrvidékek rendszerét kell tanulmányoznunk.¹⁸

Nyugatról keletre haladva, a Kulpa folyótól délre, az Una folyótól keletre feküdt a károlyvárosi határőrvidék. Kelet felé haladva ehhez illeszkedik a báni határőrvidék. A bánitól északra húzódik a varasdi határőrvidék. A Duna és Tisza összefolyásánál találjuk a sajkás kerületet. Ettől és a szlavóniai határőrvidéktől északra húzódott, a Duna mentén, a bánsági határőrvidék. Létezett még egy, az erdélyi, amely azonban nem alkotott összefüggő területet. Ez a felsorolás Mária Terézia uralkodásának végére jellemző állapotokat tükrözi.¹⁹

A károlyvárosi és varasdi terület megléte a korábbi katonai végvidékekre vezethető vissza, így már a múlt század elején funkcionált. A báni és a Duna-szávai határőrvidék is a század elején alakult ki. A dunai részen később, a 40-es években lekeskenyítették, 1752-től szlavóniai határőrvidéknek nevezték.

A bécsi haditanács 1697-ben elrendelte a tiszai-marosi határőrvidék szervezését. Ez a végvidék két kerületre, *districtusra* oszlott: a tiszaira vagy szegedire és a marosira vagy aradira. A districtusok élén császári tábornok, vagyis várparancsnok állt. A határőrvidékre szerb népkatonákat és mozgócsapatokat telepítettek. A marosi határőrvidék huszonhárom katonatelepből állt. A katonáknak a császár kiváltságokat biztosított: mentesítette őket a vármegyei közigazgatás alól, függetlenítette a földesúri terhektől, szabad vallásgyakorlatot élveztek, a rendelkezésükre álló földet és erdőt háborítatlanul és korlátlanul használhatták.²⁰ 1699-ben a karlócai béke után a Maros-Tisza-Duna-Száva vonala vált az ország déli határává.

---

¹⁸ POÓR JÁNOS: *Megbékélés és újjáépítés 1711-1790*, elérhető: <http://cml.hu/tantargyoldalak/tortenelem/archivum/mo/13.pdf> (2013.01.26.).

¹⁹ Uo.

²⁰ *Palócok a csanádi síkon*, elérhető: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Apatfalva/pages/004_palocok.htm (2013.01.25.).

A Maros, a Duna és Erdély által határolt terület a temesi Bánság (Bánát). Az 1718-as pozsareváci béke révén szabadult fel a török alól, de nem csatolták vissza Magyarországhoz, hanem katonai kormányzó alá rendelték. A magyar rendek szerették volna, ha a birodalmi kormány ezeket az újonnan visszaszerzett területeket Magyarországhoz csatolja. Ez azonban nem valósult meg. Az 1740-es évek a Bánátban a helyreállítás évei voltak, de egyre nyilvánvalóbb lett, hogy az 1716-ban bevezetett katonai igazgatás fölött eljárt az idő. A magyar rendek ismét követelték a visszacsatolást, ennek hatására Mária Terézia az 1741. évi országgyűlésen megígérte a Magyarországtól elszakított területek visszacsatolását. A Bánátéra ekkor még nem került sor, de a Bánáttal északon és nyugaton határos Maros–Tiszai határőrvidéket 1747 és 1752 között megszüntették, s az ottani szerb határőrök egy része – több ezer család – a Bánátba költözött át, hogy ne kerüljön az addigi lakóhelyeikre kiterjeszkedő nemesi vármegyék hatalma alá. 1751-ben került sor a bánáti közigazgatás reformjára. A tartományt kettéosztották: nagyobbik, északi része Temesvárral és a bányavidékkel polgári, kamarai igazgatás alá került, déli, a Török Birodalommal határos része katonai igazgatás alatt maradt, és itt megkezdődött a Bánsági határőrvidék szervezése. (Újraegyesítésükre majd csak a Bánsági határőrvidék megszüntetésével, 1873-ban kerül sor.)²¹ A bánáti határőrség kialakítása a horvát-szlavón szervezet mintájára történt. Itt nem keveredett a polgári és a katonai lakosság, a határőrség számára kijelölt területen csak katonák laktak.

A titeli csajkás kerület a péterváradai határőrvidék kerületéből kiszakított, a Duna és a Tisza összefolyásánál Bács-Bodrog megyében található terület. A kerületet Mária Terézia létesítette 1763-1764-ben, az ő rendeletére szervezték a dunai és a szávai hajózást, a határvonal szigorú őrzését, illetve hidászai feladatok ellátása céljából az állandó csajkás századokat. A századokat pedig zászlóaljba szervezték. Eleinte 6, később már 14 település lakosai éltek itt, többségében szerbek.

---

²¹ POÓR: *i. m.*

1776-ban a bánsági határőrvidékhez csatolták a kerületet, majd 1873-ban a bánsági határőrvidék felszámolásával a titeli csajkás kerület polgárosítására és Bács-Bodrog megyével való egyesítésére is sor került.²²

1711 és 1765 között egyfajta katonaság létezett Erdélyben, a kvártélyos katonaság.²³ 1764-től egy másik fajta katonaságot is létrehoztak, ez volt a *militia limitanea* (határőrség). Ennek a típusú katonai szervezetnek a megszervezésére elsődlegesen nem a politikai nyomás gyakorlása miatt volt szükség, hanem azért, mert a hétéves háború időszakájában ismét számolni kellett a törökök támadásaival.

Az erdélyi határőrség kiépítésénél báró Buccow Adolf elsősorban a székely nemzetre²⁴ támaszkodott. A székely határőrség szervezése 1762 és 1764 között zajlott. Közben az erőszakos beszerzés miatt a székelyek visszaléptek a szolgálattól. A madéfalvi vérengzéssel azonban a hatalomnak sikerült megtörnie a székelyek ellenállását, és így elhárult a legfőbb akadály a határőr katonai rendek megszervezése elől. Felállították a tervezett 2 gyalogos és 1 lovas ezredet.

Mária Terézia 1763. október 8-án az erdélyi főkormányzathoz intézett leiratában indokolja meg, hogy milyen célból állította fel a székely határőrséget: „*a határszéli szorosok, havasi ösvények, álutak őrzésére, a pestis behurczolásának meggátlására, a közbéke oltalmára, a csempészet megakadályozása végett és minden országa és birodalma oltalmára*”.²⁵ A katonákat elsősorban a határokhoz közeli székek lakosaiból toborozták. (Udvarhelyt, Marost és Aranyost nem érintette a szervezés.)

---

²² POMOGYI LÁSZLÓ: *Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézikönyvtár*, 2008, Mérték kiadó, Budapest, 1128. o.

²³ A katonaság nagyobb részét nem kaszárnyákban helyezték el, hanem a mezővárosokban és a fálvakban a lakosság házaiban. (Ld. EMBER: *i. m.* 86. o.)

²⁴ A székelyek egy része a szatmári békét megelőzően katonai szolgálatot teljesített, ezért különféle kiváltságot élvezett. 1711 után már nem teljesítettek katonai szolgálatot, de a kiváltságaik megmaradtak. (Ld. EMBER: *i. m.* 87. o.)

²⁵ SZÁDECZKY LAJOS: *A székely határőrség szervezése 1762-64-ben. Okirattárral, 1761-1790*, 1908, MTA, Budapest, 127. o.

Az ősök társadalmi helyzete határozta meg azt, hogy ki lesz gyalogos, ki lesz lovas. Régebben a lovon katonáskodó székelyeket lófőeknek, a gyalogosokat puskásoknak nevezték. A katonák részben zsoldot, részben adómentességet kaptak.

A székely határőrségnek nem alakult ki zárt területe, a határőrfalvak keveredtek a polgáriakkal, az is előfordult, hogy egy faluban is kétféle lakosság élt.²⁶ Ez a magyarázata annak, hogy a határőrség itt kettős (katonai és polgári) kormányzat alatt állt. Erdélyben a határőrség katonai igazgatásának országos hatósága a császári-királyi főhadparancsnokság volt. Ez alatt pedig több katonai kormány szerv működött.

Román határőrök: a székely határőrség felállítására előtt, 1761-ben szervezték meg a román határőr ezredeket. A románok földesúri jobbágyok voltak, különböző jogállásúak. A határőrök közé többségében a szabad költözési joggal rendelkezők kerültek. A román határőri falvak lakosai nem mind voltak katonák, polgári lakosokkal vegyesen éltek, nem tartoztak azonban a polgári szervek illetékessége alá. 2 gyalogos ezredet alakítottak a románokból, s 1722-ig, a székely lovas határőrezredbe való beolvasztásig külön román lovas határőralakulat is fennállt.

1.5. A határőrvidékek és a határőrizet szervezete a 19. században

Ferenc császár 1801-ben Károly főherceget nevezte ki hadügyminiszterré. Károly főherceg feladata volt, hogy a határőrvidék szervezetében a szükséges javításokat tegye. Fellépésére azért volt szükség, mert nem nyugodott határozott alapokon a kormányzási rendszer, katonai szolgálathoz tartozó ügyek tekintetében katonai kormányzás érvényesült, míg a politikai ügyekben az ezredparancsnokságtól független törzstisztek jártak el, nem valósult meg az egyenlő adóztatás. Vizsgálódásai eredményeképpen a katonai határvidéki szervezés rendszere létrejött, „*melyet Ferencz császár 1807. évi augusztus 7-én határőrvidé-*

---

²⁶ EMBER: i. m. 88. o.

ki alaptörvények nevezete alatt az országgyűlés nélkül helyben hagyott és egész 1850-ig gyakorlatban maradt.”²⁷ Az alaptörvény a következőket állapította meg: minden földbirtok katonai hűbér, amely zsold helyett a lakosságnak szabad használatra átengedtetik. A határőri családok maguk gondoskodnak katonáik élelmezéséről. „*A nép társadalmi élete a katonai célnak rendeltetett alá, és az ujonczozási rendszer a laktársi vagy házközösségi rendszerre alapított.*”²⁸ Az alaptörvény kimondja azt is a határőrök adózásával kapcsolatban, hogy a határnép földje termésképeségéhez és művelhetési fokához arányosan holdanként 12 koronától 3 ezüst forintig földadót tartozott fizetni. Az alaptörvényben nem szabályozott közigazgatási, igazságszolgáltatási ügyeket az 1808-ik évi március 30-ai körrendeleti leirat szabályozta. Határköz-igazgatási tisztet, illetve határközigazgatási kapitányt állított a századkerületi parancsnok, valamint az ezredparancsnok mellé. Az 1807-es alaptörvényt a korábban fennálló viszonyokhoz képest egységesen, rendezett formában szabályozta a határőrök jogállását.

Az 1848. V. törvénycikk a Határőrvidékeknek is országgyűlési szék- és szavazatjogot tulajdonított, s számára összesen 15 követet állapított meg. És pedig a horvát határőrvidéknek 8 követet; a szerémi végvidéknek három; a csajkások kerületének egyet; a bánásági végvidéknek három. Ez azonban nem került bevezetésre.

Ezt követően, 1850-ben került sor az újabb határőr alaptörvény kibocsátására. „*Az 1850. máj. 7-ki legfelsőbb határozat és az arra vonatkozó pátens a határőrvidéken fennálló hűbéri viszonyokat (...) eltörölte, a szolgálatban álló határőr élelmezésének s ruházásának a kincstár általi átvállalását, (...) és a községi életnek, a helyi különös viszonyokra és népszokásokra való tekintettel szabadabb mozgását*

---

²⁷ BOLESZNY ANTAL: *Kézikönyv az Al-Dunán Szerb- Oláh- és Bolgárországban utazók számára, vagy a határvidék, Szerb- Oláh- és Bolgárország*, 1870, Nyomatott Handl Józsefnél, Ó-Orsova, 13. o.

²⁸ Uo. 14. o.

*rendelte el.*²⁹ Megállapította, hogy a határőrvidéki terület egy tartományt képez, de fennmarad eddigi katonai szervezetében. Rendelkezései közt azt is megtalálhatjuk, hogy hogyan válhat valaki határórré. Ha valaki a katonai határvidék kötelékébe szándékozik lépni, akkor az ezredparancsnok hozzájárulását kell elnyernie, feltéve, hogy az adott személy képes a katonai kötelezettségek teljesítésére és valamely ingatlan megszerzése biztosítva van számára.

Récsi Emil a katonai határőrvidékek közigazgatási szervezetét az 1851. július 28-i Hadügyminisztériumi bocsátvány alapján vázolja fel.³⁰ A bocsátvány kimondja, hogy a határőrvidék közigazgatásának fővezetése a hadseregi főparancsnokságnál marad. Részletes felsorolást kapunk a közigazgatási szervek hatáskörébe tartozó ügyekről. Ide tartozik a közcsend és a rend fenntartása, útlevél, honosság és idegenek ügye, gondoskodás a határok épségben tartásáról, a vízi utak jó karban tartásáról, kincstári erdők gazdasága. A bocsátvány két országos hadi parancsnokságra osztja a határőrvidéket, mégpedig a horvát-szlavóniaira és a bánági szerbre. Az országos katonai parancsnokságok alatt az ezredi vidékek igazgatását az ezredesek és az ezredi parancsnokok viszik. A századoknál az egész igazgatást a parancsnok kapitány látja el.

A katonai határőrvidékek felszámolása 1851-ben kezdődött el (a székelyekével).³¹ *„A kiegyezés időszakára azonban az államfejlődés már az állandó hadsereggel, a hadkötelezettséggel és a védelmi tevékenységek szakosodásával operált, melyben ez a különös jogállású konstrukció tovább nem volt védhető. Különösen érezhető ez a határőrizet szempontjából, mely feladatot az Osztrák-Magyar Monarchia*

---

²⁹ Uo. 17. o.

³⁰ RÉCSI EMIL: *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint különös tekintettel Magyarországra. 1. kötet*, 1854, Pest, 97-100. o.

³¹ SOÓS: *i. m.* 37. o. Az osztrák–magyar kiegyezést követően került sor a Bánáti, 1878-ban a Horvát, 1881-ben pedig a Szlavón Határőrvidék felszámolására. Területeiket bekebelezték a Magyar és a Horvát Királyságba.

számos szervezete végezte már a kiegyezéskor, s melyre később további szakosított intézményeket és szolgálatokat létesítettek.”³²

„Andrássy Gyula már 1867 augusztusában felségfolyamodványban kérte az uralkodót a Határőrvidék feloszlására és a közigazgatási rendszerbe való beolvasztására, de ez az igény igen komoly ellenállásba ütközött. A Határőrvidék ugyanis igazgatásilag nem Magyarországhoz, hanem a közös hadügyminiszter hatáskörébe tartozott, és a közös hadvezetés, valamint az osztrák birodalmi centralisták ellenezték megszüntetését. Andrássy azzal érvelt, hogy a Határőrvidék fenntartása veszélyezteti az alkotmányos kormányzást és lehetőséget adhat az abszolutizmus bevezetésére.”³³ A tényleges felszámolás és reintegráció azonban igencsak vontatottan zajlott, így csak az 1880-as évek elejére vesztette igazán élet az az érzület, amelyet Eckhart Ferenc úgy írt le utóbb, hogy a „katonai határőrvidékeknek önkényes elszakítása az ország testétől a magyar rendek gyakran hangoztatott sérelme volt, de a visszacsatolás érdekében hozott számos törvénycikk ellenére ezt a bécsi kormánykörök részéről a magyarság ellen csaknem mindig fölhasználható szervezetet csak az 1867-es kiegyezés után szüntették meg.”³⁴

A katonai határőrvidékek felszámolása azonban nem csak a magyar alkotmányosság, a szent korona országának integritása miatt volt kulcsfontosságú, hanem azért is, mert az egy korszakhatárt jelöl a magyar fegyveres védelem történetében épp úgy, mint a magyar alkotmánytörténetben. Ezt követően ugyanis a határ kérdése, annak rendje és védelme már nem elsősorban katonai feladatként, hanem a dualiz-

---

³² FARKAS ÁDÁM: Adalékok egy rendszerváltást követő politikai gesztus megítéléséhez, in DELI GERGELY – SZOBOSZLAI-KISS KATALIN (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*, 2013, Universitas-Győr Nonprofit Kft, Győr, 152. o.

³³ KOZÁRI MÓNIKA: *A dualizmus kora 1867-1914*. Elérhető: <http://crnl.hu/tantargyoldalak/tortenelem/archivum/mo/11.pdf> (2013.02.12.).

³⁴ ECKHART FERENC: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*, 1946, Budapest, 251. o.

mus időszakában részben, vagy egészben e célra létrejövő rendvédelmi szervezetek – így például a határszéli csendőrség, valamint a határrendőrség – feladatkörüként azonosítható, amely mellett a határ katonai védelme már inkább minősített feladatként, sem mint általános kötelemként hárul a magyar állam szervezeteire.

Második Fejezet

Az idegenek magyarországi lakhatásának szabályozása az 1903. évi V. törvénycikk megszületése előtt

2.1. Migrációs folyamatok a századfordulón – a bevándorlás szabályozásának szükségessége

A bevándorlás kérdésének szabályozása, az első önálló idegenrendészeti törvényünk megalkotásához, Széll Kálmán miniszterelnökségéhez köthető. A kormány 1903-ban egy átfogó törvénycsomag beterjesztésével kívánta megoldani az egyre növekvőnek tűnő bevándorlás szabályozását. A külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról szóló törvényjavaslatot³⁵ az országgyűlés a határrendőrségről,³⁶ a kivándorlásról³⁷ és az útlevélügyről³⁸ szóló javaslatok társaságában tárgyalta. Vajon milyen okok állhattak e törvényalkotói munka hátterében, milyen migrációs folyamatokra kívántak választ adni a politikusok? Az 1903. évi januári országgyűlési felszólalások alapján a bevándorlással kapcsolatos közigazgatási, közbiztonsági problémák sora rajzolódik ki előttünk.

A törvényjavaslat a bevándorlás szabályozását, szigorítását és nyilvántartását kívánta megvalósítani: *„czélja, hogy az ország területén*

---

³⁵ 1903. évi V. törvénycikk a külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásról, elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6873> (2013.09.07.).

Szentésítést nyert 1903. évi márczius hó 11-én. Kihirdetett az „Országos Törvénytárban”-ban 1903. évi márczius hó 14-én.

³⁶ 1903. évi VIII. törvénycikk a határrendőrségről, elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6876> (2013.09.07.).

³⁷ 1903. évi. IV. törvénycikk a kivándorlásról, elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=68762> (2013.09.07.).

³⁸ 1903. évi VI. törvénycikk az útlevélügyről, elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6874> (2013.09.07.).

*bejelentés és az illetékes hatóságok tudta nélkül külföldi ne tartózkodhasson, hogy azok figyelemmel kísértessenek és szükség esetén eltávolíthatók legyenek, még mielőtt az államnak kárára válhatnának.*³⁹ A legnagyobb problémát a kérdés megvitatása során az jelentette, hogy míg a magyarországi kivándorlásról viszonylag pontos adatok álltak rendelkezésre, a bevándorlók számáról és összetételéről ezt nem lehetett elmondani. A törvényjavaslat vitája során többször is elhangzott erre vonatkozó pejoratív megállapítás:

*„(...) abnormis állapotnak, a mely ma is jelentkezik, hogy t. i. az ország területén tartózkodó külföldieknek számáról halvány fogalmunk sincs.*⁴⁰

*„Hogy ez a bevándorlás milyen méretű, erre nézve azt mondja az igent, előadour és maga a jelentés is, hogy arról nem lehet számot adni, azt nem tudjuk.*⁴¹

A korban nem volt megfelelő a statisztikai kimutatás. Míg az ország területén lakók nemzetiségi és felekezeti megoszlásáról pontos adatok álltak rendelkezésre, addig az itt letelepülő külföldiek számáról nem készült pontos adatfelvétel. A külföldi bevándorlók definiálása, azonosítása is problémát jelentett a képviselők számára, ez a következőképpen érhető tetten a felszólalásokban:

„A bevándorlók egy részét Oroszország szolgáltatja; kik Galiczián keresztül jönnek be hozzánk, java része ott ragad Ausztriában, a salakja hozzánk jön, talán Ausztria maga ide beszorítja őket. A külföldieknek legnagyobb részét azonban Ausztria szolgáltatja. Már most, hogy ha ily osztrák honosokat az országból kitoloncolnak, az osztrák hatóságok az alatt az ürügy alatt, hogy az illetőnek nincs ele-

---

³⁹ 179. országos ülés 1903. január 9-én, pénteken, in *Az 1901-1906. évi országgyűlés képviselőházának naplója*, X. kötet, 1902, Atheneum, Budapest, 203. o. (=KN.).

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Uo. 208. o.

*gendő pénze, hogy a vasúton illetékességi helyére el tolónczoltassék. A határnál egyszerűen elbocsátja őket, azok kerülő utón visszajönnek az országba, s közigazgatási hatóságaink kezdhetik az eljárást előlről.*⁴²

A parlamenti felszólalásokból illetve a korabeli sajtóból elének táruló eltúlzott galíciai bevándorlás vízióját több tényező is sugallta. Gyurgyák János ezt két fő okra vezette vissza. Egyrészt arra, hogy a keleti zsidó átvándorlást a kortársak nem tudták megkülönböztetni a bevándorlástól. Másrészt a hazai zsidóság urbanizációja, a belső migráció, azt a látszatot keltette, mintha külső betelepülés folyna az országba.⁴³ Gyurgyák János kutatásai alapján azonban felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy a *„demográfiai adatok egyértelműen azt bizonyítják, hogy a dualizmus időszakában a keleti zsidó bevándorlás Magyarországra lényegesen csökkent.*”⁴⁴

A dualizmus korában a városokba áramló magyarországi zsidóság három csoportját különböztethetjük meg. Az elsők a hazai nagybirtokközpontokból érkeztek, ők az egykori kamarai és a földesúri uradalmak bérlői, terményfelvásárlói voltak. A másodikba elsősorban üzleti kapcsolataik révén idetelepülők sorolhatók, ők a cseh-morva tartományokból, illetve Ausztriából és Kelet-Poroszországból származnak. A harmadik csoportot a feloszlott Lengyelország és Ukrajna, illetve a Habsburg Birodalom galíciai tartománya felől érkezők alkották.⁴⁵ Ez utóbbi csoport a félparaszti életformája miatt kultúrájában és életvitelében is különbözött a másik két csoporttól. Ezen utolsó

---

⁴² KN 205. o.

⁴³ GYURGYÁK JÁNOS: *A zsidókérdés Magyarországon: Politikai eszmetörténet*, 2001, Osiris, Budapest, 76-77. o.

⁴⁴ Uo. 78. o.

⁴⁵ CSORBA LÁSZLÓ: *A tizenkilencedik század története*, 2000, Pannonica Kiadó, Budapest, 233. o.

csoporthoz kapcsolódtak a sokszor előítéletektől sem mentes kijelentések.⁴⁶

Parlamenti felszólalásában Nyegre László jegyző, a parlamenti javaslat előadója a konkrét intézkedésekre vonatkozóan kiemelte, hogy: „*És, t. ház, ha ezen abnormis állapotokra tekintünk, úgy kétségtelenül megállapíthatjuk azt, hogy ezen a helyzeten segítenünk kell; segítenünk kell pedig olyan törvényhozási intézkedések útján, a melyek egyrészt az államnak jól felfogott érdekét, a salusreipublicae elvét⁴⁷ teljesen biztosítják, másrészt felesleges zaklatásokkal a szabad forgalmat nem akadályozzák, szerzett jogokat nem érintenek és a külföldi államok részéről való retorzióra okot nem szolgáltatnak.*”⁴⁸

A képviselők, annak ellenére, hogy tisztában voltak azzal, hogy az Amerikai Egyesült Államok, sőt még az ausztráliai gyarmatok és egyes szomszédos államok is milyen szigorral kezelik a bevándorlás kérdését, inkább liberálisnak mondható intézkedéseket hoztak a bevándorlás szabályozására.

2.2. A kivándorlás kérdése

„*Azt hiszem, hogy ezen törvényjavaslatnak az is intencziója, hogy mintegy megakassza a kényszerkivándorlást is*”⁴⁹ – hívta fel a figyelmet B. Solymossy Ödön képviselő a parlamenti vita során. Megjegyezte, hogy a kivándorlók pár év múlva bevándorlók lesznek. Ezzel a

---

⁴⁶ „*Én azok között a galicziai zsidók között több tisztességest találhatnék, mint azok között a rablógyilkosok és anarchisták közt, akik azért jönnek át Romániából, mert mi nem adjuk ki a rablógyilkosokat. Azokat az elemeket sokkal veszélyesebbeknek tartom, mint a galicziai zsidókat, pedig ezek is elég veszedelmesek.*” 181. országos ülés 1903. január 12-én, hétfőn. KN 252. o.

⁴⁷ *Salus rei publicae* (suprema lex esto): a köztársaság üdve a legfőbb törvény.

⁴⁸ KN 202. o.

⁴⁹ KN 213. o.

gondolatmenettel teljesen megegyező az 1903. évi IV. tc. megfogalmazása, mely szerint nem az a kivándorló, aki elhagyja az országot, hogy máshol telepedjék le, hanem az „*a ki tartós keresete czéljából bizonytalan időre – külföldre távozik.*”(1. §.)⁵⁰

A kivándorlással majd a visszavándorlással foglalkozó szakirodalmi kutatások, valamint az 1905-1915 közötti statisztikai adatok is alátámasztják ezt az értelmezést. A dualizmus korszaka alatt kb. 2,3 – 2,4 millió kivándorló Amerikát, Romániát választotta úti célként. A kutatók a kivándorlás fő okát a paraszti birtokok elaprózottságában és az eladósodottságban látják. A fő kibocsátó területek az északkeleti megyék és a velük határos térségek voltak. A paraszti kivándorlók zöme ideiglenesnek tekintette a kivándorlást, hiszen az volt a céljuk, hogy az Amerikában keresett pénzzel későbbi itthoni megélhetésüket rendezzék. A kivándorlók negyede valóban visszatért.⁵¹ A kivándorlás problémaköréhez a honvédelem érdekeinek figyelembevétele is hozzátartozott, hiszen a kivándorlók között kimagasló volt az egyedülálló férfiak aránya. A probléma tárgyalásakor felvetődött az a kérdés, hogy a kivándorlók a katonaság elől távoznak-e az országból.⁵²

Mindeközben az Egyesült Államok kongresszusa szigorította a bevándorlási törvényt, 1891-ben kizárták a veszélyes betegségben szenvedőket, a poligámokat, az erkölcsstelen viselkedésük miatt büntetett előéletű személyeket. Ezzel az intézkedéssel még nem a bevándor-

---

⁵⁰ 1903. évi IV. tc. Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=68762> (2013.09.07.).

⁵¹ CSORBA LÁSZLÓ: *i. m.* 426. o., valamint 1905-15 közötti adatok: Visszavándorolt Amerikából a Trianon előtti Magyar birodalom területére 247193 fő. Ld. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1938, 38. o.

⁵² PÁLVÖLGYI BALÁZS: *A határrendőrségtől a földreformig, a kivándorlás kezelésének megközelítései Magyarországon 1881 és 1914 között*, in DELI GERGELY – SZOBOSZLAI-KISS KATALIN (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*, 2013, Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 399. o.

lók számának a csökkentése volt a cél, hanem az egészséges, alkalmazható munkaerő biztosítása. Az 1893. évi Bevándorlási Törvény előírta a fedélközön érkező külföldi utasok azonnali jelentkezését a szövetségi bevándorlási tisztnél, hogy akkori státuszukat illetően kikérdezhesse, a Tengerészeti Kórházi Szolgálat orvosai pedig kivizsgálhassák őket. 1903-ban az epileptikusokkal, a hivatásos koldusokkal, a kerítőkkel, az anarchistákkal és a politikai erőszak alkalmazóival szűkítették a bevándorlók listáját.⁵³

Hegedűs Loránt a dualizmuskori magyar kivándorlási politikát vizsgálva már 1899-ben megállapította: „*Tényleg úgy állunk, hogy bevándorlási törvényünk egyáltalában nincs, pedig már Dánia is törvényt hozott erről (1875. május 15.), bármilyen kis jelentőségű legyen is rá nézve az a kérdés. Olyan törvényünk, a mely a kivándorlást magát érintené, a kivándorlás irányításáról stb. szólna, szintén nincsen, mindössze a magyar állampolgárságot szabályozó 1879: L és a kivándorlási ügynökségeket szabályozó 1881. évi XXXVIII. törvénycikknek adnak közvetve valamely irányítást, de ezek is keveset.*”⁵⁴ Az 1881: XXXVIII. törvénycikk arról szólt, hogy kik lehetnek kivándorlási ügynökök, de a kivándorlók esetében csak azok körére tért ki, akik a kivándorlás tilalma alá esnek. Az 1881:XXXVIII. törvénycikk a kivándorlási ügynökségekről szigorúan szabályozta az ügynöki tevékenységet, hiszen belügyminiszteri engedélyhez kötötte a kivándorlás közvetítését.⁵⁵ Erre egyrészt azért volt szükség, mert a német hajótársaságok hatalmas üzleti haszonra tettek szert, másrészt ügynökeik hamis ígéretekkel csábították a lakosságot kivándorlásra.

---

⁵³ PUSKÁS JULIANNA: Az Egyesült Államok bevándorlási politikája (1890-1990), in *Regio – Kisebbség, Politika, Társadalom*, 1993/3. szám, 151-181. o.

⁵⁴ HEGEDŰS LORÁNT: *A magyarok kivándorlása Amerikába*, 1899, Budapest, 52-53. o.

⁵⁵ 1881. XXXVIII. tc. a kivándorlási ügynökségekről. Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5995> (2013.11.20.).

Egyet kell értenünk Csorba László megállapításával, miszerint: „*A lakhely és megélhetés megválasztását a polgári szabadságjogok között számon tartó liberális korszak döntéshozói azonban csak a folyamat szabályozását, s nem adminisztratív akadályozását tekintették feladatuknak.*”⁵⁶ Hasonló szellemiség határozta meg a kivándorlásról szóló 1903-ban elfogadott IV. törvénycikket is. A kivándorlásról szóló törvény indokolásában⁵⁷ megfogalmazottak szerint a törvényes intézkedéseknek abból az alapelvből kell kiindulni, hogy a kivándorlást teljesen megszüntetni nem lehet, mert az a szabad költözködés és önrendelkezés jogával ellenkeznek.

Magyarázatot kapunk arra is az indokolásban, hogy a kivándorlók számával kapcsolatban azért nem voltak felhasználható adatok, mert az Egyesült Államoknak a bevándorlásra vonatkozó adatai a bevándorlókat nem hazájuk, hanem nemzetiségük alapján mutatta ki 1899-1901 között.⁵⁸

2.3. Az idegenek Magyarországon való lakhatásának szabályozása az 1903. évi V. törvénycikk megszületése előtt

2.3.1. 1886. évi XXII. törvénycikk 15. §-a

Elsőként Irányi Dániel javaslata érdemel említést, aki a függetlenségi párt tagjaként 1885-ben törvényjavaslatot nyújtott be a képviselőházban. Az 1903. évi V. törvény parlamenti vitája során is utalt erre a téma előadója, kiemelve, hogy a javaslat alapeszméje helyes volt, hi-

---

⁵⁶ CSORBA: *i. m.* 427. o.

⁵⁷ Indokolás a kivándorlásról szóló törvényjavaslatához, in *Az 1902. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, Hiteles kiadás*, XXIII. kötet, 1902, Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, Budapest, 401-414. o.

⁵⁸ Az 1901. évben a tengerentúli kivándorlás a 24. számú forrás alapján 70 911 főre emelkedett.

szen a lakhatási és települési engedélyek kezelését már nem községi hatáskörbe utalta, hanem az alispán hatáskörébe. A törvényjavaslat azért került le a napirendről, mert az akkori belügyminiszter, Tisza Kálmán a községi törvény revíziójára hivatkozva kívánta rendezni az ügyet.⁵⁹ Az 1886. évi XXII. törvénycikk 15. §-a rendezte a bevándorlás kérdését, a fent említett cikkely rögzítette, hogy az idegen a községben lakhat, települhet, illetőséget szerezhet.

A külföldiek illetőségszerzését az 1886-os tc. tömören és pontosan meghatározta. *„Talán a korrekt szabályozásnak volt köszönhető, talán annak, hogy kevesen választották új hazájuknak Magyarországot, tény, hogy a 15. § értelmezésével kevés gondja volt a belügyi kormányzatnak.”*⁶⁰

Bevezetésre került az állandó lakhatás fogalma, rögzítették a lakhatási engedély megszerzésének feltételeit. A külföldi *„ha a községben állandóan lakni akar, tartozik ezt bejelenteni és ha kimutatja, hogy a község terhelése nélkül, magát s családját tartósan fentartani képes, tőle a lakhatási engedély csak erkölcsisége ellen fenforgó alapos gyanu esetében tagadható meg, mód adatván neki a maga igazolására.*

A külföldi, ha a községben három hónapig való tartózkodása után az előjáróság által előrebocsátott felhívás daczára lakási szándékát a felhívásban kitűzendő 8 napi határidő alatt be nem jelenti: a közigazgatási hatóság által 300 frtig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő kihágást követ el; és ha a felhívás daczára lakási szándékát be nem jelentvén vagy lakási engedélyt nem kapván, távozni nem akar, a távozásra rendőri kényszerrel is szorítható.

---

⁵⁹ KN. 1902. X. 206.o

⁶⁰ POMOGYI LÁSZLÓ: *Szegényügy és községi illetőség a polgári Magyarországon*, 2001, Osiris, Budapest, 63. o.

*Lakási szándék vélelmezetik, ha a külföldi három hónapon át a községben tartózkodik.*⁶¹

A külföldi letelepedésére vonatkozó következő lépés a települési engedély megszerzése volt: *„Települési engedélyért a honpolgárookra nézve fennálló feltételek mellett folyamodhatik, ha két évi állandó lakását s az alatt erkölcsi jó magaviseletét igazolta.”*

Véglegesen a külföldieknek is meg kell szereznie a községi illetőséget, mivel minden honpolgárnak valamely község illetőségébe kell tartoznia. *„A községi kötelekbe való felvételt csak a honosítás hozzájárultának feltétele mellett szerezheti meg és a község a felvételt neki, ha már az országban öt évig lakott, kilátásba helyezheti, illetve a honosítás esetére megadhatja.”*⁶² Ezt a rendelkezést később az 1903. évi V. törvény is megismételte.

2.3.2. A községi illetőség szerepe

A községi illetőséget 1859. április 24-én kibocsátott császári nyílt parancs vezette be. A magyar területeken a 7863/1869. számú belügyminiszteri rendelet értelmében nem emelkedett kötelező erőre.⁶³

Az osztrák szabályozásban a „hazai illetőségű” fogalmat az állampolgárság mellett az egyén legfontosabb jogi meghatározásának tekintették. Egy község hazai illetősége biztosította polgárai számára a mindenkori községben a zavartalan tartózkodást, nem vonatkozott ez azonban az úgynevezett „idegenekre”; főleg szegénység vagy kisebb bűnözés esetén vezethetett el ez odáig, hogy kitoloncolták az utóbbiakat a községből. A „hazai” minősítés megszerzését sokéves ott-tartózkodás feltételével csak 1901-ben tették lehetővé, így a 19. század

---

⁶¹ 1886. évi XXII. törvénycikk a községekről, 15. §. Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6215> (2013.09.27.).

⁶² 1886. évi XXII. törvénycikk a községekről 15. §

⁶³ POMOGYI: i. m. 15. o.

nagy bevándorlása során az eredetileg nagymértékben megegyező születési, tartózkodási hely és hazai község egyre jobban eltávolodtak egymástól. A hazai illetőség a férfiról a feleségre és a gyermekekre szállt.⁶⁴

*„A községhez való tartozás jogi formája a községi illetőség. Csak személyi kötelék az egyén és a község közt, amely független a lakó és tartózkodási helytől. Minden honpolgárnak valamely község kötelékébe kell tartoznia. Mindenki csak egy község kötelékébe tartozhat. A községi illetőség születés, örökbefogadás, házasság útján, továbbá település által, vagy anélkül is, a községi kötelékbe való határozott felvétel által megszerezhető. A községi törvény részletes rendelkezéseket (5-18. §) tartalmaz a községi illetőségre és annak megszerzésére vonatkozólag.”*⁶⁵

Az illetőségi jogviszony teljességében való vizsgálatához szükségesnek mutatkozik a kutatás témájához tartozó teljes időintervallumot magában foglaló korszak intézkedéseinek bemutatása is. A községi illetőségről tudnunk kell, hogy az egészen 1948-ig⁶⁶ hatályban volt.

Pomogyi László szerint, míg 1921 előtt a magyar állampolgárság birtoklása volt a feltétele a községi illetőség megszerzésének, addig 1921 után ez fordítva igaz.⁶⁷ A trianoni békediktátum a községi illetőséget a magyar közjog egyik alapintézményévé tette azzal, hogy

---

⁶⁴ Bécsben a századforduló idején a városi lakosságnak csupán 38 %-a volt bécsi illetőségű, tehát 62 % „idegennek” minősült. JOHN, MICHAEL – LICHTBLAU, ALBERT: Bécs, a befogadó város, in *História*, 1994/5-6. szám, elérhető: <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/94-056/ch18.html> (2013.09.10.).

⁶⁵ MAGYARY ZOLTÁN: *Magyar közigazgatás*, 1942, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 305. o.

⁶⁶ 1948. évi LXI. törvénycikk a községi illetőség megszüntetéséről, elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=9732> (2013.10.12.).

⁶⁷ POMOGYI: *i. m.* 62. o.

az állampolgárság elismerésének kizárólagos előfeltételül a községi illetőség igazolását kívánta meg. A trianoni békeszerződésnek ez a hibája súlyos zavarokhoz vezetett.⁶⁸

A békeszerződést kihirdető 1921. évi törvény *ex lege* állampolgárság-vesztést keletkeztető szabályai és az opciós jog jogvesztő határidőhöz történő kötése, valamint az optálás lehetőségét igénybe venni nem tudó személyek számára a visszahonosítás procedúrája olyan méltánytalan helyzetet eredményezett, amelyet a jogalkotónak a lehető leggyorsabb úton rendeznie kellett.⁶⁹

Az állampolgársági és illetőségi rendelkezések végrehajtásáról szóló 167.335/1922. számú belügyminiszteri rendelet szabályozta azt, hogy a békeszerződés életbelépésének időpontjában, azaz „1921. évi július hó 26. napján fennállott községi illetőség megállapítása

---

⁶⁸ POMOGYI: *i. m.* 64. o.

⁶⁹ Ennek eredménye volt az 1922. évi XVII. törvénycikk, amelynek 24. §-a kimondta, hogy abban a kérdésben, hogy valakinek községi illetősége a trianoni békeszerződés életbelépésének napján Magyarországnak a trianoni békeszerződés következtében elszakított területén volt és mely idő óta és hogy ez alapon a békeszerződés 61. és 62. cikke értelmében magyar állampolgárságát elveszítette-e vagy nem, első és egyúttal utolsó fokon a belügyminiszter határoz. Ld. KISTELEKI KÁROLY: A Trianon-sokk állampolgársági vonatkozásai és a községi illetőség jogintézménye, in MÁTHÉ GÁBOR – MEZEY BARNA (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Révész T. Mihály 65. születésnapja tiszteletére*, 2010, Gondolat, Budapest, 227. o.

„Annak a személynek belföldi községi illetőségét, aki a békeszerződés 63. cikke alapján eddigi magyar állampolgárságának fenntartására, illetőleg viszszerzésére, vagy pedig a békeszerződés 64. cikke alapján a magyar állampolgárság megszerzésére nyilatkozatot tett (optált) és a magyar állampolgárságnak az optálási nyilatkozat alapján történt megállapításától a jelen törvény életbelépésének napjáig az 1886:XXII. tc. alapján valamely belföldi községben illetőséget még nem szerzett, - első és egyúttal utolsó fokon a belügyminiszter állapítja meg.” 1922. évi XVII. törvénycikk az 1922/23. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról, elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7528> (2013.10.12.).

*abban az esetben is belföldi hatóság hatáskörébe utaltassék, ha az illető község a békeszerződés alapján Magyarországtól elszakított területen fekszik és immár idegen állami fenhatósága alá került.*⁷⁰

Magyary Zoltán hangsúlyozta, hogy a békeszerződést követő évtized folyamán az „illetőség gyakorlati jelentősége azonban csaknem teljesen megszűnt, mert újabb jogszabályaink nem az illetőségi községet, hanem a lakóhelyet veszik a közigazgatási intézkedéseknél alapul (6000/1931. M.E: sz. r.). Ez egyrészt azért indokolt, mert az emberek lakóhelyükön, nem pedig az attól esetleg eltérő illetőségi községükben található, másrészt azért, mert a lakóhely megállapítása ténykérdés, az illetőségé jogkérdés és így a lakóhely eldöntése sokkal egyszerűbb és gyorsabb.”⁷¹

2.3.3. A külföldiek lakhatási viszonyait szabályozó rendeletek

A külföldiek lakhatási viszonyait a már említett 1886:XXII. t-cz. 15. §-a mellett az 1888-ban 54 091. szám alatt kiadott belügyminiszteri rendelet, az ennek alapján készített megyei szabályrendeletek, az 1885-ben 9389. szám alatt kiadott belügyminiszteri „toloncz-szabályzat” szabályozta.⁷²

Az 1888-ban 54 091. szám alatt kiadott belügyminiszteri rendelet az 1886:XXII. t.-cikknek a külföldi tartózkodását érintő 15. §-ra vonatkozólag foglalkozott a községben (kis- és nagyközség, rendezett tanácsú város) tartózkodó idegenek nyilvántartásával. Előírta, hogy a

---

⁷⁰A m. kir. belügyminiszter 1922. évi 167.335. számú körrendelete, az 1922: XVII. t.-c. 24. §-ában foglalt állampolgársági és illetőségi rendelkezések végrehajtásáról. Elérhető: <http://www3.arcanum.hu/rendtar/a090217.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=1922&pg=281&l=hun> (2013.10.03.).

⁷¹MAGYARY: i. m. 305. o.

⁷²WETZEL TAMÁS: *A bevándorlás kérdése Magyarországon*. Elérhető: http://www.publikon.hu/userfiles/File/wetzel_vfinal.pdf (2013.10.12.).

települések szabályrendeleteit ki kell egészíteni a külföldiekre vonatkozóan.

A külföldiek lakhatásával kapcsolatban meg kell említenünk az 1885-ös belügyminisztériumi toloncsabályzatot. A toloncozás az illetőségi községbe való utasítást jelentette, meghatározott esetekben kényszerkíséréssel. A csavargók, munkakerülők, engedély nélkül koldulók, az előírásokat megszegő prostituáltak, volt feyencek mellett a külföldiekkel szemben is alkalmazható volt az intézkedés. A toloncolás megelőző rendészeti rendszabály volt, amely alapja az a felfogás volt, hogy az egyénről való gondoskodás és az érte viselt felelősség első számú alanya a község.⁷³

„A jogrend kívánalma, hogy senki el nem toloncozható, a ki ellen az illetékes hatóság által szabályszerű tárgyalás alapján eltoloncozási határozat nem hozatott. Mihelyt az eltoloncozási határozat meghozatott, a tolonczhatóság főfeladata a községi illetőség megállapítása (...).” A községbe utasításnak két módja volt: az egyik a kényszer-útlevelel történő utasítás, a másik pedig a közbéke és az állam biztonsága miatt veszélyes egyének, kóborlók és idegenek esetében az eltoloncolás alkalmazása.

A külföldieket is megillette a tartózkodás, letelepedés, egyletalakítás, gyülekezés és lakhelyváltoztatás szabadsága, ám szabadságaik a honosokéval összehasonlítva néhány területen nem voltak azonos módon biztosítva. A külföldieket ugyanis az ország területéről bírói és közigazgatási úton is ki lehetett utasítani.⁷⁴

---

⁷³ SZIKINGER ISTVÁN: Rendvédelmi jog a dualizmus korszakában, in *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 2012/26. szám, elérhető: http://epa.oszk.hu/02100/02176/00012/pdf/EPA02176_rendevedelem_torteneti_fuzetek_2012_26_14_1-157.pdf (2013.11.03.).

⁷⁴ KMETY KÁROLY: *Magyar közjog*, 1926, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 94-95. o.

Harmadik Fejezet

Az 1903. évi V. törvénycikk, különös tekintettel a rendészeti hatóságokra

3.1. A jogszabály rendelkezései és értelmezése

A már többször hivatkozott 1886: XXII. t.-cz. 15. §-ának intézkedéseit két okból sem tartották alkalmasnak a képviselők a külföldiek lakhatásának rendezésére, s ezt a törvény indokolása is tartalmazta:

„1. a lakhatási engedély megszerzésére kiszabott három hó túlságosan hosszú, az alatt külföldinek elég idő adatván, hogy a községnek vagy az államnak kárt okozzon, s eltávolítása is – midőn már magát úgyszólván befészkelte – nagyobb nehézséggel jár;

2. a külföldiek ellenőrzését, ezt a kiválóan állami feladatot a községekre bizza, holott – főleg a kis- és nagyközségek előjárói az állami érdekek iránt – sokszor a kellő érzékkel, eme feladatuk teljesítésére elegendő képességgel nem bírnak, miért is – a mint ez tapasztaltott – a külföldiek nyilvántartása sok községben, különösen az ország északkeleti határán, hol pedig tömegesen lagnak idegenek, s így az ellenőrzés fokozottabb súlylyal bir, felette hiányos, s így a czélnak egyáltalában nem felel meg.”⁷⁵

Az indokolás megállapította, hogy ezen a helyzeten a községi törvény idevágó intézkedéseinek revideálásával lehetne segíteni. Ezt azonban a nehézségekre (az egész községi ügy rendezésének egészével lehetne csak kezelni a problémát) és a hosszú időtartamra hivatkozva elutasították. Legcélravezetőbb útnak így a külön törvény alkotása bizonyult, hiszen csak ez tűnt alkalmasnak a veszélyes külföldieknek a magyar állam területén való lakhatásának ellenőrzésére. A törvény által szabályozni kívánt célok között egyértelműen láthatjuk annak az

---

⁷⁵ *Az 1902. évi november hó 5-ére hirdetett Országgyűlés Főrendiházának irományai, IV. kötet, 1903, Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, Budapest, 289. o.*

igénynek a kinyilatkoztatását, miszerint az idegenek ellenőrzését olyan szervezeteknek kell ellátniuk, amelyek megfelelő szakmaisággal, hatékonysággal, nem utolsósorban az állambiztonságot veszélyeztető külföldiekkel szemben kényszerintézkedések foganatosításának lehetőségével bírnak.

Ahhoz, hogy a célját elérje ez a rendszer, a legfontosabb követelmény az volt, hogy „a külföldi megérkezéséről a rendészet gyakorlására hivatott helyi hatóság haladéktalanul értesüljön, hogy módjában legyen ennek az ellenőrzést elejétől fogva gyakorolni, továbbá, hogy a szabad közlekedés és forgalom és a költözködési szabadság nagy elveit teljesen érintetlenül hagyva, a külföldieknek pontos nyilvántartása felett úgy a helyi, mint szükség esetében a központi hatóság is örökösök.”⁷⁶ Az elfogadott jogszabály már tartalmazta azt az elvet, amely szerint a külföldieknek a Magyar Királyság területére lépéséről az illetékes hatóságoknak a lehető leghamarabb tudomást kell szerezniük. Az 1903-as törvény kimondta: „2. § Ha külföldi a község területén bármily rövid időre is megszáll, úgy megérkezését, mint eltávozását köteles a szállásadó, vagy megbízottja 24 óra alatt bejelenteni.” „3. § Ha a külföldi a község területén lakni szándékozik, ezt a szándékát a hatóságnál megérkezésétől számítandó 15 nap alatt bejelenteni.”⁷⁷

A külföldiek ellenőrzését kétféle módon képelték el a képviselők. Az egyik elképzelés szerint már a határ átlépésekor ellenőrizték volna az országba érkezőket, a másik változat szerint bent az ország területén, az idegenek tartózkodási helyén tették volna ezt meg. Ez a szemlélet hozta magával a sajátos idegenrendészeti szervezeti struktúra kialakulását a századfordulón. Annak ellenére, hogy a parlamenti vita során többször is emlegették az amerikai példa követésének lehetőségét, azaz, hogy a külföldieket már az országhatáron célszerű ellenőriz-

---

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ 1903. évi V. törvénycikk a külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásról. Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6873> (2013.09.07.).

ni, mégis csak a problémás romániai és északi és északkeleti területen hozták létre a határrendőrségi szervezetet.⁷⁸ A döntés mögött a liberális politikai elit azon felfogása állt, mely a szabad mozgás korlátozhatatlanságának elvét vallotta. Az utókor szempontjából korszerűnek, újtónak tekinthetjük ezt a felfogást.

Az 1903. évi V. törvény előzményeinek áttekintése után a törvény azon rendelkezéseit vizsgálom, amelyek a rendészet gyakorlására hivatott helyi hatóságokkal foglalkoznak. A parlamenti vita során Buzáth Ferencz is megállapította: *„Legfontosabb intézkedése a törvényjavaslatnak kétségtelenül a 14. szakasz, mely szerint jövőre a községi lakhatás és a községi kötelékbe való felvétel kérdésében nem a községek elöljárósága, hanem kis és nagyközségben a főszolgabíró képviselő hatóság, rendezett tanácsú és szabad királyi városokban pedig az eljáró rendőrhatalóság fog ezután határozni.”*⁷⁹

Mind az általános indokolásban mind a parlamenti vita során is többször utaltak a képviselők a községek által eddig gyakorolt ellenőrzés eredménytelenségére. A külföldiek ellenőrzését a törvény ezért az első fokú rendőri hatóságra ruházta át. A 14. § ezeket a rendőri hatóságokat a települések tekintetében felsorolja. A törvény kitér arra is, hogy a hatóságok véghatározatai ellen fellebbezésnek volt helye, ez a közigazgatási jog általános elveiből következik.

A közigazgatási bizottság jelentéséből⁸⁰ kapunk magyarázatot a rendőri hatóság jelentékeny „discretionarius jogkörére.”⁸¹ A bizottság

---

⁷⁸ Az osztrák örökös tartományok és a Magyar Királyság között nem működött határellenőrzés ebben az időszakban.

⁷⁹ Bár Buzáth ebben a községi autonómia sérelmét vélte felfedezni, s erre az okra hivatkozva utasította vissza a törvényjavaslatot. KN.1902. X. 206. o.

⁸⁰ A közigazgatási bizottság jelentése, a „külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról” szóló törvényjavaslat tárgyában, in *Az 1901. évi október 24-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Irományai, XX. kötet*, 1903, Athenaeum, Budapest, 40. o.

⁸¹ A diszkrecionális jogkör: valakinek arra van lehetősége, hogy döntése feltevéleit úgy határozhassa meg, hogy e tekintetben valamilyen szabály jogi kereteinek kell csupán megfelelnie.

hangsúlyozta, hogy ezt a kérdést rendőri úton úgy lehet megoldani, ha széles diszkrecionális jog kapcsolódik hozzá. Megfelelő eszközök nélkül nem lehet a kívánt eredményt elérni.

Érdeemes újfent pár gondolatot megfogalmazni a jogorvoslatokról. A törvény mind a rendes jogorvoslat lehetőségét biztosította a sérelmezett döntésekkel szemben, a fellebbezési jog megnyitásával, mind pedig a rendkívüli jogorvoslat igénybevételét megteremtette a felülvizsgálat bevezetésével. A vitatott határozatokkal szemben széles körben nyílt lehetőség magasabb fórumhoz fordulni a jogszerű döntés meghozatalának érdekében. A diszkréciós jogkör pedig szintén azt a kötelezettséget róta a törvényhozóra, hogy megfelelően biztosítsa az első fokú határozatok megtámadását annak érdekében, hogy a jogsértő állapotok kiküszöbölésre kerüljenek.⁸² Felhívják a jelentés készítői a figyelmet arra is, hogy a törvény végrehajtása újabb terhet ró a közigazgatásra. Ugyanakkor pozitívan ítélik meg a határrendőrség felállítását, s annak hatósági és rendőr-bíráskodási jogkörét.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a külföldiek lakhatásának ellenőrzésére vonatkozó helyzet megfelelő rendezéséhez két feltételnek kellett teljesülnie. Az egyik, az önálló törvényi szabályozás megteremtése, a másik, olyan szervek létrehozása, amelyek hatásköre pontosan szabályozott.

„14. § alapján törvényben említett hatóság alatt értendők:

1. Magyarországon:

- a) kis- és nagyközségekben a főszolgabíró; Ujpest és Rákospalota községekben a székesfővárosi m. kir. Államrendőrség ujbpesti ker. kapitánya;*
- b) városokban a rendőrkapitány;*

---

⁸² Vö.: Indokolás „a külföldiek a magyar korona országai területén lakhatásáról szóló 1903: V. t.c. egyes rendelkezéseinek módosításáról” szóló törvényjavaslathoz, in *Magyar Törvénytár*, 1930, 406-407. o.

- c) *Budapest székesfővárosban a 3., 4., 5. és 7. §-okra a tanács, – a 10. §-ra nézve a székesfővárosi m. kir. államrendőrség főkapitánya, illetve helyettese.*
2. *Horvát-Szlavonországokban az ottani törvények szerint illetékes I. fokú politikai hatóság.*
3. *A határrendőrség hatósági területén a határszéli rendőrkapitány; ezeknek a hatóságoknak véghatározata ellen a felettes hatóságokhoz fokozatos felelősségnek van helye.*⁸³

3.2. A rendészeti hatóságok

Mielőtt a rendészeti hatóságok feladatkörét elemezném, magának a rendészetnek a fogalmát kell megvizsgálni. Kmety Károly, a vizsgált korszak kiemelkedő jogtudósa szerint a rendészet a közigazgatás rendőri természetű, preventív jellegű működése.⁸⁴ Hasonló megfogalmazást olvashatunk Magyary Zoltán 1942-es kiadású művében is. A rendészetet a közigazgatás egyik ágának tekinti, melynek célja az általános nyugalom, biztonság és a rend biztosítása. A fő különbséget Magyary abban látja a rendészet és a szakirányú közigazgatás között, hogy a rendészet nem pozitív, hanem védő, elhárító tevékenység. A rendészet ebben a korszakban tehát már nem egyértelmű az egész közigazgatással, mint ahogy az jellemző volt az előző századokban. A korabeli rendészet feladatait hat csoportba sorolja:

1. *A közrend fenntartása, s ha kell, helyreállítása a közhasználatban álló területeken.*
2. *A közbiztonság fenntartása. A közbiztonsági rendészet hatáskörébe tartozik az élet- és vagyonbiztonság megvédése, a testi*

---

⁸³ Ld. 1903. évi V. törvénycikk a külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásról. Ezt a szakaszt helyezte hatályon kívül később az 1930. XXVIII. tv., s egyúttal illetékesé tette az első szakaszában megnevezett hatóságokat a külföldiek ellenőrzésével kapcsolatos ügyekben.

⁸⁴ KMETTY KÁROLY: *A magyar közigazgatási jog kézikönyve*, 1905, Politzer-féle Könyvkiadóváll. kiadása, Budapest, VI. p.

épség, egészség, becsület, közerkölcs védelme, a külföldiek tartózkodásának, letelepedésének ellenőrzése; útlevelek, útiigazolványok, határátlépési igazolványok kiállítása; kiutasítás (...)

3. A politikai vagy *államrendészet*.

4. *Közigazgatási rendészet*: a közigazgatás műveinek és működésének védelme, továbbá rendőri engedélyek, igazolványok kiadása.

5. *Igazságügyi rendészet*: a büntettek kiderítésében és üldözésében való közreműködés

6. A *rendőri büntetőbíráskodás*.⁸⁵

Már itt megállapítható, hogy az idegenek ellenőrzése a rendészet széles körű tevékenységébe két ponton is beágyazódik, nevezetesen a közbiztonság fenntartásánál, illetve az államrendészeti feladatok ellátásánál, amennyiben az állam érdekeire káros egyének kiutasítása az ország területéről felmerül.

Az előzőekben tárgyalt 1903. évi V. tc. indoklásakor ismertetett célok között kiemelt szerepet kapott, hogy a külföldiek ellenőrzése állami feladat kell, hogy legyen. Parádi József⁸⁶ a dualizmuskori rendvédelemről írt írásaiban hangsúlyozza, hogy a polgári magyar állam keretei között a rendvédelem megszervezésének vezérlő elve az volt, hogy az alapvetően az önkormányzatok kompetenciája. Azokon a területeken, ahol az önkormányzati működés nem volt megfelelő, ott a központi államhatalom hozott létre rendvédelmi szervezeteket az országgyűlés jóváhagyásával. A következő rendvédelmi testületekre vonatkozik ez a megállapítás: Magyar Királyi Pénzügyőrség (1867), a büntetés-végrehajtás szervezete (1867), az 1760-ban alapított és 1849-ben feloszlott, majd 1867-ben újjászervezett Magyar Királyi Nemesi Testőrség, a Magyar Királyi Csendőrség (1881), a Fővárosi Magyar

---

⁸⁵ MAGYARY: *i. m.* 564-566. o.

⁸⁶ PARÁDI JÓZSEF: A magyar rendvédelem 1867-1914, in *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 2012/25. szám, 79-80. o.

Királyi Rendőrség (1882), a Magyar Királyi Koronaőrség (1894), a Magyar Királyi Határrendőrség (1903), a Magyar Királyi Darabont Testőrség (1904), a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség (1912), a Fiumei Magyar Királyi Rendőrség (1916).

Az önkormányzatok kompetenciájába tartozó rendvédelmi testületek voltak a vármegyei pandúr szervezetek a Magyar Királyi Csendőrség felállításáig, továbbá a városi rendőrsegek 1867-1919-ig.⁸⁷

Felvetődik a kérdés, hogy az 1903. évi V. törvénycikkben miért nem szerepel a hatóságok között a csendőrség, pedig a már említett 1903-as törvénycsomaggal együtt 3 új csendőrkerület (Brassó, Debrecen, Szombathely)⁸⁸ felállításáról szóló javaslatot is tárgyalt a parlament. *„A centralizáció a dualizmus időszakában a rendvédelem területén is fokozatosan tért nyert, hasonlóan a közigazgatás egészéhez.”⁸⁹ A legnagyobb változást kétség kívül a Magyar Királyi Csendőrség létrehozása⁹⁰ jelentette. A csaknem 283 000 km² nagyságú Magyar Király-*

---

⁸⁷ Uo. 80. o.

⁸⁸ 1903. évi VII. törvénycikk három új csendőrkerület felállításáról, elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6875> (2013.11.11.).

⁸⁹ A közigazgatásra háruló feladatok növekedéséből származnak olyan szervezési problémák, amelyek csak a centralizálás erősítésével oldhatók meg. Egyre több ügyre szerzi meg a legmagasabb főnök a befolyást, részben úgy, hogy az azokat végző alacsonyabb szervezet magának teljesen alárendeli. Ezt államosítás néven ismerjük. Nálunk az államosítás kétféle módon jön létre: vagy úgy, hogy az állam átvesz egy olyan szolgálati ágat, amelyet addig a törvényhatóságok láttak el, vagy úgy, hogy egy jelentkező új feladatot mindjárt az állam vállal. Az előbbinek főbb példái:

Az 1871: VII. t.-c. a kir. bíróságok felállításáról, ami által a vármegyei törvényszék (elnöke a másodalispán, tagjai a táblabírák) megszűnt.

Az 1877: XIV. t.-c. az államépítészeti hivatalok felállításáról, amelyek a vármegyék műszaki szolgálatát továbbra is ellátják.

Az 1881: III. t.-c. a csendőrség felállításáról és a vármegyei közbiztonsági szolgálat (pandúrok) megszüntetéséről.

Az 1881: XX. t.-c. Budapest székesfőváros rendőrségének államosításáról. (Ld. MAGYARY: *i. m.* 110. o.)

⁹⁰ 1881. évi III. törvénycikk a közbiztonsági szolgálat szervezéséről, 1. § A közbiztonsági szolgálat ellátására katonailag szervezett magyar kir. Csendőr-

ságban mintegy 20 000 000 ember élt. A terület és a lakosság kis hányadát alkották a városok, a döntő többséget a vidék alkotta, ahol a rendet a csendőrség tartotta fenn. A korabeli rendvédelem két meghatározó pillérét a városi rendőrségek – 12 000 fővel – és a Magyar Királyi Csendőrség alkotta, ugyancsak 12 000 fővel.”⁹¹

Az 1881. évi 3. tv. 1. § kimondta: „A közbiztonsági szolgálat ellátására katonailag szervezett magyar kir. Csendőrség állittatik fel.” Ám a törvény a feladatkörre történő utaláson túl konkrét hatásköri és eljárási normákat nem tartalmazott. Parádi József rámutat arra, hogy ennek az volt az oka, hogy a csendőrséget nem tekintették önálló jogkörű államigazgatási szervnek, hanem mindenekelőtt más hatóságok döntései végrehajtása céljából rendelkezésre álló karhatalomnak. A csendőrség és a vármegyei önkormányzat közötti kapcsolatot vizsgálva kijelenthetjük, hogy a vármegyei önkormányzat szinte semmi befolyást nem gyakorolhatott a csendőrség ügyeire, a kerületi csendőrparancsnokságok vezetői nem lettek tagjai a közigazgatási bizottságoknak.

Az 1903. évi V. törvény nem épített a karhatalomra, annak ellenére, hogy 1891-től a Magyar Királyi Csendőrséget is bevonták az ország külső határainak az őrzésébe. A határszéli csendőrség a román-magyar határon került felállításra. A határrendőrség és a csendőrség kapcsolatában voltak nézeteltérések, melyek később rendeződtek ismételt belügyminiszteri tisztázásakor. 1893-tól szolgabírói kirendeltségek irányításával működött a határszéli csendőrség. Szolgálatukat önállóan tervezték meg és látták el, a csendőri felettes szervek teljes értékű alárendeltjei maradtak. 1906 után a határrendőr-kapitányságok vették át a szolgabírói kirendeltségek feladatkörét, ez azonban azt eredményezte, hogy a határrendőrség és kirendeltségek vezetői a határszéli csendőri erőket alárendeltjeiknek tekintették. A két fegyveres testület együttmű-

---

ség állittatik fel. 2. § Magyarország területe, Budapest főváros kivételével, hat csendőrkerületre osztatik, ugyanannyi csendőr-parancsnoksággal. Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5960> (2013.11.11.).

⁹¹ PARÁDI (2012): *i. m.* 80. o.

ködésének ez a része nem volt tisztázva. (Csak az 1912-ben belügyminiszteri rendelettel rendezték a kérdést.)⁹²

3.2.1. A fővárosi és városi rendőrség

A dualizmus időszakában a városi rendőrség már nem tudta megfelelően ellátni a megnövekedett feladatokat, melyek a rendészetre hárultak. A fővárosi törvényjavaslat tárgyalásakor merült fel először ez a probléma. Ezen a helyzeten kívántak változtatni a fővárosi rendőrség államosításával.⁹³ A centralizáció irányába tett első jelentős lépés volt a fővárosi rendőrség államosítása, amelyet a fővárosi törvény rendelt el,⁹⁴ de teljes végrehajtására csak a fővárosi rendőrségről szóló törvény⁹⁵ elfogadása után került sor. A jogszabály értelmében a rendőrség közvetlenül a belügyminiszter irányítása alá került.⁹⁶ A törvény 4. §-a kimondta: „A fővárosi törvényhatóságot azonban minden törvényes intézkedéseiben támogatni, a fővárosi szabályrendeleteknek s a városi hatóság jogerőre emelkedett határozatainak és intézkedéseinek megszegését lehetőleg meggátolni, az áthágást elkövetőket kinyomozni és feljelenteni, általában a szükségesnek mutatkozandó végrehajtásnál a rendőri segédkezést nyújtani, illetőleg a karhatalmat szolgáltatni köteles.”

Ugyanez a szakasz a hatásköri viták eldöntését a belügyminiszter jogkörébe utalta. A fővárosi rendőrség szervezetét a 39. § határozta

---

⁹² PARÁDI JÓZSEF: *A határszéli csendőrség*, elérhető: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_hatarszeli_csendorseg_1891_1918/ (2013.11.03.).

⁹³ CSIZMADIA ANDOR: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*, 1976, Akadémiai Kiadó, Budapest, 193. o.

⁹⁴ Az 1872. évi XXXVI. tc. a fővárosi törvényhatóság területén a rendőrséget egységes szervezettel, az állam fővárosi rendőrség neve alatt saját közegei által kezeli. (20. §)

⁹⁵ A Budapest fővárosi rendőrségről szóló 1881. XXI. tc.

⁹⁶ SZIKINGER ISTVÁN: Rendvédelmi jog a dualizmus korszakában, in *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 2012/26. szám, elérhető: http://epa.oszk.hu/02100/02176/00012/pdf/EPA02176_rendevedelem_torteneti_fuzetek_2012_26_141-157.pdf (2013.11.03.).

meg: „A fővárosi rendőrség a központi hivatalból (főkapitányság), s a főváros közigazgatási kerületeinek figyelembe vételével megfelelő számú rendőri kerületekből (kerületi kapitányságok) s esetleg rendőri kiküldöttségekből (expositura) áll.” Ellentétben a csendőrséggel a fővárosban, a főkapitány – az államosítás ellenére, közigazgatási bizottsági tagsága révén – bizonyos mértékig függő viszonyba került a törvényhatósággal.⁹⁷

A városi rendőrség tevékenységét a dualizmus korában Szombathely város példája jól illusztrálja. A városi rendőri szervezet Szombathelyen már a kiegyezés korában kialakult. Egy 1870-ben kiadott szervezeti és működési szabályzat⁹⁸ alapján a városkapitányi hivatal felállításáig a rendőrséget a városbíró alá rendeli, s személyzetét egy hadnagyban és egy közrendőrben határozza meg. A szabályzat rögzíti a rendőrség jogait: rendfenntartás, figyelmeztetés, letartóztatás és fegyverhasználat. A kötelességei elsősorban közrendészeti feladataiból fakadnak. Ez némiképp módosul, amikor 1872-től a rendőrkapitány a városi közgyűlés és a tanács felelős közegeként a kapitányi hivatal vezetője lesz. Ettől fogva a rendőrkapitánynak a közigazgatási funkciói erősödnek, melyek között megtalálható a bejelentési és idegenügy kezelése is.

A rendőrkapitány személyének jelentőségét mutatja, hogy már az 1886. évi XXII. tc. 69. §-a főispáni hatáskörbe utalja kinevezésének jogát.⁹⁹ A rendőrségnek ekkor még két osztálya van, az egyik a katonai

---

⁹⁷ PARÁDI (2012): i. m. 80. o.

⁹⁸ *Vas vármegye alispánja iratai.* Szabályrendeletek gyűjteménye, 1870, Szombathely város, 58. szám.

⁹⁹ „69. § Kis- és nagyközségekben a jegyzők és orvosok, a rendezett tanácsú városokban ezeken kívül a segéd és kezelőszemélyzet tagjai élethossziglan; az előljáróság többi tagjai kis- és nagyközségekben három évre, rendezett tanácsú városokban hat évre választatnak.

Ezen általános szabály alól kivételnek a rendezett tanácsú városok rendőrkapitányai, kik a főispán által élethossziglan nevezetnek ki s hivatalaikból ép úgy, mint az élethossziglan választott jegyzők, orvosok és a segéd- és kezelőszemélyzet tagjai csak fegyelmi határozattal mozdíthatók el. - A rendőrkapitá-

vonatkozású ügyeket intézi, a másik a rendészeti vonatkozásúakat. Egy 1897-es szabályrendelet részletezi először a rendőrkapitányi hivatalnak, mint hatóságnak az ügybeosztását. Négy ügyosztályt alakítottak ki:

- katonai ügyosztály, amelynek vezetője a rendőrkapitány;
- kihágási ügyosztály, amelynek vezetője a rendőrfogalmazó;
- büntető osztály, amelynek vezetője a segédfogalmazó, aki mellett a polgári biztos működik;
- bejelentési ügyosztály, élén a nyilvántartó áll, aki a rendőrkapitánysági hivatal irodájának vezetője is.

A városi rendőrség közigazgatási feladatai szaporodtak, létszáma növekedett, működésének biztosítása egyre súlyosabb teherként nehezedett a városra. 1912-ben a város közgyűlése javaslatot küldött ez ügyben a miniszterelnökséghez, de az államosításra csak 1919-ben¹⁰⁰ kerül sor.¹⁰¹

3.2.2. Magyar Királyi Határrendőrség

A határrendőrség felállításáról szóló törvényt 1903. március 11-én szentesítette az uralkodó. A testület működését azonban a 1905. december 9-i minisztertanácsi határozat alapján 1906. január 15-én kezdette meg. A törvény széles körre terjesztette ki a határrendőrség működését, de itt is, mint ahogyan a csendőrséggel kapcsolatban is, a pon-

---

nyok nem vehetnek részt a város pénzügyeit, javadalmait, vagyonát és gazdaságát érdeklő ügyeknek a tanács által való intézésében. - Együttal felhatalmaztatik a belügyminister, hogy a rendőrkapitányok hivatali és szolgálati viszonyát úgy a rendezett tanácsú városok helyhatósága, mint az illető törvényhatósággal szemben is a törvények keretén belül szabályrendelet útján rendezze.” Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6215> (2013.11.03.).

¹⁰⁰ Az 5.047/1919. ME számú rendelet alapján.

¹⁰¹ HORVÁTH FERENC: Szombathely rendezett tanácsú, később megyei város hivatalszervezete (1860-1944), in *Vas Megye Múltjából: Levéltári Évkönyv*, 1976., 219-221. o.

tos hatásköri és eljárási rendelkezések vártak magukra. A fiumei rendőrség a határrendőrségi kapitányságból szerveződött az ottani államrendőrség a fiumei és a magyar-horvát tengerpart királyi kormányzójának felügyelete alatt.¹⁰²

A már bemutatott centralizációs folyamat eredménye, hogy a magyar határőrizet új vezető szervezete a kormány közvetlen irányításával működött. A határrendőrség törvényben megállapított feladatait alkotta többek között: a külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályok végrehajtása.¹⁰³

---

¹⁰² PARÁDI JÓZSEF: A Magyar Királyság határrendőrsége, in *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 2010/21. szám, 101. o.

¹⁰³ A további feladatkörök felsorolását is megtalálhatjuk a jogszabályban, amelyek közül kiemeltem a külföldiek ellenőrzésével összefüggésben álló pontokat:

„a) a határon átkelők figyelemmel kísérése, a határ mentén felmerülő, államrendészeti szempontból fontosabb mozzanatokról és eseményekről tájékozásszerzés és az észleleteknek az illetékes hatósággal való közlése;

b) a külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályok végrehajtása;

c) a kémkedés megakadályozása, esetleg a kémeknek letartóztatása;

d) a szomszéd állam lakói részéről személyek és tárgyak ellen jöhető erőszakos támadás meggátlása (...);

e) kitiltott, rendőrileg kifogás alá eső és magukat igazolni nem tudó gyanús egyéneknek az állam területére belépésben való megakadályozása;

g) a határszélen letartóztatott s a tolonczszabályok rendelkezései alá eső egyének eltolonczolása, külföldről érkező tolonczok átvétele és továbbindítása;

k) a határszéli vasuti és gőzhajóállomásokon az államrendőri és közbiztonsági teendők ellátása s a közegészségügyi szabályok betartásának ellenőrzése;

l) határszéleken levő szállodák, vendéglők, korcsmák, kávéházak és egyéb nyilvános helyek ellenőrzése;

m) azon határvonal, hol útlevél-kötelezettség áll fenn, az útlevelek vizsgálata, határátkelési igazolványok kiállítása;

n) az útlevél szabályok áthágása, tilos visszatérés, nőcsempészség, a külföldiek bejelentésére s lakhatására vonatkozó szabályok megszegése által elkövetett kihágások eseteiben első fokon való rendőri büntető bíráskodás;

A határrendőrség viszonya a vármegyei közigazgatáshoz és a társ fegyveres testületekhez a következőképpen alakult: „*Szolgálati tekintetben a határrendőrség közvetlenül a belügyminiszter alárendeltségébe tartozott. Azonban a határrendőr kapitányságok területileg illetékes vármegye főispánjának, a kirendeltségek pedig a szolgabírának a határőrizettel kapcsolatos – korabeli szóhasználatnál élve – megkereséseit kötelesek voltak végrehajtani. Az illetékességet a határrendőrség maga döntötte el. Ha a határrendőrség és a helyi közigazgatás illetve rendőrhatalóság között mégis hatásköri nézeteltérésre került sor, abban a belügyminiszter döntött. Az államszervezet hierarchiájában határrendőr-kapitány a megyei főszolgabíróval illetve a városok rendőrkapitányaival állt azonos szinten.*”¹⁰⁴

3.2.3. Az útlevélügy és a változó határrendészeti feladatok a Nagy Háborúban

A századfordulón a magyar kormány liberális szemléletének köszönhetően a polgári szabadságjogok támogatójaként a szabad mozgás biztosításának híve volt. A kor Európájában a határátkeléshez viszonylag kevés országban használtak útlevelet. A 19. század második felében Európában rendszertelen volt az utazás szabályozása, hiszen a legtöbb európai államba utazáshoz nem volt szükség útlevélre. A magyar állam jogrendszerében egészen 1903-ig nem találkozhatunk útlevéltörvénnyel, miniszteri rendeletekkel azonban az útlevél és a határátlépés kérdését esetenként szabályozták.¹⁰⁵

Az 1903-as útlevélügyről szóló törvény (1903. évi VI. törvény-cikk) megszületésekor a jogalkotó a fennálló nemzetközi gyakorlatnak megfelelően negatív oldalról tekintve a nemzetek közti érintkezés kor-

---

o) a csempészet megakadályozásában való közreműködés és az erre hivatalos közegek támogatása.”

¹⁰⁴ PARÁDI (2010): *i. m.* 103. o.

¹⁰⁵ KOZÁRI MÓNIKA: *A dualista rendszer 1867-1917*, 2005, Pannonica Kiadó, Budapest, 44. o.

látainak felszámolását, a szabályozás pozitív rendelkezéseit vizsgálva a költözködés és a forgalom szabadságának megvalósítását tekintette a törvényt átható alapelveknek.¹⁰⁶ Hautzinger Zoltán kiemeli, hogy az útlevelügyről szóló törvénycikk általános indokolása „*bámulatosan aktuális.*”¹⁰⁷

E liberálisnak nevezhető jogszabály már 1. §-ában rögzítette főszabályként, hogy „*a magyar korona országainak területén való tartózkodáshoz és utazáshoz, valamint az állam határán való átkeléshez útlevel rendszerint nem szükséges.*”¹⁰⁸

A háborús időkben életbe lépő változások jelentősen átalakították a világháború előtti állapotokat a határon történő átutazás, útlevel kiállítás tekintetében. A magyar királyi minisztérium 1915-ös rendeletével¹⁰⁹ alkotta meg az általános útlevel-kötelezettség szabályait. A módosult rendelkezések kimondták, hogy útlevel-kötelezettség alá esik a magyar korona országainak határán való átlépés olyan ország területére vagy olyan ország területéről, amely „*nem áll Ő császári és apos-*

---

¹⁰⁶ Indokolás, „az útlevelügyről” szóló törvényjavaslathoz, in *Képviselőházi Irományok*, 1901-1906. VII. kötet, 39. o.

¹⁰⁷ HAUTZINGER ZOLTÁN: Az első idegenjogi törvény, in GAÁL GYULA – HAUTZINGER ZOLTÁN (szerk.): *A modernkori magyar határrendszert száztizéve*, 2013, Magyar Rendészettudományi Társaság Határrendészeti Tagozat, Budapest, 179. o.

¹⁰⁸ Ld. 1903. évi VI. törvénycikk az utlevélügyről. A 70.000/1904-es belügyminiszteri rendelet a törvény végrehajtásáról pontosította ezt a generálklauzult. Útlevel felmutatása követelendő volt abban az esetben, ha a magyar állampolgár olyan országba szándékozott utazni, amellyel szemben útlevelkötelezettség állt fenn. A második kivételt a kivándorlás céljából történő külföldre távozás jelentette. 70.000/1904. B. M. számú rendelet utasítás az útlevelügyről szóló 1903:VI. t.-cikk végrehajtása tárgyában, elérhető: <http://www3.arcanum.hu/rendtar/a090217.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=1904&pg=74&l=hun> (2014.08.08.).

¹⁰⁹ A magyar királyi minisztérium 1915. évi 285. M. E. rendelete, az útlevelkötelezettség elrendeléséről, elérhető: <http://www3.arcanum.hu/rendtar/a090217.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=1915&pg=187&l=hun> (2014.08.12.).

*tolí királyi Felségének uralkodása alatt.*¹¹⁰ Szintén kötelező volt az útlevél megléte és annak hatósági felszólításra történő felmutatása a magyar területen tartózkodó külföldieknek, tekintet nélkül arra, milyen hosszú ideig tartózkodtak az országban. További korlátozásként hatott, hogy a külföldi államok polgárai az útlevelük birtokában is csak akkor léphettek be a magyar korona országainak területére, ha az útlevelüket az illetékes osztrák-magyar diplomáciai vagy konzuli hatóság látta-mozta.

A háborús rendelet szemmel láthatóan erőteljes változást mutat az 1903-as törvénnyel szemben. A liberális szabályozás már a múlté, a haza védelme érdekében egyaránt pontos tudomással kell bírniuk a hatóságoknak arról, hogy mely személyek készülnek távozni az országból, s a határokon kik várnak a bejövételre. Ezzel is meggátolva az ország elhagyását azok esetében, akikre vonatkozóan jogszabályi tilalom állt fenn. A külföldi illetéktelen személyek magyar korona területére való bejutási tilalmának is ez a garanciális szabály képezte alapját, említve itt a kémeket, a közrendre, közbiztonságra veszélyt jelentő személyeket.

Nem mehetünk el szó nélkül a határ ellenkező oldalán az ország területére belépni szándékozókra a háború éve alatt történő ellenőrzésére vonatkozó jogi megoldások ismertetése mellett. A magyar királyi minisztérium 1915. évi rendelete¹¹¹ az idegenek és a náluk lévő tárgyak fokozott ellenőrzéséről három lehetséges módját írta le a külföldiek esetén követendő eljárásnak. A rendőrhatalóság látta-mozta a beutazásra váró útlevelét, amennyiben azt rendben lévőnek találta, és megengedhetőnek látta az illető személy továbbutazását. A második eset akkor merült fel, ha az útlevelet nem találta a vizsgálatot követően

---

¹¹⁰ Uo. 1. §.

¹¹¹ A m. kir. minisztérium 1915. évi 2.987. M. E. számú rendelete, az idegenek és a náluk lévő tárgyak fokozott ellenőrzéséről. Elérhető: <http://www3.arcanum.hu/rendtar/a090217.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=1915&pg=1362&l=hun> (2014.08.13.).

a hatályos jogszabályokkal összhangban lévőknek, ekkor kötelező volt a beutazást megakadályozni. Végezetül pedig ugyanígy járt el a hatóság, ha rendőri szempontból kifogás alá esett a szóban forgó személy továbbutazásának engedélyezése.

A beutazás előtt be kellett mutatnia az útlevel-kötelezettség alá eső egyéneknek a magukkal hozott leveleket, sajtótermékeket, nyomtatványokat. Hogy miért volt erre szükség? Az eljáró hatóság így tudta megállapítani azt, hogy ezeknek a tárgyaknak a behozatala nem veszélyeztet-e az állam biztonságát, nem ütközik-e a hadviselés érdekeibe.

A megváltozott körülmények között kiemelt szerepet kapott az eljárás a külföldről érkező toloncok átvételénél és továbbindításánál is. A háború idején megtörtént eset következtében adta ki következő rendeletét a belügyminiszter.¹¹² A toloncügyosztályhoz érkezett toloncon a tifusz tünetei mutatkoztak. A követendő eljárás ezt követően fertőző beteg esetén a toloncolás felfüggesztése lett, ezzel párhuzamosan az orvosi gyógykezelés haladéktalan elrendelése. Látható, hogy egyaránt felmerült az útítársak, a hatóság szolgálatában álló személyek egészségének védelme, és annak megakadályozása, hogy a fertőzött betegek az országba bejutva járványt indítsanak, amely a világháború alatt nem csak a háterszágot tizedelte volna meg, hanem szerencsétlen esetben a haderőt is.

Láthatóvá vált az esztendőök előrehaladtával, hogy a szabad utazás jogát lefektető liberális szabályozás átalakult, s 1914-től kezdve általános szabállyá vált az útlevel-kötelezettség elrendelése. Területileg a Monarchiával határos Románia és Szerbia irányában a határátlépés korlátozására, illetve a határzár elrendelésére is sor került. Olyan lépések voltak ezek, amelyek a háború idején különösen indokoltak, szem-

---

¹¹² A m. kir. belügyminiszter 1915. évi 32.654. V-c. számú körrendelete valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjéhez, a budapesti államrendőrség főkapitányához és valamennyi határszéli rendőrkapitánysághoz, beteg és gyanús egészségi állapotú egyének toloncolása körül követendő óvatossági rendszabályokról. Elérhető: <http://www3.arcanum.hu/rendtar/a090217.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=1915&pg=1422&l=hun> (2014.08.14.).

ben álló fél esetén pedig egyenesen a Monarchia létérdekeinek kinyilvánítását jelentette a határvidéken. Legvégül pedig említést kell tenni a határőrizetét ellátó két fő szervezetről, a Magyar Királyi Határrendőrségről, és a Határszéli Csendőrségről, melyek háború idején is – jogállásukban bekövetkező kisebb-nagyobb változásokkal – ellátták feladatukat.¹¹³

3.2.4. A községek rendészeti feladatai

A községek a vizsgált időszakban a vármegye hatósága alatt álltak. A községi törvény erre nézve azt mondta, hogy „*a kis- és nagyközségek a járási illetékes tisztviselőség felügyelete és ellenőrködése alatt állnak, ez útján veszik a törvényhatóság rendeleteit s ezekre nézve a törvényhatósággal ezen hatósági közeg útján érintkeznek*” (1886: XXII. t.-c. 31. §). A járási illetékes tisztviselőség a járási főszolgabíró volt. Mivel a vármegye a hatóságát csak a megyei városok fölött gyakorolhatta

---

¹¹³ A hadművelleti területeken a katonai alárendeltség bevezetése, valamint az állomány katonákkal történő kiegészítése is a határrendőrség fokozott igénybevételét jelentette a haza védelme szempontjából. A katonai határőrizetre való áttéréskor látnunk kell, hogy a határszéli csendőrség csak a szerb és a román határ mentén található meg, így amikor ezek a területek hadművelési területté válnak, akkor a határszéli csendőrség a császári és királyi hadsereg alárendeltségébe kerül. A Magyar Királyi Határrendőrség esetében ez a változás nem teljesen következett be. Mivel ez a szervezet az ország teljes határszakaszán látta el törvényből fakadó hatásköreit, ezért kizárólag azokon a területeken került katonai felügyelet alá, amelyek hadművelési területként funkcionáltak. Parádi József felhívja a figyelmet, hogy a határrendőrség szolgálati tevékenysége természetesen módosult ebben az időszakban. A határszéli rendőrkapitányságoknál 1916-tól katonai egyének is szolgáltak. A szolgálattételre a kapitányságokhoz vezényelt katonák jogállására vonatkozóan szükséges megjegyezni, hogy ők az illetékes honvédkerületi parancsnokság alárendeltségébe tartoztak. Vö.: *A m. kir. honvédelmi miniszter 1916. évi 7.035. eln. 1. számú körrendelete, a m. kir. határszéli rendőrkapitányságokhoz beosztott katonai egyének szolgálati viszonyáról*. Elérhető: <http://www3.arcanum.hu/rendtar/a090217.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=1916&pg=1268&l=hun> (2014.08.14.).

közvetlenül, amelyek nem tartoztak járási kötelékbe, ezért a kis- és nagyközségek nagyszámából következett az, hogy a községek és a vármegye közé egy fokozatot kellett beilleszteni. Így fejlődött ki a vármegyék járási beosztása, élén a főszolgabíróval. A járás tehát a területi közigazgatási egységek hierarchiájában középszinten jelenik meg.

A főszolgabíró rendészeti feladatkörébe tartozik az idegenek ellenőrzése (1903. évi V. tc., a későbbiekben pedig a 100.000/1930. B. M., 500/1940. B. M. sz. r.), valamint a toloncolás (9.389/1885. B. M. sz. r.).¹¹⁴

Az 1903. évi V. tc. 1906. évi március hó első napján lépett hatályba.¹¹⁵ Ekkor adták ki az 1906. évi 90.000.1905. számú belügyminisztériumi körrendeletet, amely tartalmazta a „Külföldieknek a magyar korona országai területén lakhatásáról” szóló 1903. évi V. tc. végrehajtására vonatkozó utasítást.¹¹⁶ Az utasítás szerint a bejelentéseket a helyi hatóságoknak a törvény 14. §-ban megjelölt rendőrhatóságokhoz kellett továbbítani:

„(A) községi (kőr-) jegyzők a főszolgabíróhoz; azokban a községekben és városokban, melyek a határrendőrség hatásköre alá tartoznak, ott mind a községi (kőr-) jegyzők, mind a városi rendőrkapitányok a határszéli rendőrkapitánysághoz.”

Azok a városi rendőrkapitányok, ahol a város nem esett a határrendőrség hatósági területébe, továbbá Újpest és Rákospalota községekben a székesfővárosi magyar királyi államrendőrség újpesti kerületi kapitánya, a törvény végrehajtása szempontjából is rendőrhatósági jogkörrel bírtak. Ezekben az esetekben a városi rendőrkapitány (újpesti

---

¹¹⁴ MAGYARI: *i. m.* 283. o.

¹¹⁵ *A m. kir. Ministerium 1906. évi 660. M.E. számú rendelete*, in *Magyarországi Rendeletek Tára*, 1906, Magyar Királyi Belügyministerium, Budapest, 171. o. (=RT. 1906).

¹¹⁶ 1905. számú belügyminisztériumi körrendelet tartalmazta a „Külföldieknek a magyar korona országai területén lakhatásáról” szóló 1903. V. tc. végrehajtására vonatkozó utasítást. RT. 1906, 171-175. o.

kerületi kapitány) egy személyben a bejelentéseket átvevő helyi hatóság és egyszersmind a lakhatási bizonylat kiállítására s a külföldiek ellenőrzésére jogosított rendőrhatóság volt.

Az állandó lakhatási bizonylat kiállítása a külföldi igazolására, valamint két év elteltével a „település kérhetésére” szolgált.

Az idegenek ellenőrzésével, nyilvántartásával foglalkozó hatóságok teljes szervezete helyezkedik el a közigazgatás rendszerén belül a fent bemutatottaknak megfelelően. A szervezetek között egyaránt találunk helyi szinten eljáró hatóságokat, mint a községi szolgabíró, illetve közvetlenül a kormány irányítása alatt álló szerveket, így a témánk szempontjából kiemelt jelentőséggel bíró Magyar Királyi Határrendőrséget is. Természetesen volt olyan hatóság – a rendőrség –, amely a növekvő rendészeti feladatok ellátása érdekében került államosításra. Centralizált hatóságok tehát már működnek a dualizmus utolsó éveiben is idegenrendészeti feladatokkal, viszont egy egységes, minden hatáskörrel rendelkező, központi irányítás alatt álló külföldieket ellenőrző hivatal létrehozására még nem került sor.

Negyedik Fejezet

A két világháború közötti szabályozás

4.1. Az idegenrendészet centralizációjához vezető út

A rendőrség államosítása során a Magyar Királyi Határrendőrség, mint önálló rendvédelmi testület, megszűnt. A rendőrség államosításáról az 5047/1919. számú M. E. rendelet rendelkezett oly módon, hogy az összes városban és azonkívül a belügyminiszter által kijelölt községekben is a rendőrhatóságot a magyar állami rendőrség gyakorolta, amelybe úgy a budapesti államrendőrség (1881: XXL t.-c), mint a határrendőrség (1903. évi VIII. t.-c.) beolvadt és egységes országos szervezetet alkotott. A rendőrség élén a belügyminiszter állt, aki alatt a kerületi rendőr-főkapitányságok és ezek alatt az egyes városokban, községekben vagy azok csoportjában a rendőrkapitányságok működtek. A határátkelőhelyeken – a Magyar Királyi Államrendőrség kötelékében – határszéli rendőri kirendeltségek tevékenykedtek.

Az első világháborút követően a rendvédelem vonatkozásában jelentősen megnőtt a Belügyminisztérium kompetenciája azzal, hogy országosan kiépítésre került az államrendőrség. Az államrendőrség kerületi kapitányságainak szervezése 1920 májusára fejeződött be, ekkorra épült ki az az új rendszer, melyben a kerületi kapitányságok hálózata megfelelően igazodott a csendőrkerületekéhez.¹¹⁷

A külföldiek nyilvántartását végző rendvédelmi hatóságok állami centralizációjával párhuzamosan megfigyelhető az idegenrendészeti kérdés eddigi szétszórt szabályozásának egységes keretben történő

---

¹¹⁷ 1921-ben 7 csendőrkerület jött létre: Budapesti I. kerület, Székesfehérvári II. kerület, Szombathelyi III. kerület Pécsi IV. kerület, Szegedi V. kerület, Debreceni VI. kerület, Miskolci VII. kerület. Mind a magyar királyi állami rendőrség, mint a magyar királyi csendőrség minden tekintetben és kizárólag a magyar királyi belügyminiszternek van alárendelve. (1922:VII. tvc. 7. §) Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7518> (2013.11.20.).

tárgyalására irányuló törekvés is. Az egységesítés nagyfokú szigorítással járt. Az országhatárok szigorú ellenőrzése új elemként jelenik meg az idegenrendészet szabályozásában. Az idegenrendészet szabályozásának újragondolását a trianoni békeszerződés hatálybalépése is indokolta. A 2.2.-es fejezetben a községi illetőség tárgyalásakor már utaltam az 1921-es szabályozás okozta problémákra. A 200.000/1925-ös számú B. M. rendelet a megváltozott viszonyok között foglalta össze az idegenrendészeti rendszer működéséhez szükséges átalakításokat. A 200.000-as rendelet alapján „külföldi mindenki, aki a fennálló jogszabályok értelmében nem magyar állampolgár. Vitás esetekben a belügyminiszter dönt.”¹¹⁸

A külföldiek beutazására vonatkozóan a rendelet kimondta, hogy a külföldiek az ország határát szabadon átléphetik a hatályban álló határátlépési és útlevélrendszabályok korlátai között.

A külföldiek bejelentési kötelezettségére vonatkozó szabály továbbra is 24 órán belüli időpontot írt elő. A bejelentésnek kis- és nagyközségekben a községi (kör-) jegyzőknél, az állami rendőrség működési területén az illetékes rendőrkapitányságnál vagy kirendeltségnél, Budapest székesfővárosban az állami rendőrség főkapitányságánál, az állami rendőrség budapesti főkapitányságához tartozó más városokban és községekben az illetékes kerületi kapitányságnál kell történnie. A bejelentőlap szelvénye a külföldi személyazonosságának és annak igazolására szolgál, hogy a külföldi bejelentése megtörtént. (A külföldi köteles volt az igazoló szelvényt állandóan magánál hordani).¹¹⁹

A külföldiek ellenőrzése az ország belső területén egyértelműen rendőrhatósági feladat volt. Köteles volt a rendőrhatóság az ország területére érkezett külföldi tartózkodásának idejét nyilvántartani. A két hónapon túli tartózkodás már tartózkodási engedélyhez kötött volt. A 200.000-as rendelet már ismeri és megköveteli a tartózkodási enge-

---

¹¹⁸ 200.000/1925.B. M. sz. Külföldieknek az ország területén lakhatásáról szóló 1903: V. t.cikk végrehajtása, in *Belügyi Közlöny*, 1925. május 7. 367. o.

¹¹⁹ Uo. 367-368. o.

délyt. A lakhatási bizonylat továbbra is csak abban a községben való lakhatásra jogosított, amelyre kiállították, valamint csak az a külföldi kaphatott iparúzsra engedélyt, akinek szabályszerűen kiállított lakhatási engedélye volt.¹²⁰

A kiutasítást a törvény 10. §-a értelmében a rendőrhatalóság végezte. A kiutasítás feltételeit a rendelet részletezte:

- a) aki személyazonosságát, állampolgárságát, előéletét kellően nem igazolja;
- b) aki maga és családja tartós fenntartására szolgáló eszközöket ki nem mutatja;
- c) akinek az állam területén való tartózkodása az állam érdekében aggályos;
- d) akinek az állam területén való tartózkodása a közbiztonságra és a közrendre aggályos.

A c pontot további 10 alpontban részletezi a rendelet.¹²¹ A kiutasítás kérdésében hozott mindazon határozatokat, amelyek ellen fellebbvitellel nem éltek, jóváhagyás céljából az összes iratokkal együtt a belügyminiszterhez kellett felterjeszteni. A véghatározat elleni fellebbvitel általában az 1901. évi XX. tc. rendelkezései voltak irányadók.¹²²

A végrehajtásról intézkedő körrendelet (201.000/1925. számú B.M. körrendelet) az újbóli szabályozás okait abban jelölte meg, hogy a háború utáni „közállapotokban és az életviszonyokban” bekövetkező változások hatására az ország területén tartózkodó idegenek kérdésének gondosabb kezelésére van szükség. Továbbá az is problémát jelentett, hogy a háború után közvetlenül kiadott rendeletek már nem időszerűek, hiszen azok a külföldiek fokozottabb ellenőrzését, az állam

---

¹²⁰ Uo. 369. o.

¹²¹ Uo. 373. o.

¹²² „6. § A főlebbvitel (felebbezés, felülvizsgálati kérelem és felfolyamodás) előterjesztésének határideje bármely közigazgatási ügyben, bármely foku határozat (intézkedés, végzés) ellen a kihirdetést vagy a kézbesítést követő naptól számított 15 nap. 7. § A felebbvitelt szóban vagy írásban lehet előterjeszteni.”

érdekeire aggályos idegenek eltávolítását határozták meg. Ezeket a rendeleteket hatályon kívül kellett helyezni, de egyúttal gondoskodni kellett a külföldiek itt tartózkodásával kapcsolatos külpolitikai, közgazdasági és rendőri szempontoknak megfelelő védelemről is.¹²³ Rakovszky Iván belügyminiszter ezeknek az érdekeknek az érvényesítését az 1903. évi V. tc. rendelkezéseinek hatályosabb végrehajtása útján kívánta biztosítani.

A 201.000-es rendelet az eddigi szabályozástól eltérően a határátlépést ellenőrző hatóságok kötelességei között sorolta fel, hogy az ország területére belépő (illetve távozó) külföldiekről két példányban kiállítandó névjegyzéket vezessenek. Az egyik példányt pedig naponként a belügyminisztérium illetékes ügyosztályához fel kellett terjeszteni.¹²⁴

A belügyminiszter főfelügyeleti joga alatt mondta ki a rendelet, hogy a külföldieknek a törvény 10. §-a alapján való kiutasítása nem jogvita kérdés, abban tehát újrafelvételi eljárásnak nincs helye, hanem a jogerős kiutasító határozat megváltoztatása bármikor ismét kérhető. Ezen kérelmek felett azonban a belügyminiszter dönt. Az ilyen kérelmek esetén a kérelmet az iratokkal együtt és véleményes jelentéssel együtt kellett felterjeszteni.¹²⁵

Az 1903. évi V. törvény értelmében mind a külföldi hazánk területén történő megszállásának, mind lakhatási szándékának bejelentését nyilvántartásba vételi kötelezettség terhelte a hatóságok részéről, amelyet a belügyminiszter ellenőrizhetett. Az 1925-ös rendeletek értelmében már működött a központi bejelentő hivatal. Az előzőekben tárgyaltak szerint az új normák értelmében az ország határát átlépő külföldiekről érkezésük másnapján értesítést kapott a belügyminiszter.

---

¹²³ 201.000/1925. B. M. sz. Külföldieknek az ország területén lakhatásáról szóló 1903: V. t.cikk végrehajtására vonatkozó új rendelet kibocsátása, in *Belügyi Közlöny*, 1925. május 7. 378-383. o.

¹²⁴ Uo. 378. o.

¹²⁵ Uo. 381. o.

E szabály előképeit már a háborús években is tetten érhetjük, amikor általánossá vált az útlevel-kötelezettség elrendelése, szakítva azokkal a liberális hagyományokkal, amelyek a századelő magyar jogalkotását jellemezték. Az állambiztonsági érdekekkel mutat korrelációt az 1925-ös rendeletnek az a tétele, miszerint a kiutasítást kimondó határozatokat a belügyminiszternek kellett megküldeni. Az előző fejezetben bemutatott szervezeti változások után láthatjuk, hogy most már a feladatok tekintetében kezdett a központi irányítás és felügyelet kibontakozni.

4.2. A menekültek kérdése

Magyarország a Népszövetség tagjaként 1922-től részesévé vált a világháborút követő nagyszámú külföldi menekült befogadásának. A hazai idegenrendészeti szabályozást is érintette ez a jelenség. A hivatkozott 1925-ös rendelethez több kiegészítés is készült, külön szabályozták az örmény és orosz menekültek kérdését.¹²⁶ A Menekültügyi Főbiztosság szervezete a segélyezés és a letelepítés előmozdításán dolgozott. A menekültek bizonytalan jogi helyzetét a Nansen-útlevel bevezetésével sikerült orvosolniuk. Az első menekültügyi főbiztos, Fridtjof Nansen javaslatára először az orosz menekültek kaptak személyazonosságot igazoló nemzetközi dokumentumot. 1924-ben már 38 ország – köztük hazánk – jóváhagyásával már az örmény menekültek is megkapták a dokumentumot.¹²⁷

Az 1920 évek elején még nem határozták meg pontosan a menekült fogalmát, erre csak 1926-os Népszövetségi Konferencián került sor:

---

¹²⁶ *A m. kir. belügyminiszter 1925. évi 197.400. számú körrendelete, oroszok itt tartózkodásáról*, RT., 1925, 325. o.

¹²⁷ BIRKÁS ANNA: A menekültlét arcai, in *Korall*, 2011/46. szám, 46. o.

„Orosz: olyan orosz származású személy, aki nem élvezi vagy többé nem élvezheti a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége kormányának védelmét, és még nem szerzett más állampolgárságot.

Örmény: olyan örmény származású személy, aki korábban az Oszmán Birodalom alattvalója volt, aki nem élvezi vagy többé nem élvezheti a Török Köztársaság kormányának védelmét, és még nem szerzett más állampolgárságot.”¹²⁸ Innét számíthatjuk a nemzetközi migráció törvényes kereteinek kialakulását. Az orosz és örmény menekült pedig a „*menekült fogalmának egyik prototípusává vált.*”¹²⁹

A menekülteknek kiadott személyazonossági igazolvány az országban való tartózkodás alatt igazoló okmányként, az országhatáron való átlépéskor pedig útlevélpótló okmányként funkcionált. A belügyminiszter az igazolványokat a mindenkori érvényességük idejére a tartózkodási engedély joghatályával is felruházta. Ezen igazolvány tulajdonosaira is vonatkozott a 200.000. és a 201.000/1925-ös B. M. rendelet, így a végleg itt maradóknak az azokban meghatározottak szerint kellett eljárnia.¹³⁰

---

¹²⁸ Uo. 47. o.

¹²⁹ Uo. 48. o.

¹³⁰ *A m. kir. belügyminiszter 1925. évi 202.700. számú körrendelete. RT., 1925., 323-324. o.*

Ötödik Fejezet

A Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság

5.1. A Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság létrehozásának szükségessége

Miért volt szükség 1930-ban a külföldieknek a magyar korona országai területén lakhatásáról szóló 1903. évi V. tc. módosítására?

A belügyminiszter, Scitovszky Béla¹³¹ a következő szempontokra fókuszálva határozta meg törvényjavaslatában az eddig fennálló fórumrendszer és eljárásrend megváltoztatásának sarokpontjait: elsőként a tartózkodási, lakhatási és kiutasítási ügyekben az eljárás elhúzódnak, hosszadalmas időtartamának felszámolását kellett a jogszabályi környezet megváltoztatásával elérni a javaslat indokolása szerint.¹³² Közelebről szemügyre véve ez a következőket jelentette: a hosszadalmas eljárást vidéken a hármashatósági fokozat¹³³ idézte elő, Budapesten pedig az, hogy itt már első fokon megoszlott a hatáskör az állami rendőrség főkapitánya és a székesfőváros tanácsa között. Míg a fővárosban az előbbi szerv járt el a kiutasítási ügyekben, addig az utóbbi feladata volt az összes egyéb ügyben történő döntéshozatal első fokon. Az eljárások gyorsítása tehát megalapozott érv volt az új rendszer felállításával mellett.

---

¹³¹ Scitovszky Béla belügyminiszter volt 1926. október 15-től 1931. augusztus 24-ig, a közigazgatás reformterveinek és az államrendőrség erősítésének támogatójaként lépett fel.

¹³² Indokolás „a külföldieknek a magyar korona országai területén lakhatásáról szóló 1903.V. tc egyes rendelkezéseinek módosításáról” szóló törvényjavaslatához.

¹³³ Kis-nagyközségekben: járási főszolgabíró, majd alispán, végül pedig a belügyminiszter; megyei és thj. városokban: az állami rendőrség kapitánysága, a kerületi rendőrkapitány, harmadfokon pedig a belügyminiszter alkotta a fórumrendszert.

Másodsorban az egységes központi irányítás érvényesülésének igényét helyezte előtérbe a javaslat előterjesztője. A probléma gyökerét a kormányhatóság döntési jogkörének hiányában kereshetjük az első fokon végérvényesen elintézett ügyek tekintetében. A vidéki ügyekre vonatkozóan az a helyzet állt elő, hogy a belügyminiszterhez csak felülvizsgálati kérelem eredményeként kerülhettek a felmerülő esetek, s itt is csak akkor dönthetett az ügy érdemében a miniszter, ha az alsóbb fokú hatóságok eljárásuk során jogszabálysértést követtek el.

A jogalkotó a szervrendszer módosításában látta mindkét függőben lévő kérdéskör megoldását, ezért vidéken a megszülető jogszabály kiiktatta a középfokú hatóságot, ezen kívül pedig lehetővé tette, hogy a központi hatóság a vidékről elé kerülő ügyekben is érdemben dönthesse. A székesfővárosban a belügyminiszter vált az első és végső fokú hatósággá azzal, hogy idegenrendészeti jogkörét a KEOKH útján gyakorolta. Az indokolás szerint a fellebbezés Budapesten való kikapcsolását pótolni fogja a belügyminiszter revíziója. Erről azonban a későbbiekben sem rendelkeztek. Balogh Ernő a Jogtudományi Közlönyben megjelent cikkében a következőkre hívta fel a figyelmet az újonnan létrehozott szervezettel kapcsolatban: egyrészt nem lenne helyes, ha a belügyminiszter átruházná felügyeleti jogkörét. Az sem lenne kielégítő megoldás, ha valamelyik közege részt venne és képviselné a minisztert a KEOKH határozatainak hozatalában.¹³⁴

Nem lehet azonban megfeledkezni azoknak az aggályoknak a tárgyalásáról, amelyek a fent bekezdett új tételes jogi szabályozásból eredtek. Mint láthattuk, vidéken 1930-ig lehetőség volt fellebbezésre, emellett jogszabálysértésre hivatkozással felülvizsgálatra is. Az új törvény értelmében viszont csökkent az igénybe vehető jogorvoslatok száma, a jogorvoslati ügyek elintézését pedig már a belügyminiszter látta el. A törvényalkotó által az eljárás gyorsítására vonatkozó elképzelések megvalósulása előtti akadályok megszüntetésre kerültek, vi-

---

¹³⁴ BALOGI BALOGHY ERNŐ: A külföldiek kezelése, in *Jogtudományi Közlöny*, 1931/2. szám, 14-15. o.

szont ennek megvalósításához szükség volt arra, hogy a jogalkotó kiiktassa a külföldiek számára a jogsérelem megoldását jelentő egyik szervezeti szintet. A belügyminiszternek az a tervezett változtatása is stabil alapokra került, ami a kormányhatósági felügyelet és irányítás magasabb fokú érvényesítését célozta.

Némi ellentmondás is fellelhető a törvényjavaslat indokolásában. Ugyanis, ha a belügyminisztériumra jelentős teherként nehezedett a másod- és harmadfokú, csupán jogszabálysértést vizsgáló felülvizsgálati eljárás – annak ellenére, hogy ezeket a berendelt rendőrtisztviselők intézték –, akkor vajon egy már meglévő hivatal takarékoság jegyében történő átszervezése az ügyek megoszlása tekintetében milyen terhet eredményezhetett a hatáskörök bővülésével? A fenti megállapítást támasztja alá Botos László gondolata is, miszerint a Belügyminisztérium a gazdasági válság kirobbanását követően kibontakozott takarékosági kampány ellenére sem csökkentette szervezeti kereteit, sőt nőtt a tárca mellé rendelt testületek száma.¹³⁵

Végezetül pedig az idegenforgalomban bekövetkező változásokat kell megemlíteni, mint az újraszabályozás okait. Az első világháború utáni években Magyarország idegenforgalma jelentősen visszaesett. A turizmus tudatos fejlesztése az 1920-as évek második felétől kezdődött meg.¹³⁶ A külföldiek beutazását elősegítő intézkedések sorába tartozott a külföldiek zaklatás nélküli, egyszerű ellenőrzése. Ez azonban nem jelentette azt, hogy az illetékes hatóságok figyelmen kívül hagyták volna az állam közbiztonsági és gazdasági érdekeinek védelmét.

---

¹³⁵ BOTOS JÁNOS: *Fejezetek a Belügyminisztérium történetéből: A Belügyminisztérium története a Monarchia széthullásától a második világháború végéig*, 1995, BM Kiadó, Budapest, 37. o.

¹³⁶ A közlekedési, elszállásolási és szolgáltatási feltételek javítása mellett a kereskedelemügyi miniszter vezetésével, miniszterelnöki rendelet alapján megalakult az Országos Magyar Idegenforgalmi Tanács (OMIT) (2.580/1928. M.E. sz. rendelet).

5.1.1. Érvék és ellenérvek a módosító javaslatlall kapcsolatban

Árnyaltabb képet alkothatunk az idegenrendészet szabályozásának folyamatáról, ha áttekintjük az országgyűlés képviselőházi és felsőházi ülésein elhangzott felszólalásokat a vizsgált tárgykörben. A kérdéskör feldolgozásának alapját a pro és kontra érvek vizsgálata adja.

Először az újraszabályozás szükségessége mellett állást foglaló beszédekkel dolgoztam fel. A belügyminiszter hangsúlyozta a felsőházban, hogy az ország önállóságának és függetlenségének megszerzését követően vált különösen új kérdéssé és problémává az idegenrendészet kérdése, ugyanis „*a monarchia idején ez a kérdés nálunk problémát nem okozott, minthogy közös külügyi képviseltünk nem volt és szélesebb határok mellett ez a kérdés nem bírt avval a jelentőséggel, mint bírt és bír a lecsönkített országra nézve.*”¹³⁷ Kiemeli továbbá a miniszter, hogy bár kötött volt a kormány keze az 1903. évi V. tc. által, mégis rendeletekkel igyekeztek mind az államérdeket, mind pedig a külföldiek érdekeit megóvni, s őket a zaklatásoktól mentesíteni.¹³⁸ A képviselőházban is a belügyminiszter részéről találkozunk a módosítások nélkülözhetlensége melletti érvek felsorakoztatásával. A törvényjavaslat megszületésének indokait vizsgálva már utaltam a belügyminiszter döntési és irányítási jogkörének szerepére. Scitovszky Béla miniszter a kiutasítás kérdésével összefüggésben fejtette ki elképzeléseit a fennálló rendelkezések megváltoztatását sürgetve. „*Amint bölcsen méltóztatnak tudni: kiutasítási kérdésekben eddig a belügyminiszternek ingerenciája alig volt, mert két egybehangzó véghatározat ellen a belügyminiszternek csak törvénysértés esetében, vagy hatáskör hiányában volt joga intézkedni, ott is csak hatálytalanítani a hozott intézkedést, nem pedig*

---

¹³⁷ Az országgyűlés felsőházának 86. ülése 1930. évi július hó 1-én, kedden, in *Felsőházi napló*, 1927. V. kötet 1929. december 10. - 1930. július 10. 352. o.

¹³⁸ Uo. 352. o.

in concreto elbírálni az esetet.”¹³⁹ Tovább erősíti a fent elhangzottakat, hogy a miniszter „*tudja az összes külföldi vonatkozásokat és relációt, a fennálló nemzetközi megállapodásokat és ezek finnyás természetű kérdéseket, amelyeket végleges eldöntését nem lehet elsőfokú hatóságra bízni.*”¹⁴⁰

Utolsóként az idegenforgalom fellendítése, az országban tartózkodó külföldiek itt létének megrázkódtatások nélküli, kényelmes biztosítása szerepelt a javaslatot támogató felszólalásban. A belügyminiszter kifejtette, hogy a nemzeti érdekek megóvása mellett teljesen előzékenyen kívánják kezelni a külföldieket Magyarországon, hogy ők minden zaklatástól mentesen tölthessék el „*azt a pár napot, amit a maguk jószántából erre rászántak.*”¹⁴¹

Érdekes módon a törvény melletti állásfoglalások között egyedül a belügyminiszter hozzászólásaival találkozhatunk a parlamenti vita során, akár a képviselőházi, akár a felsőházi iratokat tanulmányozzuk. Nem csak az ellenzék részéről nem merültek fel a módosításokat helyesítő megoldások, de még a kormánypárt többi tagja sem jelentkezett szólásra az ülésnapok során a változtatások szükségessége érdekében. Ebből is kitűnik – s majd az ellenérvek részletezésekor még árnyaltabb megvilágítást kap –, hogy a miniszter a javaslat hiányosságaival és az ellenzék szerint hibás szabályozási koncepciójával foglalkozó felszólalásokban bemutatott esetek ellenére az idegenek itt tartózkodását turisztikai célúnak tekintette elsősorban, s a probléma valós magjával nem foglalkozott.

Lényegesen több képviselő fejtette ki az új törvénnyel kapcsolatban az ellenérveit. A vonatkozó felszólalások közös pontjának tekinthetjük, hogy közülük a legtöbb azzal foglalkozott, hogy milyen rendelkezések hiányoznak a javaslatból. Legtöbbször az állampolgár-

---

¹³⁹ *Az országgyűlés képviselőházának 413. ülése 1930 június 25-én, szerdán.* KN. 1927, XIX. kötet, 473. o.

¹⁴⁰ KN. 1927, XIX. kötet, 473. o.

¹⁴¹ Uo. 473. o.

ság kérdésével találkozhatunk az olykor érzelmekre is hatni kívánó szónoklatokban. Több aspektusból is felvetődött a szükségessége az állampolgársági normák újrakodifikálásának és a fent említett jogszabálytervezetben történő elhelyezésének. Kabók Lajos véleménye szerint „*a trianoni békeszerződéssel kapcsolatban az akkor leszakított területeken születetteket idegeneknek minősítették és ezek a tulajdonképpen vérbeli magyarok külföldiek gyanánt kezeltetnek ma is, ugyanolyan elbírálás alá esnek, mint amilyen elbírálás alá vonják a tényleges külföldieket, a külállamokból idetelepetteket.*”¹⁴² Ebből következően a fennálló méltánytalan állapotok orvoslását a törvény nem képes megoldani, és az állampolgárság kérdésének rendezését ezúttal is elmulasztotta a miniszter.

Györki Imre képviselő arra hívta fel a figyelmet, hogy a leendő szabály által lefektetett rendelkezések marginális jelleggel bírnak csupán, „*ugyanis tökéletesen mindegy, hogy ki dönt. Az eddigi állapot is maradhatott volna, ebből senkinek semmiféle hátránya nem lett volna, ellenben sokkal nagyobb hátrány származik abból, ha fenntartják továbbra is ezt a rendszert, hogy beköltözési engedélyt kérnek az ittlakóktól és a beköltözési engedély kérdésében futballozást végez a belügyminiszter és a népjóléti miniszter úr.*”¹⁴³ Az eljárás bonyolultságát az jelentette ebben az esetben, hogy aki nem tudta megszerezni a magyar állampolgársághoz szükséges, gyakran 100 évvel az eljárás megindítását megelőzően keletkezett iratokat, az külföldinek minősült. Ennek következményeként minden évben meg kellett szereznie lakhatási engedélyt, ami pedig költséggel járt. Fokozta a nehézségeket, hogy az engedély megszerzésében a kedvező belügyminisztériumi döntéshez a népjóléti miniszter előzetes határozatára volt szükség.

A fennálló rendszer diszfunkcionális működését alátámasztó eseteket ismertetett Esztergályos János képviselő az országgyűlés ülés-

---

¹⁴² Uo. 463. o.

¹⁴³ Uo. 466. o.

sén.¹⁴⁴ Kifejtette, hogy a Magyarországon született, s mégis idegennek minősített személyek helyzetének megoldása mellett az emberies eljárás megtartása is elmarad a gyakorlatban. Úgy gondolta, hogy a „*vidéki hatóságok nagyon sok esetben elfogultak, olyan égbe kiáltó igazságtalanságok történnek, amelyeknek a lehetetlenné tételére a belügyminiszter úrnak már intézkedéseket kellett volna tennie.*”¹⁴⁵ Kiemelte továbbá, hogy a „*belügyminisztériumban van egy zsidó dosszié azoknak az állampolgároknak, illetve azoknak a külföldieknek minősített állampolgároknak ügyeiről, akik nem az államvalláshoz tartoznak, hanem zsidó vallásúak.*”¹⁴⁶

Rothenstein Mór tovább részletezte a fennálló helyzetet, és megállapította, hogy a belügyminisztériumban a kiutasítások kérdését felekezeti alapon kezelik.¹⁴⁷ Azt állította, hogy egy ilyen javaslat nem segít a helyzeten, hiszen csak annyit mond, hogy az eddigi szabályozástól eltérően ne egy, hanem több rendőrkapitányság foglalkozzék a kérdéssel. Egy lehetséges megoldási javaslatot is előterjesztett, amely szerint „*változás csak akkor következik be, ha a kérdést decentralizálják, mert akkor az érdekelt feleknek nem kell annyit szaladgálniuk, nem vexálják és zaklatják őket annyira.*”¹⁴⁸

Végezetül Malasits Géza törvényjavaslattal kapcsolatos záró gondolatával kívánom összefoglalásként a tervezettel szembeni ellen-

---

¹⁴⁴ Két eset pontosan szemlélteti a fentieket: A külföldről érkező Albrecht család ivadékait a rendőrfőtanácsos nem minősítette magyar állampolgárnak, mivel a nagyapa 70-80 évvel ezelőtt jött Magyarországra Felső-Sziléziából. Az illetőt kiutasítják, ő fellebbezett a döntés ellen. A másodfok helybenhagyta a kiutasítást, végül a belügyminiszter is ugyanígy járt el.

Zsidó család minden öse Nagy-Magyarországon élt. 70 éves férfi csak Jugoszlávia területén talál munkát. Amikor a munkavégzés letelte után hazatér Budapestre, kiutasítják az országból feleségével együtt, s csak egy felvidéki istállóban talál menedéket. Uo. 468. o.

¹⁴⁵ Uo. 468. o.

¹⁴⁶ Uo. 469. o.

¹⁴⁷ Uo. 471. o.

¹⁴⁸ Uo. 472. o.

érvek lényegét bemutatni: „s minthogy ez az új törvénytervezet nem javít a mai állapotokon, nem teszi a magyar, vagy vélt magyar állampolgároknak a beköltözési engedély megszerzését könnyebbé, nem teszi az itt tartózkodásukat elviselhetőbbé, nem szünteti meg azt a jogbizonytalanságot, amely ezen a téren van, a törvényjavaslatot nem fogadom el.”¹⁴⁹

A felsőház végül 1930. július 1-jén fogadta el az 1930. évi XXVIII. törvénycikket az 1903. évi V. tc egyes rendelkezéseinek módosításáról, szinte teljes mértékben a javaslattal megegyező szöveggel.¹⁵⁰ Az új jogszabály rendelkezései szerint a külföldiek lakhatási szándékának bejelentése, az arra vonatkozó kötelezettségről bizonylat kiállítása, a bejelentésekről nyilvántartás vezetése, illetve a külföldiek kiutasítása jelentette azokat a hatósági feladatokat, amelyekben a változások eredményeként az eljáró hatóságok rendszere megváltozott. A belügyminiszter vidéken jogorvoslati fórumként szerepelt, Budapesten pedig első- és végsőfokú döntési jogköre volt.

A törvény második szakasza határozta meg a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság elhelyezkedését a magyar közigazgatás szervrendszerében. Ennek értelmében a miniszter törvényben megállapított jogkörét e hatóság útján gyakorolta. A hatóság vezetőjét és helyettes vezetőit a belügyminiszter jelölte a belügyminisztérium vagy a magyar királyi állami rendőrség fogalmazási karához tartozó tisztviselők közül, egyéb személyzetét pedig a magyar királyi állami

---

¹⁴⁹ Uo. 471. o.

¹⁵⁰ Egyetlen változás az előzetes és az elfogadott normaszöveg között, hogy a kihágási ügyekben a székesfőváros egész területére kiterjedő hatáskörrel a belügyminiszter által megbízott kerületi rendőrkapitányságok jártak el a törvény 3. §-a értelmében, míg a javaslat csak egyes számban nevesítette az eljáró rendőrkapitányságot. A módosítás a képviselőház jelentése folytán került az országgyűlés elé, indoka az volt, hogy a belügyminiszter keze ne legyen megkötve. A képviselőház közigazgatási bizottságának jelentése 972. szám, 284. o.

rendőrség létszámából.¹⁵¹ Valójában a módosító rendelkezések folytán feleslegessé vált a Külföldieket Ellenőrző Hivatal, valamint a minisztérium illetékes osztályában jogorvoslati fórumként eljáró csoport tagjainak munkaköre változott meg, tudniillik, az így felszabadult munkaerő alkotta az új hatóság tisztviselői karát és egyéb személyzetét.¹⁵² A központi hatóság működését 1931. február 1-jén kezdte meg, s döntés végett a folyamatban lévő ügyekben is eljárhatott azokban az esetekben, amelyekben jogorvoslattal éltek, vagy az említett törvény hatálybalépése előtt első fokon a székesfőváros polgármestere, vagy a magyar királyi állami rendőrség főkapitánya volt hivatott eljárni.¹⁵³

Megállapíthatjuk, hogy a hatóság felett mind személyi, mind pedig szervezeti kérdésekben a belügyminiszter gyakorolta a döntési jogokat. A hatóság minisztériumon belüli elhelyezkedése azonban 1932-ig nem volt teljesen tisztázott. Amint az a képviselőházi felszólalásból is bebizonyosodott, a megjelölt időpontig nem szerepelt külön ágazatként a belügyi tárcában, holott „külön ágazatként való beillesztése a külföldiek ellenőrzésére szolgáló hatóságnak, bázisa a hivatalnoki felelősségnek és a hivatali felelősségen keresztül a miniszteri felelősségnek.”¹⁵⁴ Az 1932-es belügyminisztériumi ügybeosztás szerint a központi hatóság már a VIII. osztály részeként működött.¹⁵⁵ Időközben

---

¹⁵¹ 1930. évi XXVIII. törvénycikk a külföldieknek a magyar korona országai területén lakhatásáról szóló 1903: V. tc. egyes rendelkezéseinek módosításáról, 2. §.

¹⁵² PEREGRINY GÉZA – JAKOBI ROLAND: *Magyar állampolgárság, községi illetőség és idegenrendészet, 2. kötet*, 1930, Budapest, 26. o.

¹⁵³ *A m. kir. belügyminiszter 1931. évi 127.100. számú rendelete, az 1930:XXVIII. tc. hatálybalépéséről, és a hatálybalépéssel kapcsolatosan szükséges átmeneti rendelkezésekről*, 2-3. §.

¹⁵⁴ Strausz László felszólalása. Az országgyűlés képviselőházának 504. ülése 1931 május 13-án, szerdán, KN. 1931, XXXVI. kötet.

¹⁵⁵ A m. kir. belügyminisztérium ügybeosztása, in *Belügyi Közlöny*, XXXVII. évfolyam, 31. szám, 1932. július 18. Ehhez képest 1936-ban VII. (közbiztonsági osztály) részeként nevesíti az ügybeosztás a hatóságok, a VIII. osztály

változott a belügyminiszter személye is, a tárca élére Keresztes-Fischer Ferenc került. Ő kétszer töltötte be ezt a posztot a tárgyalt időszakban, 1931. augusztus 24-től 1935. március 4-ig, valamint 1938. május 14-től 1944. március 19-ig. A két minisztersége közötti évek alatt a tárca élén Kozma Miklós, majd a miniszterelnök Darányi Kálmán, később Széll József állt.¹⁵⁶

5.2. A Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság működése a kirendeltségek létrehozásáig

A szervezeti változások tekintetében hangsúlyozni kell, hogy a KEOKH nem jelentett új hivatalt, hiszen ez a hatóság, Külföldieket Ellenőrző Hivatal néven már működött a budapesti főkapitányság szervezetében.

Scitovszky Béla az országgyűlés ülésén 1930. június 25-én elhangzott beszédében kiemelte, hogy *„az elkészült rendeletben minden tapasztalatunkat felhasználtuk, külföldi tanulmányutakat végeztettem és az ott szerzett tapasztalatokat is felhasználtuk (...).”*¹⁵⁷ Kovács Tamás a KEOKH-ról írt tanulmányában a szervezet létrehozójaként Polczer Antal Ferencet (aki a későbbiekben a Pásztóy Ámon nevet vette fel) nevezi meg, aki Scitovszky Béla belügyminiszter utasítására tanulmányozta a svájci idegenrendészeti rendszert,¹⁵⁸ majd elkészítette

---

ekkor külön rendőri büntetőosztályként látta el feladatát. (Ld. Belügyi Közöny, XLI. évfolyam, 28. szám, 1936. július 1.)

¹⁵⁶ BOTOS: *i. m.* 27. o.

¹⁵⁷ KN. 1927, XIX. kötet, 472. o.

¹⁵⁸ A svájci idegenrendészet történetére vonatkozóan: *„A Szövetségi Tanács létrehozott 1917. november 21-től a határrendőrségre és a külföldiek ellenőrzésére vonatkozóan egy központi irodát, melyet a rendőrség szervezetéhez csatolt. Ennek az irodának a háború után lett szerepe, s bizonyos megfontolásból állandó intézményként maradt meg.”* (1919. június 27-én jelent meg a szövetségi törvény az Igazságügyi és Rendőri Minisztérium (DJP) szervezetéről). A Szövetségi Központi Hatóság (ACF) 1933 december 28-án jegyezte be a külföldiek szövetségi rendőrségét a DJP rendőrségi osztályaként. E 2001 (D)

annak magyar változatát. Ezt bizonyítja az 1948-as népbírósi eljárás során hozott ítélet tényállást megállapító része: *„Pásztóy Ámon vádlott 1916. évben került a belügyminisztériumba, mint segédfogalmazó. 1931.-ig a határrendészeti osztályon, mint referens működött. Közben az 1930. évben Scitovszky Béla akkori belügyminiszter külföldi tanulmány utra küldötte a vádlottat Svájcba a külföldi állampolgárokra vonatkozó rendszabályok tanulmányozására”*.¹⁵⁹ A belügyminiszter a KEOKH vezetőjévé Folyovich József minisztériumi osztálytanácsost, helyettes vezetőivé Peregriny Géza rendőrfőtanácsost, dr. Jakobi Roland Károly miniszteri titkárt és Polczer miniszteri titkárt jelölte ki.¹⁶⁰

A 100.0000/1930-as rendelet kimondta, hogy *„E rendelet szempontjából külföldi mindenki, aki a fennálló jogszabályok értelmében nem magyar állampolgár. Vitás esetekben a m. kir. belügyminiszter dönt.”*¹⁶¹

A KEOKH feladatai a 100.0000/1930-as rendelet alapján:

3/264 Documents Diplomatiques Suisses, elérhető: www.dodis.ch DoDiS-14257 (2014.09.15.).

¹⁵⁹ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (=ÁBTL), 3.1.9. V.1222405 16. Budapesti Népbírósi Nb. III.2255/1948/22. szám.

A népbírósi rendkívüli különbírósi volt a második világháborút követően követő években. A népbírósi hatásköre és illetékessége kiterjedt a háborús és népellenes bűnök elkövetésével gyanúsított polgári és katonai személyekre. Tanácsokban működtek ezek a szervek, amelyek politikai pártok által delegált tagokból épültek fel. Fontos hangsúlyozni, hogy ugyan az igazságügyi miniszter köteles volt minden tanács mellé szakképzett tanácsvezető bírót és helyettes bírót küldeni, ám ezen személyek nem rendelkeztek szavazati joggal. Ld. POMOGYI LÁSZLÓ: *Magyar Alkotmány- és Jogtörténeti kézikönyv*, 2008, Mérték Kiadó, Budapest, 821-822. o.

¹⁶⁰ PEREGRINY – JACOBI: *i. m.* 14. o.

¹⁶¹ Itt ismételtelen felvetődött annak a kérdése, hogy kik tekinthetők magyar állampolgárnak. A rendőrhatalóságok mindazokat, akik feltehetőleg nem magyar állampolgárok, állampolgárságuk igazolására szólítja fel. A magyar állampolgárságot az állampolgársági bizonyítvány vagy okirat igazolja. Az érvényes útlevelel a személyazonosság igazolására szolgál, ennek alapján az állampolgárságot csak vélelmezni lehet. Ld. PEREGRINY – JACOBI: *i. m.* 29. o.

- a visszatérési tilalom hatálya alatt álló külföldiek beutazási engedélyének kiadása;
- a belügyminiszter nevében felmentést ad indokolt esetben az útlevelkötelezettség alól;¹⁶²
- kiadja az országba beutazó, illetve az ország területén átutazó külföldi részére az útlevel láttamozását (vizumot) a m. kir. belügyminiszter nevében;¹⁶³
- a beutazási láttamozás előzetes megszerzése alól a KEOKH a m. kir. külügyminiszterrel egyetértőleg felmentést adhat;
- kiutasítási ügyekben dönt;
- megadja a munkavállalási engedélyt azon esetekben, amelyekben annak megadása a m. kir. belügyminiszter hatáskörébe esik.

Mivel Budapesten az eljárásra jogosult hatóság is a KEOKH volt, így feladatai közé tartozott még:

- „nyilvántartási könyv” rendelkezésre bocsátása;
- az ideiglenes itt tartózkodásra vonatkozó bejelentés tudomásul vétele ill. visszavonása;
- állandó „ittlakás” esetén az szükséges okmányok átvétele, lakhatási engedély kiállítása vagy megtagadása, egyes esetekben visszavonása;
- időnkénti jelentkezésre kötelezettek ügyének kezelése.

A KEOKH fölött a revíziót közvetlenül a belügyminiszter gyakorolta.

---

¹⁶² „A határon csoportos útlevellel való beutazást a K.E.O.K.H. engedélyezi. Ily engedélyt kongresszusokra, országos ünnepélyekre, tanulmányi-, vagy turistakirándulások céljából beutazni szándékozó zárt társaságok, ill. csoportok részére szoktak kiadni.” Ld. PEREGRINY – JACOBI: *i. m.* 34. o.

¹⁶³ A magyar vízumot 1931-ig a Külügyminisztérium adta meg. Peregriny helyesnek ítéli a rendelkezést, hiszen most a belügyminiszter a KEOKH útján gyakorolja ezt a jogot, tehát azon hatóság útján, amely a külföldiek egyéb ügyeit is intézi, s ez a külföldiek kényelmét is szolgálja. Ld. PEREGRINY – JACOBI: *i. m.* 37. o.

A szervezet 1931. február 1-jén költözött a Vámház emeletére. A Borbély – Kapy szerzőpáros a szervezet munkáját tekintve két korszakot különített el. A kezdeti időszakra esett az idegenforgalom legszébb virágzása, egész évben idegenek járták az országot. A békeévekben, 1933-tól egyre növekedő mértékűt öltött az idegenforgalom, s 1937-ben, a legsikeresebb évben 213.728 idegen járt Budapesten. A legnagyobb teljesítményt az idegenforgalom lebonyolítása terén a KEOKH 1938 májusában, a budapesti Eucharisztikus Világkongresszus¹⁶⁴ idején nyújtotta. Egy hét alatt 132 különvonat érkezett Magyarországra, 37.000 idegen járt nálunk. Ezt a munkát a KEOKH úgy tudta zavartalanul lebonyolítani, hogy a rendes hivatalnoki gárdán kívül még 235 kiegészítő tisztviselő dolgozott. Külön kirendeltséget állítottak a MÁV mellé, az egyéni utazásokkal érkező kb. 10.000 embert a Vigadóban működő kirendeltség ellenőrizte. Ekkor már Pásztóy vezette a KEOKH-ot, munkáját méltányolták, hiszen kormányzói kitüntetést kapott.¹⁶⁵

Érdeemes rövid kitekintést tenni a híres író, Thomas Mann KEOKH-kal való „találkozására”. 1935 januárjában a Belügyminisztériumból állásfoglalás végett egy átíratot juttattak el a vallás- és közok-

---

¹⁶⁴ A budapesti Eucharisztikus Világkongresszust, mely a Szent István Emlékévhez kapcsolódott, 1938. május 25-29-én tartották meg. A Szent István Emlékév országos ünneppsorozatát egy évvel korábban, 1937. május 23-án nyitották meg a budapesti Szent István-bazilikában. A szervezést az egyház részéről az Actio Catholica, állami részről a Szent István Emlékév Országos Bizottsága végezte. Államalapító királyunk halálának 900-ik jubileuma alkalmából született meg az 1938. évi XXXIII. törvénycikk, melyben „Mélységes tisztelettel emlékezik meg a nemzet első királyunknak, a szentnek, az államalkotónak, az uralkodónak és a hadvezérnek máig ható, dicsőséges tetteiről és maradandó történelmi alkotásairól.” Elérhető: http://bfl.archivportal.hu/index.php?action=gallery&category_id=183 (2014.09.21.).

A Kettős Szentévben az eucharisztikus gondolatot tehát a Szent István Emlékévvel kötötték össze.

¹⁶⁵ BORBÉLY ZOLTÁN – KAPY REZSŐ (szerk.): *A hatvan éves magyar rendőrség: 1881-1941*, 1942, Halász Irodalmi és könyvterjesztő Vállalat, Budapest, 172-173. o.

tatásügyi miniszterhez és a külügyminiszterhez a következő okból: „*Dr. Thomas Mann, született Lübeckben 1875. június 6-án, német író, jelenleg hontalan, volt német állampolgár, jelenleg Küsnacht-Zürich-i lakos, akinek a müncheni rendőrigazgatóság által A 504. szám alatt kiállított útlevéle érvénytelenné vált és aki jelenleg a berni (svájci) rendőrigazgatóság által P 17744. R/F. szám alatt kiállított és 1935. augusztus 1-jéig érvényes, un. személyazonossági igazolvány (hontalan útlevél) birtokában van. A Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hivataltól a saját és felesége részére Magyarországra való beutazásra és f. é. január hó 26-29-ig Budapesten való tartózkodásra érvényes vízum megadását kéri, mert a budapesti Belvárosi Színház meghívására f. hó 27-én délelőtt »Wagner nagysága és szenvedése« címen, minden politikai vonatkozás nélkül, felolvasást óhajt tartani.*”¹⁶⁶A Magyar Távirati Iroda a következőket közölte az esettel kapcsolatban: „*az elterjedt hírekkel kapcsolatban illetékes helyről a következőket tartják szükségesnek nyilvánosságra hozni: Thomas Mann-nak nem kellett volna különösebb beutazási engedély, ha Thomas Mann német útlevéllel jönne Budapestre. Ő azonban nem német útlevéllel utazik, hanem Svájcban kapott igazolvány alapján kért beutazást Magyarországra. Hangsúlyozni kívánják illetékes helyen, hogy nem a magyar kormány állapította meg három napban Thomas Mann magyarországi tartózkodásának idejét, hanem ő maga kért január 26-tól 29-ig tartózkodási engedélyt. Ha bármilyen okból magyarországi tartózkodását megakarná hosszabbítani, a magyar kormány semmi körülmények között sem fog ez elé akadályokat gördíteni.*”¹⁶⁷

---

¹⁶⁶ Magyar Országos Levéltár (=MOL) K-149, 1935-5-3529.

¹⁶⁷ MOL K-szekció, Magyar Lapszemle, 1935. január 23. 6. o. Elérhető: <http://mol.arcanum.hu/mti/a100929.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=Lapszemle%201935%2031%202323&pg=0&l=hun>. Thomas Mann Naplója szerint január 26-án, szombat este 10-kor érkezett Bécsből vonattal Budapestre. Január 27-én, vasárnap: „fél tizenegykor autóval a Belvárosi Színházba; embertömeg. A kezdet: szépen berendezett színpad, nagyon kedvező fogadtatás és többszöri visszahívás. Autogramvadászok esztelen tolongása. Sajtókonferencia az iro-

A KEOKH fontos közreműködője volt annak a diplomáciai tevékenységnek is, amely keretében a másik ország államfőjét, vagy uralkodóját látták vendégül. Kovács Tamás III. Viktor Emánuel olasz király budapesti látogatásával kapcsolatban közöl három forrást (BM reszelt rendelet 1937), melyek a király személyi biztosításával foglalkoznak. *„A Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság felhívta az összes állami és vármegyei rendőrhatóságokat, hogy a hatósági területükön lakhatási engedéllyel még el nem látott olyan olasz állampolgárokat, akiknek carthotek – lapját a KEOKH-hoz még nem terjesztették fel, továbbá a hatósági területükön ideiglenesen tartózkodó olasz állampolgárokat azonnal írják össze és az összeírási íveket (...) haladéktalanul terjesszék fel.”* A KEOKH intézkedett arról is, hogy az itt lakó horvát emigránsok (usztasák) ezalatt szigorított rendőri felügyelet alatt legyenek,¹⁶⁸ valamint május 17-re és 18-ra minden városban és községben általános állambiztonsági razziát rendelt el a belügyminiszter. A megyei rendőrhatóságokat erről a KEOKH értesítette.¹⁶⁹

A másik korszakot a háború kitörésétől számította a Borbély-Kapy szerzőpáros. Ez az időszak már teljesen új feladatokat hozott a KEOKH munkájában. A szervezet fontossága a nem magyar állampol-

---

dában.” A sikeres budapesti tartózkodás után a Napló tanúsága szerint a Nobel-díjas író január 28-án vonattal visszatért Bécsbe.

¹⁶⁸ *„1934. október 9-én Marseilles-ben II. Sándor jugoszláv király és Louis Barthou francia külügyminiszter merénylet áldozatai lettek. A tettesek a makedón gyökerű VMRO szervezet tagjai voltak (...) de a háttérben a horvát usztasa mozgalom is ott állt. Magyar szempontból az ügy súlyos következményekkel járt, mivel korábban a magyar kormány befogadta a Jugoszláviából menekülő usztasákat, s Jankapusztán szállást is biztosított számukra. Az usztasák azonban túlléptek a kormány intencióin, s az eredetileg átmeneti szálláshelyül szolgáló jankapusztai táborban kiképzést folytattak.”* Ld. KOVÁCS TAMÁS: Király(i) biztosítás: Az olasz király személyi biztonságának kérdéséhez az 1937-es budapesti látogatásakor, in *ArchívNET XX. századi történeti források*, 2011/6. szám. Elérhető: http://archivnet.hu/politika/kiralyi_biztositas.html (2014.08.30.).

¹⁶⁹ Vö.: Uo.

gárok, a rendezetlen állampolgárságúak, gyanús és nem kívánatos idegenek felkutatásában és nyilvántartásában állt. „A külföldinek talált személyeket a KEOKH nyilvántartásba vette és a nyilvántartottakról kartotékokat fektettek fel. A nyilvántartás felfektetése befejeztek körülbelül 90.000 volt a nyilvántartott külhonosok száma. A nyilvántartott személyek között több ezerre rug azoknak a zsidóknak a száma, akik a KEOKH nyilvántartási rendszerének megszervezése előtt magyar állampolgárok voltak (...)”¹⁷⁰ Ez a hatóság, különösen mióta az állampolgársági bizonyítványokat mindenütt megkívánják, s annak kiadását újrászabályozták, igen sok munkát adott a belügyminisztérium közjogi osztályának, amellyel állandó együttműködésben van.¹⁷¹ A

---

¹⁷⁰ ÁBTL. 3.1.9. V.1222405 18.

¹⁷¹ BORBÉLY – KAPY: *i. m.* 174. o.

Vö.: A hazánk területén tartózkodó zsidókkal szembeni hatósági úton való fellépés kulcseleme az állampolgársági igazolás volt. Mindenekelőtt a rendőri és KEOKH-vonalon kezdett 1938-tól kezdve érvényesülni az a felfogás, amelynek értelmében eleve külhonosnak tekintették azt a zsidó származású személyt (bármily régóta éltek a felmenői Magyarországon), aki nem tudta okiratokkal is dokumentálni magyar honosságát. A törvényalkotás és a kialakított rendszabályok azonban csaknem lehetetlenné tették az érintettek számára a kívánt igazolások beszerzését, olykor megtartását. MAJSAI TAMÁS: A Kamenyec-Podolszkij-i deportálás, in *História*, 1994/7. szám, 27. o.

A diszkriminatív jellegű szabályozások az állampolgárság elvesztéséhez kapcsolódnak. Az elvesztési jogcímek közül pedig a megfosztást kell kiemelnünk, amely egyértelműen politikai rezsimspecifikus találmány.

Elsőként az 1939. évi IV. tv-t kell említenünk, ami a zsidók gazdasági térfoglalásának korlátozásáról címet viseli. Ennek 3. §-a egyrészt előírja, hogy honosítás, házasságkötés vagy törvényesítés által zsidó magyar állampolgárságot nem szerezhet, másrészt a zsidó személyek meglévő állampolgárságának hatálytalanítása tárgyában intézkedik. Ennek keretében a jogszabály felhatalmazza a belügyminisztert, hogy hatálytalanítsa az 1914. július 1-je után magyar állampolgárságot kapott zsidók honosítását, illetve visszahonosítását, amennyiben nevezettek életviszonyaik nem utalják arra, hogy az ország területén maradjanak, ha a honosításnak illetve visszahonosításnak a törvényben meghatározott előfeltételei nem állottak fenn, illetve ha a magyar állampolgárság megszerzése érdekében a nevezett személyek bűncselekményt vagy fegyelmi vétséget követtek el vagy a hatóságot megtévesztették. A jogfosztást

Pásztóy „vezette intézmény tehát a magyar állampolgárság megszerzésének és elvesztésének kérdését tárgyzó 1879. évi L. tc. tételes intézkedései ellenére a zsidó lakossággal szemben törvényellenes álláspont-ra helyezkedett. Törvénytelen volt a vádlott irányította KEOKH ezen eljárása az 1879. évi L. tc. 19. §.-a szerint, mert a törvényhely mindazokat, akik az ország területén születtek, vagy lelencként találtattak és illetve felneveltettek magyar állampolgárnak tekintendők mindaddig, amíg nem magyar állampolgárságuk be nem bizonyíttatik.”¹⁷² A KEOKH utasításait a Határrendőrség is szigorúan betartotta: „Hitler Ausztriai bevonulása után rövid idővel a Soproni ortodox hitközség elnöke értesítette (...) a központi irodát (...), hogy Ausztriából átdobtak az osztrák hatóságok a határon Magyarországra több zsidó családot, olyanokat akik nem osztrák hanem magyar állampolgárok.”¹⁷³ Ezek között volt Klein Lajos és családja is, Klein Lajosnak érvényes magyar útlevele volt. Őt be is engedték Magyarországra, de feleségét és gyermekeit nem. Azzal indokolták a hatóságok, hogy nekik nincs érvényes magyar útlevelük. A soproni határrendőrség egyáltalán nem engedte be őket az országba, hiába kérelmezték, hogy a magyar állampolgárságuk bizonyításáig vegyék őket őrizetbe. Így a két határ közötti senki földjén szabad ég alatt tartózkodtak. A Központi iroda képviselője Pásztóyhoz fordult segítségért, de ő is csak az apát engedte be.

1937 óta a KEOKH állampolgársági razziákat rendezett a fővárosban és vidéken is a zsidónegyedekben.¹⁷⁴

Ennek az állításnak teljesen ellentmond az országgyűlés 1935. november 20-i ülésén Kozma Miklós belügyminiszter Fábian képviselő interpellációjára adott válasza: „Természetesen, hogy van tudomá-

---

ez esetben is kiterjesztették az inkriminált személy feleségére és kiskorú gyermekeire. Ld. KISTELEKI KÁROLY: *A magyar állampolgárság fejlődéstörténete a kezdetektől a rendszerváltásig*. Elérhető: http://www.kettosallampolgarsag.mtaki.hu/tanulmanyok/tan_21.html (2014.08.12.).

¹⁷² ÁBTL. 3.1.9. V.1222405 18.

¹⁷³ ÁBTL. 3.1.9. V.1222405 10.

¹⁷⁴ BORBÉLY – KAPY: *i. m.* 174. o.

som arról, hogy a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság november 5. és 7-ike között többek közt Kisvárdán is razziaát fogantatott. Ez a razzia nemcsak Kisvárdát érintette, hanem érintette azoknak a megyéknek a területét is, (...) amelyekről köztudomású, hogy beszivárgási vonalát és első letelepedési területét alkotják olyan elemeknek, amelyeknek engedély nélküli beszivárgása semmiféle vonatkozásban nem kívánatos.”¹⁷⁵ A miniszter szerint az ellenőrzés jobb módját pénzügyi okokból és a határ alakulása folytán nem lehetett fogantatósítani.¹⁷⁶

Egy 1937. november 10-i interpellációban arról kérdezik a belügyminisztert (Széll Józsefet), hogy van-e tudomása arról, hogy a KEOKH rendelkezése folytán a budapesti államrendőrség Budapesten a Király utcában és a szomszédos utcákban, valamint Óbudán razzia-tartás címén 1937. november 7-re virradó éjjel több száz lakásba behatolt, ott házkutatásokat tartott és nagyszámú magyar állampolgárt is törvénytelenül elfogva a toloncházba szállított. A razzia során „valuta bűnösöket, valutavisszaéléssel vádolhatókat” kerestek. „Itt van egy Haubner Károly nevű kis 11 éves gyerek. Hát ezek ellen a 11 éves kisgyerekek és sok más ártatlan ellen rendezik a razziákat? Ezt a kis fiút, akinek az apja felmutatta magyar állampolgársági oklevelét, elszakították az apjától, bevitték a toloncházba azért, mert nem volt otthon a születési bizonyítványa.”¹⁷⁷

Ruppert Rezső képviselő arról is kérdezte a minisztert, hogy miért érte meg ez a nagy tömegtámadás, hiszen tíz-tizenkétezer ember átvizsgálása után 503 emberből 29-et tudtak visszatartani, akik ellen további eljárás szükséges. A miniszter válaszában kitért arra, hogy a szóban lévő ellenőrzést a saját személyes elhatározásából rendelte el. A következő indokokat sorolta fel: állambiztonsági és közbiztonsági szempontból kiderítessék, hogy hol tartózkodnak olyan bűnözők, akik

---

¹⁷⁵ KN. 1935, IX. 119. o.

¹⁷⁶ Uo. 150. o.

¹⁷⁷ KN. 1935, XV. 381. o.

a valutarendészeti szabályokat sértik meg, illetve akik vétenek a külföldiek itt tartózkodására nézve fennálló jogszabályok rendelkezései ellen. Széll József utalt arra is, hogy az előbb körvonalazott cél érdekében a közvélemény osztatlan helyeslésével találkozva állította fel a KEOKH három vidéki kirendeltségét is.¹⁷⁸

Részletesebb elemzést kíván a hatáskörök között szereplő kiutasítás is. A kiutasítás meghatározott időre vagy végleges hatállyal szól, kimondása véghatározattal történik. Budapesten a KEOKH kiutasító véghatározatával szemben fellebbezésnek nincs helye. Az ország többi rendőrhatalóságainak véghatározatai ellen benyújtott fellebbezések felett a KEOKH, mint második, végső fórum dönt. A kiutasítás okait a rendelet a, b, és c, pontja tartalmazza. (A kiutasítás okait a rendelet az 1903. évi V. tc. 10.§-ából idézi, valamint a 200.000/1925 BM rendeletből.)

A levéltári anyagban több véghatározat is található. A véghatározatok minden esetben, mind a három pontot felsorolták. Az indokok alatt pedig a következőket tüntették fel: *„Nevezett külhonosoknak megélhetése részben biztosítva nincs, részben pedig a gazdasági életre káros befolyást gyakoroltak, s így közbiztonsági, közrendészeti, valamint államvédelmi szempontból aggályosak.”*¹⁷⁹ A c, pont vonatkozásában meg kell jegyeznünk, hogy Peregriny rámutat arra, hogy a kiutasítás alapelveit, annak okait a hatályon kívül helyezett 200.000/1925.BM. számú rendelet állapította meg, s az általa ismertett gyakorlat ettől alig tér el. Külön tárgyalja a külföldieknek azon csoportját, akik az állami és társadalmi rend szempontjából aggályos kategóriába tartoznak:

1. akik az ország határát a külföldiekre vonatkozó törvény és törvényes rendelkezések megszegésével lépték át, vagy megszegték az ország területén bármily célból való tartózkodásra vonatkozó szabályokat;

---

¹⁷⁸ Uo. 378. o.

¹⁷⁹ MOL K-492. 123. o., 142. o.

2. akiket az állami és társadalmi rend védelméről szóló 1912. évi III. tc. alapján, 10 éven belül jogerősen elítéltek, vagy olyan magatartást tanúsítottak, amelyből arra lehet következtetni, hogy az állami és társadalmi rend felforgatására törekuszenek;
3. akik a magyar államot, az államfő személyét, a magyar nemzetet, a vallásos vagy hazafias érzést – szóval vagy írásban – lenéző, lekicsinylő kijelentést tesznek;
4. akikről feltehető, hogy kémkednek, vagy csempészésből tartják fenn magukat;
5. akik nyereségvágyból elkövetett, vagy gazdasági életünkre káros bűncselekmény miatt 10 éven belül jogerősen büntetve voltak;
6. akik magukat a közterhek viselése alól jogellenesen kivonták;
7. akiknek itt lakása az ország bármilyen érdeke szempontjából nem kívánatos (pl. a szovjet alattvalóké stb.).

A másik csoportba azok a külföldiek tartoznak, akik a közbiztonságra és közrendre aggályosak:

8. akik koldulás, titkos kéjelgés, csavargás, közveszélyes munkakerülés vagy közerkölcsbe ütköző bűncselekmény miatt büntetve voltak;
9. akiknek nincs állandó foglalkozásuk vagy keresetforrásuk nincs, s vagyonnal sem rendelkeznek;
10. akik közerkölcsökbe ütköző foglalkozást űznek;
11. akik magukat valótlanul magyar állampolgároknak jelentették be (hamis okmányokat használnak);
12. akiket időnként személyes jelentkezésre köteleztek, s a reájuk vonatkozó szabályokat átlépték.

Különösen súlyosnak számítottak a 2., 3., 4., és 7., pontokban említett kiutasítási okok.¹⁸⁰ Ezek fennállása esetében a hatóságok sohasem mellőzték kiutasítást.

---

¹⁸⁰ PEREGRINY – JACOBI: *i. m.* 98. o.

Ha a kiutasított az eltávozásra megszabott határidő alatt a kiutasítás végrehajtása elől elrejtőzésre tett kísérletet, a hatóság a kiutasító véghatározatnak azonnali végrehajtását is elrendelhetette.¹⁸¹

A kiutasítások között találjuk meg Schlésinger János külhonos, kiszjattói lakos ügyét. A fent nevezett lakhatási engedélyének meghosszabbításához a belügyminiszter nem járult hozzá, s utasította az érsekújvári járás főszolgabíróját, hogy haladéktalanul hozzon kiutasítási véghatározatot Schlésinger János és családja ellen, a 100.000/1930 BM. számú rendelet 13. § c, pontja alapján. A külhonosnak azonban nem volt érvényes úti okmánya, ezért a főszolgabíró úgy rendelkezett, hogy kísérik a budapesti főkapitányság fogház és tolonc ügyosztályához. A külhonos azonban megszökött. A főszolgabíró körözést rendelt el. A 27.870/1938. sz. alatti végzés nem lett végrehajtva. Egy újabb KEOKH rendelet 1939. december 31-ig felfüggesztette a végrehajtást. Schlésinger János dr. Mikecz Ödön budapesti ügyvéd útján beadott egy sürgős felülvizsgálati kérvényt. 1941. június 25-én a KEOKH ismételten rendeletet intézett a főszolgabíróhoz, hogy adjon lakhatási engedélyt a külhonosnak 1942. január 1-ig. 1942 januárjában nyilatkozatot kellett betérjesztenie Nyitra-Pozsony vármegyék főispánjának a kiutasítottról, ebből a jelentésből ismerjük meg a kiutasítási ügy hátterét. A főispánnak véleményeznie kellett a jelenlegi helyzetet, aki országbiztonsági és nemzetpolitikai szempontokra hivatkozott, amikor nem tartotta kívánatosnak a lakhatási engedély meghosszabbítását. Felhívta a belügyminiszter figyelmét arra, hogy a külhonos ellen 1939-ben „*Kormányzó sértés miatt büntető eljárás folyt*”, valamint utalt a mezőgazdasági miniszter azon rendeletére, hogy „*zsido fajú egyének*” földbérleteit ne hagyják jóvá. Az ügy végleges lezárásáról nem tartalmazott anyagot ez a dosszié.¹⁸²

---

¹⁸¹ Uo. 101. o.

¹⁸² MOL K-492. 418-420. o.

5.3. A Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság kirendeltségeinek szervezete és hatáskörükbe tartozó feladatok

Az 1930. évi XXVIII. tc. teremtette meg a kirendeltségek létrehozásának törvényi hátterét, hiszen rögzítette, hogy a hatóság szervezetét a belügyminiszter rendelettel állapítja meg. Az e jogszabályban adott felhatalmazás alapján adta ki első rendeletét 1937-ben Széll József miniszter, amelyben általános jelleggel meghatározta a kirendeltségek alapvető rendeltetését, nevezetesen azt, hogy „*a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság az elsőfokú rendőrhatóságok idegenrendészeti feladatkörének ellenőrzését helyszíni kirendeltségek útján is gyakorolhatja.*”¹⁸³

Ezen szervezeti egységek feladatát képezte:

- a) az elsőfokú rendőrhatóságok idegenrendészeti ügyvitelének figyelemmel kísérése;
- b) az ideiglenes itt tartózkodó, valamint a lakhatási engedéllyel nem rendelkező külföldiek életkörülményeinek és működésüknek figyelemmel kísérése;
- c) kétes állampolgárságú egyének felkutatása, szükség esetén helyszíni ellenőrzések, razziák tartása;
- d) végül pedig a határállomások utasellenőrző szolgálatában történő alkalmoszerű részvétel és azok tevékenységének rendszeres figyelemmel kísérése.¹⁸⁴

A kirendeltségek vezetői fogalmazói karbeli rendőrtisztek voltak, akik közvetlenül a központi hatóság vezetőjének voltak alárendelve.

---

¹⁸³ *A m. kir. belügyminiszter 1937. évi 180.210. számú rendelete a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság kirendeltségeinek szervezetéről.* 1. §. RT. 1937.

¹⁸⁴ *1937. évi 180.210. számú rendelet.* 2-3. § RT. 1937.

Elsőként 1937 szeptemberében hozta létre a belügyminiszter Miskolcon, Nyíregyházán és Sátoraljaujhelyen a központi hatóság helyi szerveit.

A kirendeltségek létrehozása és a revíziós törekvések megvalósulási állomásai között szoros összefüggéseket találhatunk. A területi revízióra az 1930-as évek végén kerülhetett sor, amikor is a müncheni egyezmény után Magyarország tárgyalásokat kezdett Csehszlovákiával.

A kérdés megoldását nehezítette, hogy a csehszlovák fél jelentős magyar ajkú területeket tartott volna vissza.¹⁸⁵ A tárgyalások eredménytelensége miatt az új határok kijelölésére a 1. bécsi döntésig kellett várni (1938. november 2.). Az első bécsi döntés javarészt etnikai alapon húzta meg a két állam közös határát.¹⁸⁶

A miskolci kirendeltség iratait vizsgálva a következő feladatkörök állapíthatók meg: A kirendeltség feladata volt 1938 novemberében a lakosság átvételének megszervezése: a Csehszlovákiából kiutasított, illetőleg hazatérő magyar állampolgárok átvétele, helyszíni igazoltatása, s annak eldöntése, hogy okmányaik alapján vélelmezhető-e magyar állampolgárságuk. Ugyanekkor került sor a magyar területről kiutasított, illetőleg távozó csehszlovák állampolgárok átadására is.

A beszivárgott zsidóknak Csehszlovákiába való eltávolításáról is a kirendeltség intézkedett.¹⁸⁷

---

¹⁸⁵ SALLAI JÁNOS: *Az államhatárok története*. Elérhető: <https://www3.cepol.europa.eu/xmlui/bitstream/handle/123456789/4694/state%20borders.pdf?sequence=1> (2014.07.21.).

¹⁸⁶ A Magyarországhoz visszacsatolt felvidéki területen az 1941-es népszámlálás 84 %-ban állapította meg a magyarok arányát, és 10 % körül a szlovákságét, ezzel együtt pedig az új határon túl mindössze 67.000 magát magyarnak valló – szlovák – állampolgárt regisztráltak. TARJÁN M. TAMÁS: *1938. november 2. Az első bécsi döntés*. Elérhető: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1938_november_2_az_első_becsi_döntes/ (2014.09.08.).

¹⁸⁷ „(...) az izrealita hitközség vezetőségét szóbelileg köteleztem arra, hogy kutasák föl és adják a kezemre a még Kassán tartózkodó beszivárgott zsidókat, hogy ezáltal a razziáktól járó zaklatásoktól mentesüljenek. A mai napon

Az 1938. december 2-i kirendeltségvezetői jelentés arról szól, hogy ezen a napon „*ujabb 35 fő beszivárgott idegent /:zsidót:/ utasítottam ki, illetőleg távolítottam el Kassa város területéről. Nevezettek egyik részét Kassaujfalunál, míg a másik részét Hernádtihanynál adtam át a cseheknek. A mai napig a Kassa város területéről eltávolított zsidók száma ezzel 1180 főre emelkedett.*”¹⁸⁸

A fennmaradt iratokból megállapítható, hogy a kirendeltség munkája során együttműködött a térség katonai parancsnokságával, valamint a határőrizeti szervvel is.¹⁸⁹ A miskolci kirendeltség iratai között található egy 1939. március 15-i jelentés, melyben a KEOKH miskolci kirendeltsége vezetője arról tájékoztatja Pásztóy Ámon miniszteri tanácsost, hogy Nandrás község lakóinak Csehszlovákiához történő csatolásakor erélyesen kellett, hogy fellépjen a magyar csendőri karhatalom. Erre vonatkozóan a belügyminiszter személyesen intézkedett.¹⁹⁰

A kirendeltség vezetője rendszeresen helyzetjelentést küldött a térség ügyeiről a belügyminiszternek. Egy 1938. október 26-i helyzetjelentésből például megtudjuk, hogy a „*külpolitikai viszonyok hatása, valamint a mindinkább fokozódó magyar propaganda következtében a csehszlovák hadsereg körében a felbomlás jelei fokozott mértékben mutatkoznak (...)*” A magyar nemzetiségű katonák próbálnak átszökni a határon.¹⁹¹ A sátoraljaújhelyi kirendeltség fennmaradt iratai között

---

eltávolított 144 fő zsidót már az izrealita hitközség segítségével tudtam eltávolítani.” MOL K-492. 33.

¹⁸⁸ MOL K-492. 1/7. 1938. eln. sz.

¹⁸⁹ „*Nevezett támogatom szolgálatának ellátásában, és mivel naponként délelőtt 10-kor megjelenek a határponton, a szükségesnek látszó tanácsokkal ellátom.*” MOL K-492. 33. (1932. október 1-től a határőrizeti feladatokat a Magyar Királyi Határőrség látta el a végrehajtott átszervezést követően. Csúspán névváltozás történt, a vámőrség elnevezése változott meg. A politikai élet militarizálódása miatt 1938-tól a határőrség folyamatosan honvéd határva-dásszá alakult át. Ld. SALLAI: *i. m.*)

¹⁹⁰ MOL K-492. 53.

¹⁹¹ MOL K-492. 53/11/1938 eln. sz.

túlnyomórészt hangulatjelentéseket találhatunk főként a csehszlovák helyzetről.¹⁹² A KEOKH kirendeltség rendkívüli működésének eredményéről szóló jelentés szerint: „(...) még a bécsi döntés előtti hónapokban kémvédelem szempontjából megszervezett bizalmi emberei útján a Borsi községben ellenünk kémkedők névsorát és adatait az akkor még Miskolcon szolgáló Sajtó osztállyal közölte (...)”.¹⁹³

„A KEOKH miskolci kirendeltségének vezetője, Pásztóy Ámon miniszteri osztálytanácsosnak írott levelében beszámolt a lengyel menekültek szervezkedéséről és politikai megbízhatatlanságukról. Abaúj-Torna vármegyében a kassai baraktáborban, a hidasnémeti, a krasznokvajdai és a tornanádaskai volt határőrlaktanyákban mintegy kétezer lengyel menekült volt elhelyezve. A miskolci KEOKH Kirendeltség vezetője érintkezésbe lépett a kassai VIII. hadtestparancsnokság kémelhárító osztályával azzal a céllal, hogy (...) nem volna-e lehetséges esetleg megbízható lengyel tisztek segítségével a kommunista-érelmű katonák felkutatása és különválasztása.”¹⁹⁴

A Belügyminisztérium menekültügyi tevékenységének jogi alapját a második genfi egyezmény (1922) adta, melynek kihirdetésére 1936-ban került sor. Ez az egyezmény szabályozta a menekültekkel való eljárást a háborús időszakban. A szerződés hatálya kiterjedt a katonai menekültek mellett a hadifogságból szököttekre is. A Lengyelországból érkező menekültekkel két tárca foglalkozott. A polgári menekültek elhelyezése, ellátása, továbbutaztatásuk a Belügyminisztérium IX. segélyezési és szegényellátási osztályának feladata volt, míg a katonai menekültekkel a Honvédelmi Minisztérium XXI. osztálya fog-

---

¹⁹² MOL K-492. 68., 83/1939. biz., 96/1939.biz.

¹⁹³ MOL K-492. 253/2 1939 biz.

¹⁹⁴ Vö.: LAGZI ISTVÁN: Lengyel menekültek tábori viszonyai Észak-Magyarországon, in *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, 1977, 156-157. o. 22. HL. HM 1939-21-21-3107-54.371. A m. kir. Belügyminisztérium Külföldiek Ellenőrző Országos Hatóság miskolci kirendeltség vezetőjének jelentése dr. Pásztóy Ámon miniszteri tanácsosnak. Bizalmas. 1939. okt. 5. (Másolat)

lalkozott.¹⁹⁵ A menekültek nyilvántartása és a fent bemutatott dokumentum alapján a megfigyelésük a KEOKH feladata volt.

Jelentős szervezeti változás 1940-ben következett be, amikor a miniszter az 1938. november 2-ai bécsi döntés értelmében Magyarországhoz visszakerült Kassán és Munkácson állított fel az új kirendeltségeket.¹⁹⁶ A kassai kirendeltség egészen 1944 júniusáig működött.

A bécsi döntést követően visszacapott Felvidék után az 1939. március 14-e és 18-a közötti katonai bevonulás eredményeként Kárpátalja is magyar fennhatóság alá került. Kárpátalja megszállásával 12.171 km² került vissza 496.000 lakossal együtt.¹⁹⁷ A Kárpátalja visszafoglalása után azonban megszűnt a munkácsi kirendeltség, helyette alakult új Máramarosszigeten. Eltérően azonban az 1938-as területgyarapodástól, az itt élők mintegy háromnegyede ruszin nemzetiségűnek vallotta magát, a magyarok számaránya nem tett ki többet 10%-nál.

Az 1940 augusztusában kihirdetett második bécsi döntés értelmében az ország Székelyföldet és Erdély északi részét kapta vissza közel 2,5 millió lakossal. Az 1941-es népszámlálás szerint a lakosság több, mint fele magyar, 38%-a román, 10%-a német volt.¹⁹⁸ A kormányzat ezen területi változásokra reagálva állította fel a már említett máramarosszigeti, valamint a kolozsvári, csíkszeredai, nagyváradai kirendeltségeket.¹⁹⁹ Utolsóként az 1941-es területi növekedésről kell szólni, aminek következtében Bácska, a baranyai háromszög és a Muraköz került ismét magyar fennhatóság alá, jelentős számú német és

---

¹⁹⁵ BOTOS: *i. m.* 74-75. o.

¹⁹⁶ *A m. kir. belügyminiszter 1940. évi 241. eln. számú rendelete, a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság kirendeltségei számának és működési területének újabb megállapításáról.* RT., 1940.

¹⁹⁷ Vö.: SALLAI: *i. m.* és HARASZTI GYÖRGY: Kárpáti rapszódia, in *História*, 2004/2-3. szám, 23-28. o.

¹⁹⁸ SALLAI: *i. m.*

¹⁹⁹ *A m. kir. belügyminiszter 1.520/1940. B.M. számú rendelete, a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság kirendeltségei számának és működési területének újabb megállapítása.* RT. 1940.

szerb lakossággal. A sort folytatva az Újvidéki kirendeltség felállítása még ebben az évben megtörtént.²⁰⁰

A már az előzőekben említett lengyel menekülteken kívül, különböző nemzetiségű zsidó vallású menekültek, 1940 végétől a német fogságból szökött szintén különböző nemzetiségű hadifoglyok, deportáltak növekvő számban léptek az ország területére. Külön problémakört jelentettek a zsidó vallásúak, mivel Magyarországon már hatályban volt az első és a második zsidótörvény.²⁰¹ A bemutatott KEOKH kirendeltségi iratok alapján vonhatjuk le következtetésként, hogy a területváltozásokból fakadó feladatok számának növekedésével, illetve a menekültek érkezésével, valamint a területi revíziók következtében nem magyar nemzetiségűek jelentős mértékben Magyarországra kerülésével a központi hatóságnak is reagálnia kellett a fennálló helyzet okozta változásokra. Ennek eredményeként jöttek létre a kirendeltségek.

A KEOKH a deportálások szervezésében is közreműködött, 1941 júliusában orosz és lengyel állampolgárságú zsidók kiutasítására és kitelepítésére került sor. A kitoloncoltak kétharmada az 1939-ben visszafoglalt kárpátaljai területekről származott.

Siménfalvy Sándor miniszteri osztálytanácsos 1941. július 14-én valamennyi 1. fokú rendőrhatóság vezetőjének a következő szigorúan bizalmas levelet küldte: „*Magyarország területéről kiutasított külhonosok ügyében 192/1941. res. VII/b.szám alatt rendeletet adtam le Cimnek.*”²⁰² A dokumentumban a következőkről tájékoztat Siménfalvy: „*Az említett külhonosok eltávolításának zavartalan lebonyolítását a céljából dr. Batizfalvy Nándor m. kir. rendőrfogalmazót Körösmezőre küldöttem ki, akit utasítottam, hogy a hozzám beküldött kimutatások alapján az eltávolításra kerülő külhonosok ügyében a szükséges intéz-*

---

²⁰⁰ *A m. kir. belügyminiszternek 1.200/1941 B.M. számú rendelete.* RT. 1941.

²⁰¹ BOTOS: i. m. 74. o.

²⁰² ÁBTL 3.1.9. V. 122405 1-2. M. Kir. Belügyminiszter 192/1/1941. res. VII/b.

kedéseket megtegye és e célból közvetlenül is lépjen esetenként érintkezésbe az illetékes elsőfokú rendőrhatalóságokkal.” (...) külhonosok csupán legszükségesebb ingóságait vihetik magukkal. (...) Készpénzben személyenként 30 /harminc/ pengőt vihetnek ki.”

Végezetül Siménfalvy felhívja a rendőrhatalóságok figyelmet arra, hogy az eltávolítás foganatosításánál azon nemzetpolitikai szempontokat tartsák szem előtt, hogy az utóbbi időben az ország területére beszivárgott zsidók minél nagyobb számban, mielőbb kerüljenek eltávolításra.

„A kitoloncoltak közül tizenegyzren a végső megoldás első öt számjegyű, addig példátlan méretű és szörnyűségű tömegmészárlásának estek áldozatául az ukrajnai Kamenyec-Podolszkijban.”²⁰³

---

²⁰³ A „1941. július 1-én Pásztyó Ámon utódként kerültem a KEOKH élére. Július 2-án Keresztes-Fischer, akkori belügyminiszter felrendelt s a következőket közölte velem: »a KEOKH-ra egy kellemetlen feladat hárul, és pedig a lengyel és orosz állampolgárságú zsidóknak Galiciába való kitelepítése«. Siménfalvy Sándor, a KEOKH vezetőjének vallomása a nyomozati szakban és a népbíróság előtt. Az ország belterületén a belügyminiszter úr, a kárpátaljai területen, pedig a kormányzói biztos úr rendeletére 1941. július 15-én megindult az orosz és lengyel állampolgárságú zsidók kiutasítása és kitelepítése. A kitelepítések a határvidéki rendőrkapitányság irányítása mellett előbb a kőrösmezői határvidéki rendőrkirendeltség, majd a m. kir. belügyminiszter úr kiküldötte útján az eltávolítások céljára Kőrösmezőn felállított m. kir. 108. számú katonai zsidó gyűjtő- és mozgótáboron keresztül történtek. A zsidó kitelepítések 1941. július 15-től augusztus 12-ig tartottak. Ez idő alatt az egész ország területéről 19426 személy került kitelepítésre. A német katonai szervek intézkedésére a zsidó kitelepítéseket 1941. augusztus 12-én be kellett szüntetni, minek folytán az orosz és lengyel állampolgárságú kiutasított és kitelepítésre már kijelölt zsidóság igen tekintélyes része az országba visszamaradt.” (A határvidéki magyar királyi rendőrkapitányság és alárendelt kirendeltségek 1941. harmadik negyedévi működéséről szóló jelentés) Vö.: GELLÉRT ÁDÁM – GELLÉRT JÁNOS: *Az 1941. évi kőrösmezői deportálások, a kitoloncolásokat jóváhagyó minisztertanácsi döntés háttere.* Elérhető: http://www.betekinto.hu/2012_2_gellert_gellert#_edn1 (2014.08.25.).

A szörnyűséges hírek és tiltakozások hatására 1941. augusztus 15-én Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter azonnali hatállyal leállította a deportálást.²⁰⁴

Jelen tanulmány hazánk háborúba lépéséig vizsgálja az idegenrendészet történetét, ezért csak utalni szeretnék arra, hogy a KEOKH feladatai hogyan egészültek ki a háború hatására. Egy 1941 áprilisi dokumentum a teljes mozgósítás első napjára elrendelt tennivalók közt sorolja fel a háborús helyzet által megkívánt tevékenységeket.²⁰⁵ A bővülő hatásköri szabályok közül a következőket érdemes kiemelni: kirendeltségi feladat lett a honvédség felvonulási területein rejtőző, honvédelmi szempontból aggályos egyének felkutatása és eltávolításuk iránti intézkedés. Említést érdemel a honvédség szerveivel együttesen megvalósított kémelhárítás, a lakosság hangulatának figyelemmel kísérése, ezzel összefüggésben az aggályos egyénekről jelentések készítése, valamint a nemzetiségek által lakott területeken az állam ellenes szervezkedések felkutatása, adott esetben pedig azonnali intézkedések megtétele.

---

²⁰⁴ BOTOS: *i. m.* 75. o.

²⁰⁵ MOL K-150. 20.

Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság kirendelt- ségei		
Dátum	Létrehozott	Megszüntetett
1937. szeptem- ber	Miskolc, Nyíregyháza, Sátoraljaújhely	-
1938. február	Szombathely, Gyula, Makó, Balassagyarmat	-
1940. április	Esztergom, Kassa, Munkács	Szombathely, Balassa- gyarmat, Miskolc, Nyír- egyháza, Sátoraljaújhely
1941. január	Máramarossziget, Ko- lozsvár, Csíkszereda, Nagyvárad	Munkács, Gyula, Makó
1941. szeptem- ber	Újvidék	-
1944. február	-	Esztergom, Csíkszereda
1944. június	-	Kassa, Kolozsvár, Nagy- várad, Máramarossziget, Újvidék

A szerző saját szerkesztése

Záró gondolatok

A határ védelmének szervezettörténeti áttekintését követően a külföldiek magyarországi tartózkodását meghatározó törvényi szabályozás közel 40 éves történetének vizsgálatából megállapítható, hogy a tárgyidőszakban már kialakult az idegenrendészet modern értelemben vett felfogása. Az idegenrendészet olyan hatósági tevékenység volt, amely a külföldiek itt tartózkodásával, „ittlakásával”, az idegenek kiutasításával és a külföldieknek Magyarországon való munkavállalásával foglalkozott. A kezdeti bizonytalanság után megszületett a külföldi fogalma, ami a 200.000/1925-ös BM rendelet alapján úgy szövelt, hogy *„külföldi mindenki, aki a fennálló jogszabályok értelmében nem magyar állampolgár.”*

A külföldiekkel kapcsolatos dualizmus kori liberális felfogást, amely a kor jogállamiságot építő szellemiségéből és a szabadság megújulásából fakadt, a két világháború között – úgy a háborús és forradalmi tapasztalatokra, mint a kialakult geopolitikai helyzetre és a különböző biztonsági kihívásokra figyelemmel – a szigorítás és az erőteljes központosítás váltotta fel. Ebben a folyamatban, mint számos hazai változásban, az első világháborút követő trianoni békeszerződésnek kiemelt szerepe, sőt indukciós jelentősége volt.

A békeszerződéshez köthető a községi illetőség és az állampolgárság viszonyában bekövetkezett változás is. A trianoni békediktátum a községi illetőséget a magyar közjog egyik alapintézményévé tette azzal, hogy az állampolgárság elismerésének kizárólagos előfeltételül a községi illetőség igazolását kívánta meg.

Az 1920-as évektől vetődött fel az az igény, hogy a külföldiek ellenőrzése az állami feladatok közé tartozzon. Ezért a rendészeti hatóságok közvetlen kormányzati irányítás alá kerültek, a Magyar Királyi Belügyminisztérium felügyelte azok tevékenységét. 1925-től a belügyminiszter szerepe folyamatosan erősödött a fentebb bemutatott rendészeti feladatok tekintetében. A KEOKH létrehozása pedig ennek

a belügyi-kormányzati centralizációs folyamatnak a betetőzését jelentette.

A közigazgatási szervezés racionális megvalósítása érdekében a központi hatóság a kirendeltségek létrehozását megelőzően is támaszkodott a járási főszolgabíróra, illetve a Magyar Királyi Államrendőrségre a közigazgatási feladatok ellátásakor. A történelmi helyzet változásával kezdetben ellenőrzési jogkörrel alakultak meg a KEOKH kirendeltségek, amelyeket aztán önálló hatáskörökkel ruháztak fel. Magyary gondolatainak megfelelően a decentralizáció egyik fajtája, a dekoncentráció valósult meg akkor, amikor is alá- és fölérendeltségi helyzetbe került ez az új szerv a fennálló közigazgatás rendszerében.

A KEOKH tekintetében vizsgált időszakban (1930-1941), a KEOKH és kirendeltségei által megvalósított intézkedések azonban több esetben túllépték a jogszerűség határát, tetézve azt az alapproblémát, hogy a korabeli jogszabályok jelentős része a politikai vezetés idegenellenes álláspontját tükrözte. Az állampolgárság bizonyításának ellehetetlenítése, a tömeges zsidó-kiutasítás, a razziák, illetve a deportálások szervezésében való közreműködés is mind ezt támasztják alá, amivel a hazai rendészeti közigazgatás történetének kódexében a dicstelenség lapjait gyarapították az egyetemes történelem talán legembertelenebb korszakának folyományaként.

Felhasznált irodalom- és forrásjegyzék

---

1. Szakirodalmi források

- [1] A m. kir. belügyminisztérium ügybeosztása, in *Belügyi Közlöny*, XXXVII. évfolyam, 31. szám, 1932. július 18.
- [2] ÁGOSTON GÁBOR – OBORNI TERÉZ: *A 17. század története*, 2000, Pannonica, Budapest.
- [3] BAGI GÁBOR: Kísérletek a magyarországi szabadparaszti fejlődés fő irányainak meghatározására, különösképp a XVIII-XIX. században, in *Vármegyék és szabad kerületek I-II*, 2001, A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Közleményei, 181-195. o.
- [4] BALOGI BALOGHY ERNŐ: A külföldiek kezelése, in *Jogtudományi Közlöny*, 1931/2. szám, 14-15. o.
- [5] BIRKÁS ANNA: A menekültlét arcai, in *Korall*, 2011/46. szám, 42-65. o.
- [6] BOLESZNY ANTAL: *Kézikönyv az Al-Dunán Szerb- Oláh- és Bolgárországban utazók számára, vagy a határvidék, Szerb- Oláh- és Bolgárország*, 1870, Nyomatott Handl Józsefnél, Ó-Orsova.
- [7] BORBÉLY ZOLTÁN – KAPY REZSŐ (szerk.): *A hatvan éves magyar rendőrség: 1881-1941*, 1942, Halász Irodalmi és könyvterjesztő Vállalat, Budapest.
- [8] BOTOS JÁNOS: *Fejezetek a Belügyminisztérium történetéből: A Belügyminisztérium története a Monarchia széthullásától a második világháború végéig*, 1995, BM Kiadó.
- [9] CSIZMADIA ANDOR: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. Századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*, 1976, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [10] CSIZMADIA ANDOR: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*, 1976, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [11] CSORBA LÁSZLÓ: *A tizenkilencedik század története*, 2000, Pannonica Kiadó, Budapest.
- [12] ECKHART FERENC: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*, 1946, Budapest.
- [13] EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkatrészeinek és hatóságainak területi változásai*, 1928, Magyar Kir. Udvari Nyomda, Budapest.

- [14] EMBER GYŐZŐ: Magyarország közigazgatása, 1711-1765, in *Levéltári Közlemények*, 1983, 3-100. o.
- [15] FARKAS ÁDÁM: Adalékok egy rendszerváltást követő politikai gesztus megítéléséhez, in DELI GERGELY – SZOBOSZLAI-KISS KATALIN (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*, 2013, Universitas-Győr Nonprofit Kft, Győr, 148-161. o.
- [16] FINSZTER GÉZA: *A rendőrség joga*, 2012, Országos Rendőr-főkapitányság, Budapest.
- [17] GELLÉRT ÁDÁM – GELLÉRT JÁNOS: *Az 1941. évi kőrösmezői deportálások, A kitoloncolásokat jóváhagyó minisztertanácsi döntés háttere*, elérhető: http://www.betekinto.hu/2012_2_gellert_gelle_rtf_edn1 (2014.08.25.).
- [18] GYURGYÁK JÁNOS: *A zsidókérdés Magyarországon: Politikai eszmétörténet*, 2001, Osiris, Budapest.
- [19] HARASZTI GYÖRGY: Kárpáti rapszódia, in *História*, 2004/2-3. szám, 23-28. o.
- [20] HAUTZINGER ZOLTÁN: Az első idegenjogi törvény, in GAÁL GYULA – HAUTZINGER ZOLTÁN (szerk.): *A modernkori magyar határrendészet százöt évé*, 2013, Magyar Rendésztudományi Társaság Határrendészeti Tagozat, Budapest.
- [21] HEGEDŰS LORÁNT: *A magyarok kivándorlása Amerikába*, 1899, Budapest.
- [22] HORVÁTH FERENC: Szombathely rendezett tanácsú, később megyei város hivatalszervezete (1860-1944), in *Vas Megye Múltjából: Levéltári Évkönyv*, 1976, 199-225. o.
- [23] KISTELEKI KÁROLY: *A magyar állampolgárság fejlődéstörténete a kezdetektől a rendszerváltásig*. Elérhető: http://www.kettosallampolgarsag.mtaki.hu/tanulmanyok/tan_21.html (2014.08.12.).
- [24] KISTELEKI KÁROLY: A Trianon-sokk állampolgársági vonatkozásai és a községi illetőség jogintézménye, in MÁTHÉ GÁBOR – MEZEY BARNA (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Révész T. Mihály 65. születésnapja tiszteletére*, 2010, Gondolat, Budapest., 226-246. o.
- [25] KMETTY KÁROLY: *A magyar közigazgatási jog kézikönyve*, 1905, Politzer-féle Könyvkiadóváll. kiadása, Budapest.
- [26] KOZÁRI MÓNIKA: *A dualista rendszer 1867-1917*, 2005, Pannonica Kiadó, Budapest.

- [27] KOZÁRI MÓNICA: *A dualizmus kora 1867-1914*. Elérhető: <http://crnl.hu/tantargyioldalak/tortenelem/archivum/mo/11.pdf> (2013.02.12.).
- [28] LAGZI ISTVÁN: Lengyel menekültek tábori viszonyai Észak-Magyarországon, in *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, 1977, 151-190. o.
- [29] MAGYARY ZOLTÁN: *Magyar közigazgatás*, 1942, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- [30] MAJSAI TAMÁS: A Kamenyec-Podolszkij-i deportálás, in *História*, 1994/7. szám, 26-29. o.
- [31] PÁLFFY GÉZA: Közép-Európa védőbástyája és éléskamrája (1526–1711), in *Európa színpadán. Magyarország ezeréves hozzájárulása az európai közösség eszméjéhez*, 2009, MTA Művészettörténeti Kutató Intézete–Balassi Kiadó, Budapest, 92-115. o.
- [32] Palócok a csanádi síkon. Elérhető: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Apatfalva/ (2013.01.25.).
- [33] PÁLVÖLGYI BALÁZS: A határrendőrségtől a földreformig, a kivándorlás kezelésének megközelítései Magyarországon 1881 és 1914 között, in DELI GERGELY – SZOBOSZLAI-KISS KATALIN (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*, 2013, Universitas-Győr Nonprofit Kft, Győr.
- [34] PARÁDI JÓZSEF: A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme, in *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 2010/21. szám, 85-100. o.
- [35] PARÁDI JÓZSEF: A Magyar Királyság határrendőrsége, in *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 2010/21. szám, 101-116. o.
- [36] PARÁDI JÓZSEF: A magyar rendvédelem 1867-1914, in *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 2012/25. szám, 79-80. o.
- [37] PEREGRINY GÉZA – JAKOBI ROLAND: *Magyar állampolgárság, községi illetőség és idegenrendészet*, 2. kötet, 1930, Budapest.
- [38] POMOGYI LÁSZLÓ: *Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézisztár*, 2008, Mérték kiadó, Budapest.
- [39] POMOGYI LÁSZLÓ: *Szegényügy és községi illetőség a polgári Magyarországon*, 2001, Osiris, Budapest.
- [40] POÓR JÁNOS: *Megbékélés és újjáépítés 1711-1790*, elérhető: <http://crnl.hu/tantargyioldalak/tortenelem/archivum/mo/13.pdf> (2013.01.26.).

- [41] PUSKÁS JULIANNA: Az Egyesült Államok bevándorlási politikája (1890-1990), in *Regio – Kisebbség, Politika, Társadalom*, 1993/3. szám, 151-181. o.
- [42] RÉCSI EMIL: *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint különös tekintettel Magyarországra*. 1. kötet, 1854, Pest.
- [43] SALLAI JÁNOS: *Az államhatárok története*. Elérhető: <https://www.3.cepol.europa.eu/xmlui/bitstream/handle/123456789/4694/state%20borderders.pdf?sequence=1> (2014.07.21.).
- [44] SOÓS ISTVÁN: A horvát-szlavón katonai Határőrvidék, in *História*, 2011/5-6. szám, 36-37. o.
- [45] SZÁDECZKY LAJOS: *A székely határőrség szervezése 1762-64-ben. Okirattárral, 1761-1790*, 1908, MTA, Budapest.
- [46] SZAKÁLY FERENC: Határvédelem és társadalom a török korban, in *História*, 1984/5-6. szám, 17-20. o.
- [47] SZIKINGER ISTVÁN: Rendvédelmi jog a dualizmus korszakában, in *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 2012/26. szám, 141-157. o.
- [48] TARJÁN M. TAMÁS: *1938. november 2. Az első bécsi döntés*. Elérhető: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1938_november_2_az_elso_becsi_dontes/ (2014.09.08.).
- [49] VEINSTEIN, GILLES: *Megjegyzések az oszmán Birodalom határaitól (14-18. század)*, elérhető: http://www.magyar szemle.hu/cikk/megjegyzések_az_oszman_birodalom_europai_hatarairól_14-18_szazad (2013.01.25.).
- [50] WETZEL TAMÁS: *A bevándorlás kérdése Magyarországon*. Elérhető: http://www.publikon.hu/userfiles/File/wetzel_vfinal.pdf (2013.10.12.).

2. Törvények, rendeletek

- [1] 1881. évi III. törvénycikk a közbiztonsági szolgálat szervezéséről. Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5960> (2013.11.11.).
- [2] 1886. évi XXII. törvénycikk a községekről. Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6215> (2013.10.11.).

- [3] 1903. évi V. törvénycikk a külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásról. Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6873> (2013.09.07.).
- [4] 1903. évi VI. törvénycikk az utlevélügyről. Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6874> (2013.09.07.).
- [5] 1903. évi VII. törvénycikk három új csendőrkörület felállításáról. Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6875> (2013.11.11.).
- [6] 1903. évi VIII. törvénycikk a határrendőrségről. Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6876> (2013.09.07.).
- [7] 1903. évi IV. törvénycikk a kivándorlásról. Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=68762> (2013.09.07.).
- [8] 1922. évi XVII. törvénycikk az 1922/23. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról. Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7528> (2013.10.12.).
- [9] 1930. évi XXVIII. törvénycikk a külföldieknek a magyar korona országai területén lakhatásáról szóló 1903:V. tc. egyes rendelkezéseinek módosításáról. Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7840> (2013.11.12.).
- [10] 1948. évi LXI. törvénycikk a községi illetőség megszüntetéséről. Elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=9732>, (2013.10.12.).
- [11] Magyarországi Rendeleték Tára, 1906, Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1906.
- [12] Magyarországi Rendeleték Tára, 1915, Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1915.
- [13] Magyarországi Rendeleték Tára, 1925, Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1925.
- [14] Magyarországi Rendeleték Tára, 1930, Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1930.
- [15] Magyarországi Rendeleték Tára, 1937, Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1937.
- [16] Magyarországi Rendeleték Tára, 1940, Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1940.

- [17] Magyarországi Rendeletek Tára, 1941, Magyar Királyi Belügyminis-
terium, Budapest, 1941.
- [18] 201.000/1925. B. M. sz. Külföldieknek az ország területén lakhatásáról
szóló 190 : V. t.cikk végrehajtására vonatkozó új rendelet kibocsátása,
in *Belügyi Közlöny*, 1925. május 7. 378-383. o.
- [19] 200.000/1925.B. M. sz. Külföldieknek az ország területén lakhatásáról
szóló 1903: V. t. cikk végrehajtása, in *Belügyi Közlöny*, 1925. május 7.
367-377. o.

3. Országgyűlési iratok

- [1] Az 1901-1906. évi országgyűlés képviselőházának naplója, X. kötet,
1902, Atheneum, Budapest.
- [2] Képvelőházi Napló, 1927. XIX. kötet.
- [3] Képvelőházi Napló, 1931. XXXVI. kötet.
- [4] Az 1902. évi november hó 5-ére hirdetett Országgyűlés Főrendiháza-
nak irományai. Hiteles kiadás. IV. kötet. 1903, Pesti Könyvnyomda-
Részvény-Társaság, Budapest.
- [5] 1901. évi október 24-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának
Irományai, XX. kötet, 1903, Athenaeum, Budapest.

4. Levéltári források

- [1] Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3.1.9. V. 122405 1-2.
M.Kir. Belügyminiszter 192/1/1941. res. VII/b.
- [2] Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3.1.9. V.122405 10.
- [3] Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3.1.9. V.122405 14-
18.
- [4] Documents Diplomatiques Suisses www.dodis.ch DoDiS-14257.
- [5] Magyar Országos Levéltár K szekció.
- [6] MOL K-492. 123.
- [7] MOL K-492. 142.
- [8] MOL K-492. 418-420.
- [9] MOL K-492. 33.
- [10] MOL K-492. 1/7. 1938. eln. sz.
- [11] MOL K-492. 53.

- [12] MOL K-492. 53/11/1938 eln. sz.
- [13] MOL K-492. 68.
- [14] MOL K-492. 83/1939. biz., 96/1939.biz.
- [15] MOL K-492. 253/2 1939 biz.
- [16] MOL K-150. 20.
- [17] MOL K-149. 935-5-3529.
- [18] Vas vármegye alispánja iratai. Szabályrendeletek gyűjteménye. Szombathely város. 1870. 58. szám.

